

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ДОНЕЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛОБОВА АННА ОЛЕКСІЇВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і
зовнішньої
політики, д.е.н., професор
В.В. Лимар

« _____ » _____ 2024 р.

МІГРАЦІЙНІ ПОТОКИ З БЛИЗЬКОГО СХОДУ ДО КРАЇН ЄС

Спеціальність 291 Міжнародні відносини регіональні студії та суспільні
комунікації

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

Лимар В.В., в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
професор, д.е.н., доцент

Оцінка: _____ / _____ / _____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

Кулявець В.Г., к.е.н.,
доцент

_____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Лобова А.О. Міграційні потоки з Близького Сходу до країн ЄС. Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі проведений аналіз міграційних потоків з Близького Сходу до країн ЄС, зосереджуючись на політичній основі, моделях міграції та пов'язаних із цим проблем. Дослідження має на меті забезпечити всебічне розуміння цього явища та зробити внесок у поточний дискурс з використанням комбінації якісних і кількісних методів. Наукова новизна роботи полягає в комплексному та системному аналізі динаміки міграції між Близьким Сходом та ЄС.

Ключові слова: міграція, Близький Схід, Європейський Союз, міграційна політика, адаптація, міграційні потоки.

ABSTRACTS

Lobova A.O. Migration flows from the Middle East to the EU. Speciality 291 «International Relations, Regional Studies and Public Communications». Study programme «International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions. Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2024.

In the qualification (master's) thesis, an analysis of migration flows from the Middle East to the EU countries was carried out, focusing on the political basis, migration patterns and related problems. The research aims to provide a comprehensive understanding of this phenomenon and to contribute to the current discourse using a combination of qualitative and quantitative methods. The work scientific novelty consists of a comprehensive and systematic dynamics analysis of migration between the Middle East and the EU.

Keywords: international relations, military conflict, geopolitical space, propaganda and manipulation activities, geopolitical identity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1 Стан вивчення проблеми.....	6
1.2 Джерельна база дослідження.....	9
1.3 Теоретико-методологічні засади дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. ОГЛЯД МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС.....	17
2.1 Історичні передумови розвитку міграційної політики Європейського Союзу.....	17
2.2 Розгляд законодавства країн ЄС щодо міграції.....	26
2.3 Оцінка політики прийняття мігрантів у країнах ЄС.....	35
2.4 Сучасна роль Європейського Союзу у регулюванні світових міграційних потоків.....	48
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ З БЛИЗЬКОГО СХОДУ ДО КРАЇН ЄС.....	65
3.1 Статистика міграції з різних країн Близького Сходу до країн ЄС.....	65
3.2. Причини міграції та профілі мігрантів.....	83
3.3 Адаптація мігрантів до нових умов життя.....	87
3.4 Проблеми та виклики, пов'язані з міграцією.....	93
ВИСНОВКИ.....	111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ.....	113

ВСТУП

Актуальність роботи. Проблема міграції з Близького Сходу до країн Європейського Союзу є однією з найважливіших та актуальних тем сучасної політики та науки. З початку конфлікту в Сирії, який розпочався у 2011 році, більше 5 мільйонів людей залишили свої домівки та перебралися до інших країн, зокрема до країн ЄС. Це спричинило серйозні соціально-економічні, культурні та політичні виклики для країн прийому та для самої Європейської Спільноти.

Дослідження міграційних потоків з Близького Сходу до країн ЄС є важливим завданням для вирішення низки проблем, пов'язаних з міграцією. Науковці, політики та суспільні лідери потребують нових даних та аналізів для розуміння причин міграції, ефектів на приймаючі країни, а також для знаходження оптимальних способів регулювання та інтеграції мігрантів.

Окрім того, це дослідження може принести користь для кращого розуміння міжнаціональних відносин та розвитку міжкультурної комунікації в Європі. Розуміння причин та наслідків міграції допоможе зменшити культурний та мовний розрив між мігрантами та громадянами приймаючих країн.

Об'єкт дослідження - міграційні потоки з Близького Сходу до країн Європейського Союзу.

Предмет дослідження - причини, наслідки та регулювання міграції, процеси інтеграції мігрантів у суспільство приймальних країн, культурна адаптація та міжкультурна комунікація, а також роль ЄС у вирішенні проблем, пов'язаних з міграцією.

Мета магістерської роботи полягає у аналізі міграційних потоків з Близького Сходу до країн Європейського Союзу з урахуванням соціокультурних, економічних та політичних аспектів цього явища.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні

завдання:

- проаналізувати історичні витоки формування і розвитку міграційної політики ЄС;
- оглянути ситуацію на Близькому Сході та визначити причини міграційних потоків з регіону до країн ЄС;
- проаналізувати міграційну політику країн ЄС;
- визначити їх відкритість в контексті прийняття мігрантів;
- визначити роль Європейського Союзу у регулюванні міграційних потоків, їх обсягу, профілю та адаптації мігрантів до нових умов життя;
- виявити основні тенденції та характеристики міграційної політики ЄС у 2023 році.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від створення ЄС дотепер, географічні межі конкретизуються регіонами Близького Сходу та ЄС.

Новизна. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно дозволяє висвітлити міграційні процеси з Близького Сходу до країн Європейського Союзу в контексті сучасних геополітичних та соціально-економічних умов. Автор дослідження звертає увагу на нові тренди та проблеми міграції, такі як масові переселення з військових конфліктів, зростання кількості нелегальних мігрантів, відмову від традиційної інтеграції на користь нових моделей тощо.

Практична значущість. Отримані результати будуть використані у викладанні відповідних дисциплін і окремих тем, а також для подальших досліджень проблематики вивчення міграційної політики Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 1

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан вивчення проблеми

Міграція населення відіграє величезну роль не тільки в соціальному, економічному і демографічному розвитку більшості країн світу, але і виступає одним з важливих чинників функціонування всього світового господарства, об'єктом міжнародного регулювання. Залучення іноземних працівників за пріоритетними спеціальностями відповідно до потреб держави міграції, є необхідністю для економічного розвитку. Одним з джерел збільшення чисельності населення країни, є прибуття в неї мігрантів на постійне місце проживання. Однак проблеми міграції і політичний характер, оскільки пов'язані з перетинанням національних кордонів значною кількістю людей, формуванням на території країни імміграції великих за розмірами громад з нестійким міграційним поведінкою, що в наслідок сприяє підвищенню соціальної напруги всередині країни. В даний час, коли з масовими потоками вимушеної міграції, ситуація змінилася, основний упор у розвитку міграційного законодавства спрямований на використання міжнародної міграції для динамічного притоку професійних працівників, стабільний розвиток економіки і суспільства, збагачення національних культур, а в підсумку - поліпшення соціально-політичного становища в країні.

Міграційний процес характерний як для всіх розвинених держав. Термін «міграція» походить від латинського слова *migratio* (*migro* - переходжу), що означає переселення, пересування. У енциклопедичному словнику представлені наступні визначення міграції: 1) переміщення, переселення; 2) міграція населення - переміщення людей, пов'язані, як правило, зі зміною місця проживання. 1 Тлумачний словник С.І. Ожегова під міграцією розуміє масове «переселення, переміщення» людей.

Слідуючи з визначень поняття міграції, виділяють два її основні типи: міжнародна (міждержавна) і внутрішня (внутрішньодержавна).

Міжнародна міграція, як і міграція в цілому, є складним і багатогранним процесом, у яких тривалу історію. Значне збільшення масштабів міжнародної міграції все більше посилює її вплив на ті, чи інші держави і регіони. Тому, з урахуванням сучасного розвитку міграційних процесів, можна виділити найбільш точне визначення міжнародної міграції населення, яка представляє собою територіальні пересування людей через державні кордони, пов'язані зі зміною постійного місця проживання, громадянства, з перебуванням в країні - в'їзду, мають безповоротний, сезонний або тимчасовий і маятниковий характер.

Головними відмінними рисами міжнародної міграції в порівнянні з внутрішньою міграцією є ряд важливих, властивих тільки їй, ознак:

- державний нагляд за міграційними переміщеннями через державні кордони мігрантів і подальшим перебуванням їх в країні, - ступінь відкритості держави для зовнішнього світу, прагнення держави до інтеграції або ізоляції, - політика держави на ринку праці, в питаннях надання притулку, боротьби з незаконною міграцією. Для виявлення складових міграційного процесу, його меж і масштабів, можна привести аналіз видів міграції. По тимчасовому характеру виділяють наступні види міжнародної міграції, які мають найбільше значення, оскільки пов'язані з розвитком самого суспільства та його продуктивних сил: - безповоротна (міграція на постійне місце проживання); - довгострокова міграція; - тимчасова (сезонна); - короткострокова міграція; - маятникова, Короткострокова міграція відбувається на нетривалий термін, упродовж як мінімум року. Сезонна міграція, яка може бути як внутрішній, так і міжнародній, особливо не відрізняється від тимчасової міграції. Вона полягає в переміщенні, головним чином, працездатного населення до місць сезонної роботи (збирання врожаю, будівельні роботи) на термін, зазвичай в кілька місяців, з обов'язковим поверненням в місце постійного проживання. Маятникова міграція являє собою щоденне багаторазове пересування населення

між місцем проживання і місцем роботи або навчання, не пов'язане зі зміною постійного місця проживання. Масова міжнародна маятникова міграція носить в основному трудовий характер і найбільш проявляється серед жителів прикордонних регіонів, де є відповідна договірно-правова основа.¹ Наведена градація міграцій в найбільшій мірою відповідає реаліям сьогодення, але, в той же час, залишає можливість «маневру» при аналізі різних аспектів імміграції. Вона дозволяє виділити в міжнародних міграціях їх типи або підтипи, враховувати причини їх появи, їх особливості та передбачати можливі їх наслідки як з урахуванням, так без урахування особливостей приймаючих регіонів та індивідуальної здатності мігрантів до швидкої адаптації до нових умов життя. Але, по своїй суті, всі види міграції носять в тій чи іншій мірі вимушений характер. Вимушеною міграцією є сукупність територіальних пересувань, пов'язаних з постійним або тимчасовим зміною місця проживання. Дані зміни зумовлені різними причинами або погрозами, залежними від внутрішньополітичного становища в країні (соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні), стихійними лихами та іншими «виштовхуює» факторами, пов'язаними з побоюваннями за своїх близьких людей і себе, з загрозою опинитися в епіцентрі можливих катаклізмів або навіть у вкрай важкому матеріальному становищі. Даний тип міграції завжди носить вимушений характер.

Беручи до уваги розглянуті види територіальних переміщень населення, можна було б визначити деякі основні форми зовнішньої міграції, значимі для формування міграційної політики в цьому напрямку. Дві форми міграції переважають пріоритетом: організована і неорганізована. Організована міграція передбачає наявність можливості у держави кардинальним чином впливати на пересування населення з однієї країни в іншу.

1.2 Джерельна база дослідження

Джерельна база дослідження на тему «Міграційні потоки з Близького Сходу до країн ЄС» містить широкий спектр джерел, які можуть бути використані під час дослідження.

Для написання магістерської роботи, присвяченої міграційним потокам з Близького Сходу до країн Європейського Союзу була використана широка джерельна база, яка включає в себе наступні групи джерел:

- Наукові статті та публікації у наукових журналах. Дослідження базується на результатах наукових досліджень та публікацій у наукових журналах, які присвячені темі міграції.
- Звіти міжнародних організацій. Для отримання об'єктивної інформації про міграційні процеси використовувалися звіти та документи міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, ООН, ІМФ, Світовий банк тощо [21][34].
- Документи державних органів. Для аналізу політики та законодавства стосовно міграції були використані нормативно-правові документи державних органів, таких як міграційні закони та програми інтеграції мігрантів.
- Дослідження та звіти незалежних організацій.

До прикладів документів, які можна використовувати для дослідження, можна віднести:

- 1) Директива ЄС 2011/95/ЄС про стандарти з призначення та захисту біженців у Європейському Союзі.
- 2) Закони національних держав щодо міграції, наприклад, Закон України «Про міграцію людей».
- 3) Звіти та дослідження міжнародних організацій, наприклад, "Звіт про людський розвиток ООН 2019.

Вибір цих джерел обґрунтовується тим, що міграційні процеси - це

складна та багатоаспектна проблема, що потребує використання різних джерел для дослідження та аналізу.

Наукові статті та монографії з міграційної тематики можуть містити теоретичні підходи до дослідження міграційних процесів, результати емпіричних досліджень та аналізу даних, що здобуті в ході досліджень.

Статистичні дані можуть надати об'єктивну інформацію про міграційні процеси, наприклад, кількість мігрантів, їхніх країн походження та призначення, основні маршрути міграції тощо.

Нормативно-правові документи дозволяють оцінити правову базу, яка регулює міграційні процеси в країнах ЄС та Близького Сходу. Вони можуть містити правові стандарти та процедури щодо охорони прав мігрантів, прийняття та забезпечення біженців, визначення статусу мігрантів тощо.

Матеріали засобів масової інформації можуть містити актуальну інформацію про міграційні процеси, їхні наслідки та виклики для країн-приймачів та країн-походження мігрантів. Вони можуть містити інтерв'ю з мігрантами, експертні оцінки, коментарі тощо.

Вибір різноманітних джерел дозволяє отримати комплексний підхід до дослідження міграційних процесів, розглянути їх з різних сторін та з'ясувати причини та наслідки міграції.

ЄС має багато нормативно-правових документів, які стосуються міграції. Ось декілька прикладів:

- Директива 2011/95 / ЄС про статус біженця, яка має на меті забезпечення єдності підходу до визнання статусу біженця в ЄС [38].
- Директива 2003/86 / ЄС про право на об'єднання родини, яка визначає умови, за яких мігранти можуть запрошувати своїх родичів в ЄС [38].
- Регламент (ЄС) 2016/399 про Кодекс зовнішніх кордонів Співтовариства, який має на меті забезпечення безпеки кордонів ЄС

та регулювання перетину кордонів [38].

- Директива 2008/115 / ЄС про загальні стандарти та процедури щодо повернення нелегальних працівників, яка має на меті забезпечення єдності підходу до повернення нелегальних мігрантів до їх країн походження.
- Декларація Женеви про біженців 1951 року, яка визначає, хто є біженцем та які права мають бути надані біженцям.
- Угода ЄС-Туреччина про міграцію, яка була укладена у 2016 році та має на меті зменшення кількості мігрантів, які перетинають Егейське море.

Всі ці документи є джерелами, які використовуються для дослідження міграційної політики ЄС та її впливу на міграційні потоки з Близького Сходу до країн ЄС.

Нижче наведено приклади джерел, які містять статистичні дані та розкривають міграційну політику країн ЄС:

- Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД) публікує щорічний звіт про міграційну ситуацію в країнах ЄС та її партнерах []. У звіті надається статистика щодо кількості мігрантів, їхнього походження та причин міграції. Звіт також містить інформацію про міграційну політику ЄС та її партнерів.
- Європейська комісія публікує різноманітні статистичні дані на своєму веб-сайті, які стосуються міграції в країнах ЄС []. Ці дані включають кількість мігрантів, які в'їжджають до країн ЄС, кількість осіб, які отримали статус біженця, та кількість осіб, які повертаються в країни походження.
- Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також надає статистичні дані щодо міграції в країнах ЄС []. Ці дані включають інформацію про економічні та соціальні аспекти міграції, такі як зайнятість та освіта мігрантів.

- Європейське агентство з керування зовнішніми кордонами (ФРОНТЕКС) надає статистику щодо перетину зовнішніх кордонів ЄС мігрантами []. Ці дані включають інформацію про кількість мігрантів, які намагаються проникнути на територію ЄС незаконно, та про результати контролю.

Загалом у дослідженні було використано різноманітні джерела інформації, що дозволило отримати більш повну та об'єктивну картину про міграційні потоки з Близького Сходу до країн ЄС та міграційну політику країн ЄС. Серед джерел були наукові дослідження, статистичні дані, нормативно-правові документи ЄС та окремих країн, звіти міжнародних організацій тощо.

Нормативно-правові документи ЄС, такі як "Шенгенська угода", "Директива про процедуру надання статусу біженця в ЄС" та "Стратегія ЄС з міграції", надали основу для аналізу міграційної політики ЄС та її окремих країн. Статистичні дані, представлені в звітах міжнародних організацій, таких як Європейська комісія та Міжнародна організація з міграції, дозволили зробити висновки щодо розміру та структури міграційних потоків, їхнього походження та причин міграції.

Дослідження також використовувало наукові дослідження та звіти різних експертів з питань міграції, що дозволило докладно проаналізувати та порівняти різні підходи та думки щодо міграційних потоків та їхнього впливу на суспільство. Окремі приклади, такі як дослідження "Міграція та інтеграція мусульман у Європі" та звіти Європейської комісії про міграційну ситуацію в різних країнах ЄС, надали можливість розглянути окремі

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

З квітня 2000 року за програмою EQUAL Європейським Співтовариством затверджується принцип недискримінації біженців при працевлаштуванні, придбанні житла, в процесі адаптації. Крім того, у вересні того ж року засновано Європейський фонд біженців, який надає деяку, дуже обмежену допомогу біженцям у вирішенні їх проблем.

Як наміри реалізації завдань, поставлених в Тампере, Європейська Комісія 22 листопада 2000 р представила Комюніке з питань загальної процедури надання притулку і єдиних європейських стандартів у питанні. У листопаді 2004 року Єврокомісія встановила 10 ключових завдань в рамках Гаазької програми, що стало основою для вироблення нової міграційної політики всієї організації. Новий план містив положення про захист невід'ємних прав людини і громадянина, задачі з протидії тероризму, загального контролю зовнішніх кордонів Євросоюзу, вироблення єдиної процедури надання притулку, максимальне використання сприятливого ефекту від імміграційних потоків (тут мова йшла в основному про інтеграцію в приймаючому суспільстві) та ін .

Ключовим нововведенням було формування нових засобів з обміну інформацією щодо інтеграції приїхали мігрантів в нове суспільство за допомогою взаємодії з третіми державами. Це стало основою наступного так званого Глобального підходу до міграції 2006 року. Проведення діалогу з третіми державами ґрунтувалося як на загальних інтересах по збільшенню добробуту країн, так і на неможливість вирішення міграційних проблем без участі всіх сторін. В цей час також була запропонована нова ініціативи щодо недопущення недокументованого міграційного потоку.

У 2009 році вступив в силу Лісабонський договір, він зробив істотний вплив на всю міграційну політику ЄС. Так, були прийняті нові спільні рішення, згідно з яким були посилені наднаціональні інститути, які дозволяли проводити комунітарну політику в сфері внутрішніх справ і юстиції, особливо в питаннях, пов'язаних з переміщеннями іммігрантів через кордони ЕС39. Нове рішення, що

має на увазі зміну системи управління ЄС на застосування кваліфікованої більшості, призвело до позбавлення права національних урядів реалізовувати таку міграційну політику, яка б відповідала нормам і правилам ЄС. Тому можна зробити висновок про те, що були сформовані умови для взаємовигідного співробітництва та гармонізації єдиних заходів щодо міграційних потоків в державах-членах Євросоюзу.

Серйозною перешкодою для подальшого розвитку спільної європейської міграційної політики стала світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років, а також деякі політичні потрясіння на європейському континенті.

Треба відзначити, що на сучасному етапі імміграційна політика ЄС відчуває великі випробування, які пов'язані з різким зростанням потоків нелегальних іммігрантів і біженців з Близького Сходу в зв'язку з ескалацією ситуації в Сирії та інших державах регіону. Так, з 2015 р йдеться про імміграційну кризу ЄС, яка стала найбільшою в Європі з часів Другої світової війни. З січня по вересень 2015 року в державах-членах ЄС було зареєстровано понад 700 тис. Людей, що шукають притулок.

Перед Європейським Союзом стоїть ряд проблем, які необхідно вирішити для створення повноцінного імміграційного режиму:

- Найбільші труднощі знаходяться в сфері розподілу повноважень між національними державами і наднаціональними органами. Існує певна боязнь втрати свого суверенітету в такій найважливішій політичній сфері як регулювання міграційних потоків.

- Проблема солідарності країн Європейського Союзу при розподілі матеріальних і моральних витрат, пов'язаних з припливом іммігрантів, стає причиною гострих дебатів.

- Популістські заяви урядів про посилення імміграційної політики, захисту внутрішніх ринків праці.

- Національні стратегії інтеграції мігрантів різняться серед приймаючих країн, спроба їх гармонізувати виллється лише в загальні заяви, а

не конкретні дії. Наприклад, інтеграція мігрантів у Швеції здійснюється за допомогою державних програм, а в Португалії цим займаються неурядові організації.

Регулювання легальної імміграції залишається одним з головних питань на порядку денному спільної європейської імміграційної політики. В офіційних заявах особливо підкреслюється принцип субсидіарності, національної компетенції при вирішенні даного питання, а не використання наднаціональних механізмів.

– Поведінка держав-членів ЄС занадто обережна при прийнятті нових рішень, їх затягування не дозволяє проводити більш ефективну політику. Більш того, існує велика кількість порушень при інкорпорації європейських актів в національну систему законодавств.

– Імміграція оцінюється лише як економічна потреба держави, існуюча візова система існує в основному для вузьких категорій населення (висококваліфіковані мігранти, студенти, вчені). Дана селективна система може негативно позначитися на загальному підході до імміграційної політики.

У найближчі пару років стануть одним з найбільш важливих періодів для спільної імміграційної політики ЄС, так як буде необхідно представити новий підхід до імміграції в умовах кризи.

Очевидно, що реалізація спільної імміграційної політики і створення імміграційного режиму будуть займати одне з ключових місць на порядку денному Євросоюзу.

РОЗДІЛ 2

ОГЛЯД МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС

2.1 Історичні передумови розвитку міграційної політики Європейського Союзу

Міграційні потоки останніх десятиліть у Європі викликали інтенсивні суперечки у тому, як треба ставитися до міграції. Громадські та політичні дискусії загострилися з початком воєнних дій та збільшенням потоків жертв воєнних дій у Сирії. Хвилі біженців були порівняні лише з періодом Другої світової війни [33].

Ці суперечки стали й лінією розколу у політичному полі. З одного боку, стала зростати популярність популістських і націоналістичних партій. Великобританія пережила ніким не очікуваний brexit. З іншого боку, у країнах Європейського союзу (далі ЄС) виникло багато громадянських ініціатив щодо підтримки біженців із регіонів, де ведуться військові дії.

Міграція та інтеграція мігрантів поставили європейське суспільство перед новими викликами. Товариства виявились не готовими прийняти таку кількість мігрантів.

Спробам розробити спільну європейську міграційну та інтеграційну політику протистоять не лише суверенітет країн – учасниць ЄС, а й внутрішні суспільно-політичні конфлікти. У зв'язку з цим виникають такі питання:

- які кроки робить ЄС у сфері міграційної політики;
- чи існує спільна європейська політика інтеграції;
- на яку модель інтеграції орієнтується ЄС: інтеграція як асиміляція, концепція мультикультуралізму чи інші?

Дослідження міграції розглядають причини та форми регулювання міграції, дослідження інтеграції сфокусовані на включення мігрантів до суспільства країни, що їх прийняла.

Хвилі міграцій у Європі ХХ і ХХІ ст.

До середини ХХ століття для Європи через війни, бідність, виселення і біженців була характерна еміграція з неї, а не притоки мігрантів. Між 1815 та 1939 рр. 50 мільйонів європейців емігрували за океан. Після 1945 р. розвивалися різноспрямовані процеси. Континентальна Європа через економічне піднесення та укладених угод про трудову міграцію переживала зростання міграції. Водночас країни південної та східної периферії - Італія, Іспанія, Греція та Португалія, а також Ірландія залишалися країнами виїзду. Колишні метрополії стали після Другої світової війни в ході деколонізації майданчиками етнічної міграції військових та працівників колоніальних органів управління, що поверталися до своїх країн. Але й мігранти з колишніх колоній отримали полегшений в'їзд до колишніх метрополій. У 1970-ті рр. через економічну кризу в'їзд був знову обмежений. Внаслідок економічного підйому південних країн ЄС вони згодом самі стали метою мігрантів. Постсоціалістична трансформація та руйнація залізної завіси призвели до збільшення потоку емігрантів із колишніх соціалістичних країн. Понад 4 млн. жителів Східної Європи залишили між 1989 та 1992 роками свої країни, до цього додалися до 1995 майже п'ять мільйонів біженців внаслідок воєн на Балканах.

На початку ХХІ ст. у більш ніж 5% населення ЄС були мігрантські корені, причому кількість мігрантів сильно відрізнялася по країнах. Підвищенню тиску потоків мігрантів сприяли румуни, болгари, афганці, потім – іракці та сирійці. Необхідно було регулювати як національні, і наднаціональні міграційні потоки до Європи.

Найбільше мігрантів живе у Люксембурзі (більше третини), Швейцарії (20%), Словенії (15%), Норвегії (12%), найменше (менше 5%) – у країнах Балтії, Португалії, Німеччині.

Суспільні конфлікти, пов'язані з міграцією та інтеграцією

У багатьох європейських державах для суспільних дискусій про міграцію характерні не лише недовіра до мігрантів із ісламських країн; крім ісламофобії, існують ще й антициганські настрої та антисемітизм. Поширене насильство

щодо мігрантів, популістські та націоналістичні партії набирають голоси, експлуатуючи теми боротьби з міграцією та її заборони (у Голландії, Франції, Швеції, Фінляндії).

Потоки біженців із Північної Африки та з Близького Сходу після Арабської весни викликали конфлікти, пов'язані зі свободою пересування у шенгенській зоні, що посилювалися після початку воєнних дій у Сирії. Ряд країн – учасниць ЄС закрили для біженців свої кордони або заявили про такі наміри. Жорстка політика щодо мігрантів і біженців, і навіть зміцнення зовнішніх кордонів стають предметом внутрішньополітичної критики. Вираз «Фортеця Європа» став об'єктом критики євроскептиками неоліберальної політики ЄС. Нові виклики принесла і фінансова криза, що загострює конфлікт у європейських суспільствах, пов'язаний із збереженням та розвитком їхньої відкритості, солідарності та готовності прийняти приїжджих.

Європейська міграційна політика

Немає єдиної форми міграції, тому неможливе і її єдине регулювання. На національному рівні країни реагують на хвилі міграції по-різному [3]. Існують такі форми міграції.

Возз'єднання сімей. Основа міжнародних пересувань мігрантів. У більшості країн він обмежений подружжям та дітьми.

Трудова міграція. Передбачає в'їзд для обмеженого часу або тривалої роботи. Трудові мігранти отримують зазвичай обмежений за часом дозвіл на перебування та роботу.

Циркулярна міграція. Описує повторні чи регулярні повернення мігрантів, які після закінчення дозволу на роботу їдуть до рідної країни, а потім знову повертаються до цієї чи іншого табору.

Біженці. Міграція тих, хто претендує на отримання притулку, становить за даними ООН, 10% від усієї міграції. Її правовою основою є Женевська конвенція «Про статус біженців» (1951) [4], яка передбачає процедуру визнання статусу біженця та дозволу перебування.

Нерегулярна міграція. Число нерегулярних мігрантів у світі становить 10–15%. Форми нерегулярності різняться, залежно від цього, чи є нерегулярними в'їзд, перебування чи робота. Від восьмої до четвертої частини всіх біженців у світі належать до цієї категорії.

Відсутність кордонів усередині ЄС потребує єдиної міграційної політики контролю на зовнішніх кордонах. ЄС послідовно, починаючи з Маастрихтського договору 1993 р.[5] до Лісабонського договору 2009 р.[6], вводив норми міграційної політики та політики щодо біженців ЄС.

Політика інтеграції

ЄС послідовно проводила політику інтеграції мігрантів, правові основи якої були зафіксовані в нормативно-правових актах [7].

Поширені теорії асиміляції виходять з того, що згодом неминуче відбувається адаптація приїжджих до суспільства, що їх приймає, що є передумовою інтеграції [8].

Інший підхід виходить з того, що через глибокі культурні відмінності між мігрантами і що приймають суспільством інтеграція неможлива. Великі культурні відмінності ускладнюють процеси інтеграції, оскільки вимагають від суспільства більшості здатності до пристосування та зміни поглядів. Цей феномен спостерігається лише в невеликій кількості країн, які приймають мігрантів. Зазвичай, суспільства більшості вимагають пристосування меншин. З погляду мультикультуралізму, європейські суспільства під час зустрічі з мігрантами мають переосмислити свої принципи. Це стосується, наприклад, малоосвічених мусульман, до яких не повинні так суворо застосовуватися принципи секулярності, навпаки, їм має бути забезпечена можливість їхнього релігійного життя.

Неможливість реалізації цих принципів практично породжує конфлікти у суспільстві та зростання популярності націоналістів і популістів.

Рух трудової міграції до країн ЄС мав хвилеподібний характер. Історія масового припливу трудових мігрантів до Європи пов'язана з повоєнним

періодом, коли європейські країни зіткнулися з необхідністю відновлення своїх економік за умов різкої нестачі робочої сили після закінчення Другої світової війни. Саме тоді на їхню територію ринула хвиля трудових мігрантів. Так, у 1950–1960-х роках спостерігалось значне зростання припливу іноземної робочої сили до таких країн, як Франція, Великобританія, Німеччина, Австрія, Бельгія, Данія, Нідерланди, Іспанія та Італія. Проте економічна криза, що вибухнула в 1974 році, призвела до істотного скорочення робочих місць і зростання там безробіття і, отже до зменшення припливу трудових мігрантів. Проте загалом рахунок возз'єднання сімей кількість мігрантів, що прибувають, надалі не скоротилася. Протягом 1970-х років їхній середній приплив до країн ЄС становив 240 тисяч осіб на рік [1]. Наступна хвиля масової міграції на територію сучасного Європейського Союзу була викликана аж ніяк не економічними причинами. Локальні конфлікти та кардинальні зміни у світі, пов'язані з падінням комуністичних режимів, призвели до того, що потік мігрантів протягом 1990-х років потроївся за рахунок нелегальних іммігрантів та осіб із країн Східної Європи та колишньої Югославії, Африканських країн, Іраку, які шукають притулку. З того часу посилюється увага Євросоюзу насамперед до таких аспектів міграційної політики, як охорона кордонів, надання притулку та боротьба з нелегальним проникненням. При цьому міграційну політику ЄС часто критикували через те, що надто мало уваги приділяється не менш важливому розвитку легальної міграції.

У 2000-х роках загальна кількість мігрантів у країнах-членах ЄС постійно зростала не лише за рахунок нелегальних мігрантів та осіб, які шукають притулку. За даними Генерального директорату з фінансових та економічних справ Єврокомісії, до середини 2000-х років частка іноземців порівняно із загальною чисельністю населення у багатьох державах Європейського Союзу суттєво зросла. В Австрії, Іспанії та Ірландії вони становлять вже більше 10% від загального населення країни. людина) [3]. Майже у всіх країнах ЄС зростає частка трудових мігрантів, легально зайнятих ринку праці. За даними Організації

економічного співробітництва та розвитку, в Австрії їх понад 13% від загальної кількості зайнятих, у Німеччині, Іспанії – близько 9%. з якою вони продовжували стримувати легальну трудову імміграцію. Згідно з рішенням Європейської Ради 1994 року, країни-члени повинні були “відмовити у в’їзді на свої території з метою працевлаштування громадянам третіх країн»[2].

Проте вже 2000 року формується новий підхід до міграції. У повідомленні “Про імміграційну політику Співтовариства ” [3], в якому було запропоновано практичні шляхи реалізації положень, розроблених на саміті в Тампере (1999), Комісія з огляду на становище на ринках праці країн-членів висловила сумнів щодо ефективності політики “нульової міграції”. У Лісабонській стратегії [4], ухваленій у березні того ж року, також визнавалося, що подібний підхід, який діяв протягом попередніх 30 років, не відповідає цілям економічного зростання Європейського Союзу в нових умовах.

Старіння населення і нестача власної робочої сили – ті чинники, які спонукали країни ЄС переглянути ставлення до залучення трудових мігрантів з третіх країн. Проблема старіння виявляється у дисбалансі між працездатним населенням, з одного боку, та особами, які не досягли працездатного віку та пенсіонерами, з іншого. Це веде до дефіциту робочої сили ринку праці практично всіх країн-членів Союзу. Крім того, причиною нестачі робочої сили в ЄС (як, втім, одночасно і безробіття) з тих чи інших спеціальностей часто є невідповідність кількості підготовлених кадрів попиту на фахівців ринку праці. Деякі експерти відзначають також низьку мобільність робочої сили всередині самого ЄС. Так, 1999 року нею було охоплено лише 0,2% населення Євросоюзу. Після найбільшого в історії розширення ЄС у 2004 році автомобільність робочої сили всередині Євросоюзу зросла, але в порівнянні з чисельністю робітників-мігрантів з третіх країн, вона, як і раніше, невелика [1].

Водночас ні Комісія, ні окремі держави-члени Європейського Союзу не схильні вважати міграцію головною та єдиною панацеєю від соціально-економічних проблем, останнім часом питання регулювання та навіть

заохочення трудової міграції поступово стає одним із головних пріоритетів спільної імміграційної політики ЄС. З початку 2000-х років став спостерігатись істотний поворот ЄС у бік заохочення легальних каналів доступу мігрантів, головним чином таких категорій, як висококваліфіковані та сезонні робітники, студенти та науковці з третіх країн.

З прийняттям Гаазької програми [1] було запущено процес консультацій щодо загальноєвропейських правил в'їзду та проживання громадян третіх країн, які легально прибувають до ЄС для працевлаштування. Перший рік дії програми виявився дуже продуктивним із погляду вироблених ЄС документів у сфері міграційної політики. Варто відзначити “Стратегічний план дій у сфері легальної міграції”, що вийшов у 2005 році [2]. Головною його метою став розвиток спільних для всіх держав-членів ЄС правил її регулювання. У документі була пропозиція створити рамкову директиву, яка мала б загальний характер, але водночас була б юридично зобов'язуючою для всіх держав-членів, щоб забезпечити права всіх іноземних громадян у сфері легальної зайнятості на території ЄС. Ця директива доповнить уже діючу Директиву 2003/33 щодо громадян третіх країн, які проживають на території ЄС, та поширити основні права і на тих іноземних робітників, яким ще не було надано статусу, що надає право на довгострокове проживання (long-term residence status). Згідно з запропонованою рамковою директивою, буде введено єдину форму для видачі дозволів на роботу та проживання робітникам з третіх країн з включенням їх біометричних даних. Передбачається, що термін дії такого дозволу буде прив'язаний до терміну легального робочого контракту мігранта. Суттєвим мінусом цієї пропозиції є відсутність механізму контролю та забезпечення виїзду мігрантів після закінчення їх трудового договору, щоб мігранти не залишалися на території ЄС на нелегальному становищі.

Пропозиції Плану також містили проєктів чотирьох директив за критеріями прийняття висококваліфікованих робітників, сезонних робітників, працівників великих міжнародних корпорацій, а також стажерів, що

оплачуються. Пропоновані директиви повинні встановити правило, згідно з яким доступ на ринки праці ЄС має бути полегшений для цих категорій іноземних робітників. Обов'язковими вимогами є трудового договору з тієї спеціальності, яку існує реальний економічний попит у приймальній країні (хоча винятки може бути зроблено певних регіонів чи секторів економіки). Таким чином, Комісія та країни-члени прагнуть обмежити масовий наплив з третіх країн трудових мігрантів тих спеціальностей, на які претендують громадяни самого Європейського Союзу. Крім того, у стратегічному плані Комісія пропонувала створити спеціальну єдину процедуру для прискорення прийому мігрантів, які підпадають під дію директиви щодо висококваліфікованих робітників. Це дозволило б останнім уникнути звичайної бюрократичної тяганини при отриманні дозволу на в'їзд, роботу та проживання на території Євросоюзу. Процедура може також поширюватись на трудову мобільність усередині самого ЄС. Щодо в'їзду та перебування сезонних робітників в одній із запропонованих директив розроблено схему, яка дозволяла б їм працювати кілька місяців щороку протягом чотирьох або п'яти років поспіль. Спираючись на досвід Сполучених Штатів, які давно вважаються вкрай привабливим регіоном для висококваліфікованих мігрантів, Комісія також виступила за введення так званої Зеленої карти ЄС, подібної до американської Грін кард (Green card). Як відомо, остання відіграє дуже значну роль у розвитку економіки та науки в США, забезпечуючи їх конкурентоспроможність у світі.

У повідомленні Комісії від 2008 року під назвою “Спільна імміграційна політика Європейського Союзу: принципи, напрями, інструменти”¹ розвивалися десять принципів, на яких ґрунтуватиметься міграційна політика в перспективі. Саме ці принципи лягли в основу нової п'ятирічної стокгольмської програми розвитку простору свободи безпеки та правосуддя “Відкрита та безпечна Європа на службі та захисті громадян” [2], яка була затверджена наприкінці 2009 року та розрахована на період до 2014 року. Реалізація стокгольмської програми в перспективі може стати важливим кроком на шляху

до спільної політики ЄС у сфері легальної міграції. Одним із її пріоритетів, одночасно із захистом кордонів та боротьбою зі злочинністю та нелегальною міграцією, є створення більш ефективного каналу доступу для осіб з легальним статусом.

Варто зазначити, що структура трудової імміграції до країн ЄС є неоднорідною. Це багато в чому пов'язано з тим, які види виробництва (високотехнологічні, аграрного сектору, сектору послуг) у тій чи іншій країні потребують приїжджої робочої сили.

Серед країн, яким вдається залучити найбільше висококваліфікованих фахівців, виділяються Велика Британія, Франція, Іспанія та Португалія. Як відомо, не лише освітній та професійний рівень, а й структура зайнятості іммігрантів у ЄС також різна від країни до країни. Так, у країнах південної Європи завжди існує попит на сезонних робітників, працівників для сільськогосподарської галузі та сфери послуг та оптово-роздрібною торгівлі. Країни з більш розвиненим промисловим сектором (Австрія, Німеччина, Нідерланди, Бельгія та Франція, Швеція) зацікавлені у залученні висококваліфікованих мігрантів у такі галузі, як гірничодобувна, обробна та високотехнологічні, наукомісткі та динамічно розвиваються, зокрема сектор нових технологій. Водночас попит на робочу силу середньої кваліфікації у соціальній, житлово-комунальній, освітній та медичній сферах не знижується. Особливо яскраво він спостерігається у Данії, Норвегії, Швеції та Ірландії. Високий відсоток зайнятості іноземної робочої сили у сфері побутових послуг (покоївки, прибиральники, няні, кухарі), головним чином серед жінок, спостерігається у Греції, Іспанії та Італії.

2.2 Розгляд законодавства країн ЄС щодо міграції

Враховуючи суттєві відмінності ринків праці окремих країн-членів, Європейський Союз сьогодні намагається створити зовнішній вимір

регулювання трудової міграції з урахуванням національних інтересів країн-членів. Ще на саміті в Тампере в 1999 році наголошувалося на необхідності розвитку співпраці з третіми країнами та у міграційних питаннях [1]. Тоді ж на порядку денному постало завдання забезпечення єдності зовнішньої та внутрішньої політики у цій галузі.

2005 цілком можна назвати відправним у питанні екстерналізації [2] регулювання трудової міграції. Такі документи, як Повідомлення Комісії про міграцію та розвиток [3], План дій з легальної міграції [4], а також нова стратегія ЄС – “Глобальний підхід до міграції” [5], дали черговий політичний імпульс як розвитку наднаціонального підходу у сфері боротьби з нелегальною міграцією [1], так і створення зовнішнього виміру політики залучення легальних трудових мігрантів.

Головним інструментом екстерналізації регулювання легальної трудової міграції з 2007 року стали угоди про Партнерство для мобільності (Mobility Partnerships) [2]. Переговори щодо укладення подібних угод можуть бути ініційовані Радою щодо рекомендації Комісії. Тристоронній діалог між Комісією, зацікавленою державою-членом та третьою країною може вестись у рамках уже існуючих областей співпраці з третьою країною, наприклад, у відповідних тематичних комісіях чи робочих групах. Якщо група зацікавлених країн-членів ЄС виступить з пропозицією полегшити громадянам тієї чи іншої держави доступ на свої ринки праці, то ця пропозиція може бути розглянута і на рівні ЄС в цілому. Але навіть якщо така угода буде укладена на двосторонній основі між ЄС і третьою державою, у компетенції країн-членів залишиться украй важливим питання визначення квот на доступ іноземної робочої сили на національні ринки праці.

На сьогодні угоди про Партнерство для мобільності підписано лише з трьома країнами: з Молдовою та Кабо-Верде (травень 2008) та Грузією (листопад 2009). Тривають переговори із Сенегалом, у перспективі Єврокомісія планує розглянути можливості укладання таких угод також із країнами, які межують із

ЄС на сході. Подібні угоди Євросоюз має намір укласти вибірково. Однак важливою буде і готовність самих третіх країн виконувати вимоги, що висуваються з боку ЄС, в обмін на надання для їх громадян більш сприятливих умов для трудової міграції до ЄС.

Для Європейського Союзу Партнерство для мобільності залишається насамперед одним із механізмів боротьби з нелегальною міграцією. Усвідомлюючи можливі негативні наслідки надання мігрантам полегшеного доступу на свою територію та ринок праці, Євросоюз прагне забезпечити собі максимальний захист та гарантії. Сукупна роль ЄС (Комісії та країн-членів) є явно вирішальною і дозволяє Євросоюзу в односторонньому порядку торкатися питання внутрішнього розвитку та політики держави-партнера.

Так, Комісія вказує на необхідність та бажаність того, щоб третя країна-учасниця угоди щодо мобільності прагнула покращити свої внутрішні соціально-економічні умови. Країна, зацікавлена у підписанні з ЄС угоди про Партнерство для мобільності, має бути готова не лише активно протидіяти нелегальній міграції та торгівлі людьми, а й взяти на себе зобов'язання щодо реадмісії та більш ефективного захисту кордонів. Крім того, оскільки головним предметом таких угод є тимчасова міграція, третя країна повинна взяти на себе також зобов'язання забезпечити соціально-економічну реінтеграцію своїх громадян, які повернулися з ЄС, включаючи надання їм можливостей для подальшого працевлаштування на батьківщині.

В обмін на виконання умов, що висуваються третій країні, Європейський Союз надає полегшений доступ на свою територію та ринки праці громадянам держави-партнера, зокрема студентам, науковцям, молодим спеціалістам, волонтерам; надає послуги з працевлаштування інформацію про вакансії та правила в'їзду на територію ЄС, а також готовий забезпечити фінансову та технічну допомогу в питаннях регулювання міграційних потоків та соціально-економічної реінтеграції мігрантів, що повернулися з ЄС. Важливим аспектом для третіх країн може стати лібералізація візової політики Євросоюзу. У рамках

Партнерства Європейський Союз готовий піти на полегшення видачі короткострокових віз (терміном не більше 90 днів), а також на забезпечення більш ефективної, швидкої та зручної для громадян роботи консульських установ та візових центрів зниження чи скасування консульських зборів для певних груп осіб або в індивідуальних випадках. Так чи інакше, варто зазначити, що в рамках Партнерства для мобільності Європейський Союз, поряд із заохоченням трудової міграції, як і раніше, зберігає прагнення істотно мінімізувати кількість мігрантів, що нелегально залишаються на його території.

Як заявляє Єврокомісія, плюсом Партнерства для третіх країн є боротьба з “витіканням умів”, яка оголошена однією з головних цілей співпраці. За взаємною згодою сторін може бути передбачено обмеження полегшеного доступу до ЄС для мігрантів-працівників секторів економіки, в яких спостерігається різка нестача робочої сили в країні-партнері. Однак заявлена ЄС мета суперечлива. Країни Євросоюзу прагнуть залучення саме висококваліфікованих мігрантів і очевидно, що створюючи полегшені умови доступу таких фахівців із третіх країн на свої території, ЄС, можливо, лише посилює їхні стимули покинути свою країну-походження.

Зараз Європейський Союз намагається активно заохочувати також такий напрямок трудової легальної міграції, як кругова міграція. Загальне визначення цього поняття вперше з'явилося в повідомленні Комісії 2005 року про міграцію та розвиток [1] і надалі було розвинене в повідомленні про кругову міграцію та партнерство для мобільності між ЄС та третіми країнами 2007 року.

Фактично кругова міграція є ротацією робочої сили, тобто полегшене пересування осіб між двома країнами, метою якого є тимчасове працевлаштування. Головним тут є забезпечення кругового характеру, тобто повернення мігрантів у країну походження із правом повторного в'їзду на територію ЄС. Саме надання привілейованого статусу та спрощеної процедури повторного отримання трудової візи розглядається Комісією як один зі стимулів кругової міграції.

Висококваліфіковані мігранти. Європейська "Блакитна карта"

У доповіді 2009 року “Кругова міграція та партнерство для мобільності” [1], підготовленій на запит Європейського парламенту, експерти зазначають, що іншим ключовим чинником для повернення мігрантів є можливість переведення пенсій та пенсійних пільг до країни їхнього походження після перебування та роботи в ЄС. Річ у тому, що більшість країн-членів ЄС зазвичай вимагають, щоб навіть тимчасові мігранти здійснювали податкові внески до системи соціального страхування в період свого перебування та роботи на їх території. Проблема полягає в тому, що після повернення на батьківщину робітники-мігранти не можуть скористатися соціальними накопиченнями зробленими в країні, що приймає, оскільки існує заборона на їх переведення з країни в країну.

Для розвитку кругової міграції на додаток до ініціатив ЄС загалом передбачається укладання двосторонніх угод між окремими країнами-членами ЄС та третіми державами, що сприятиме більш ефективному співробітництву, оскільки тоді зачіпаються конкретні інтереси та ситуації на ринках праці обох сторін. У рамках двосторонніх відносин можливе встановлення контактів та прямої співпраці національних служб зайнятості та агенцій з працевлаштування, а також подолання проблеми з пенсійними відрахуваннями. Так, Індія вже пішла шляхом укладання двосторонніх угод про соціальне страхування з низкою країн ЄС, завдяки яким мігранти, які прибувають за короткостроковим трудовим договором, звільняються від необхідності сплати внесків до системи соціального страхування країни, що приймає, або їм гарантується перерахування пенсії у разі переїзду. Першу таку угоду Індія уклала у 2006 році з Бельгією, а згодом також із Нідерландами та Німеччиною. З Данією та Швецією з цього питання зараз активно йдуть переговори. Згідно з угодою з Німеччиною, громадяни Індії, які працюють за робочою візою на її території не більше п'яти років (60 місяців), звільняються від зобов'язання робити внески до системи соціального страхування приймальної країни.

Однак, поряд з перевагами, а саме з заповненням ринку праці ЄС

фахівцями з третіх країн, кругова міграція при неефективному управлінні може не виправдати себе. Головною заклопотаністю Союзу є те, що вона може перетворитися на постійну. Поки що неясно, наскільки ефективними виявляться заходи, запропоновані ЄС для забезпечення того, щоб мігранти не залишалися нелегально на території Євросоюзу після закінчення їхніх трудових договорів та віз. Як гарантія повернення пропонується запровадження, наприклад, письмового зобов'язання з боку мігранта про повернення. Обговорюється також і питання про грошову страхову заставу, яка сплачується роботодавцем або самим мігрантом. Ця застава буде конфіскована державою, що приймає, у разі, якщо мігрант не виїхав з її території до закінчення терміну дії його візи.

Для в'їзду на територію ЄС для цієї групи осіб визначено такі умови:

- Наявність трудового договору або має юридичну силу пропозиції про прийом на роботу з обумовленою середньорічною заробітною платою, яка була б не менше, ніж в 1,5 рази вище середньорічної зарплати в цій країні-члені ЄС1;
- наявність чинного закордонного паспорта (або іншого подібного документа) та дозволу на перебування або національної довгострокової візи;
- Наявність медичної страховки;
- документи (для певних спеціальностей), що підтверджують, що кандидат, окрім освіти та кваліфікації, відповідає всім необхідним вимогам до посади.

Розмір заробітної плати кваліфікованих мігрантів, які претендують на отримання Блакитної картки, став предметом дискусії та розбіжностей між Комісією та Європарламентом. Спочатку Комісія пропонувала, щоб її величина становила не менше триразового розміру мінімальної заробітної плати приймаючої країни. У листопаді 2008 року Європейським парламентом за переважної більшості голосів було запропоновано кілька поправок до проекту директиви. Парламент запропонував змінити мінімальну суму заробітної плати і зробити її рівною 1,7 середньої місячної або річної оплати праці відповідно до цієї країни-члена ЄС. В остаточному варіанті директиви вона зафіксована в 1,5

від середнього рівня доходу приймаючої країни. Зниження цього показника суттєво розширює коло кваліфікованих мігрантів, які можуть претендувати на отримання Блакитної картки.

Країни-члени ЄС можуть висувати додаткові вимоги у зв'язку з тим, що структура ринку праці в кожній окремій країні різна. Легко припустити, що країнам південного регіону частіше потрібні сезонні робітники та робітники аграрного сектора, а в країнах із високорозвинутою промисловістю необхідні фахівці вищого рівня. Існує й низка інших обмежувальних умов отримання Блакитної карти. Так, кандидат не повинен загрожувати громадському порядку з погляду держави-члена. З метою безпеки передбачається також положення про надання кандидатом адреси свого проживання у країні, що приймає. Держави-члени самостійно визначають кількість іноземних громадян, яких вони приймають за цією директивою.

Крім того, саме держава-член ЄС вирішує, хто має подавати заявку на отримання Блакитної картки: сам іноземний громадянин чи його працедавець. Термін розгляду заявки становить до 90 днів, а дія самої картки визначена від одного до чотирьох років. Держава-член ЄС має право відмовити у видачі Блакитної картки у випадку, якщо держава-член, враховуючи положення на ринку праці, віддає перевагу за тією чи іншою спеціальністю громадянам ЄС або іноземним громадянам, які мають перевагу¹ згідно із законом Співтовариства, або тим мігрантам, які вже є законними резидентами ЄС та проживають на його території на довгостроковій основі.

Причиною анулювання дії Блакитної картки може стати нездатність іноземного громадянина забезпечити проживання собі та своїй сім'ї без соціальної допомоги, або у разі, якщо він не був працевлаштований протягом трьох місяців поспіль або більше ніж один раз за весь період дії картки. Ця досить жорстка вимога ще більше прив'язує мігранта до того трудового договору, виходячи з якого він отримав Блакитну карту. Важливо, що Директива надає власникам Блакитної картки та членам їхніх сімей певні права, які можна

порівняти з правами громадян щодо умов праці, соціального захисту, пенсій, визнання дипломів, освіти та підвищення кваліфікації. Блакитна карта також дозволяє її власникам та членам їхніх сімей багаторазовий в'їзд на територію країни-члена ЄС, яка видала картку.

Для підтримки ефективності дії Директиви щодо висококваліфікованих мігрантів на рівні ЄС передбачається збір усієї необхідної інформації, для чого країни-члени, починаючи з 2013 року, повинні надавати Комісії дані про кількість виданих, анульованих та продовжених ними Блакитних карток, про випадки відмови у видачі картки, про національності та спеціальності іноземних громадян та їхні сім'ї. Таким чином, Європейська комісія розраховує стежити за тим, як ця ініціатива працюватиме, щоб мати можливість внести необхідні корективи. Починаючи з 2014 року, Комісія має намір вести моніторинг та подавати звіт про виконання цієї Директиви Європейському парламенту та Раді кожні три роки.

Після введення Директиви щодо висококваліфікованих мігрантів, влітку 2010 року член Комісії з внутрішніх справ Сесілія Мальстром виступила з пропозицією про продовження роботи в напрямку розвитку трудової міграції в ЄС та якнайшвидше введення в дію двох інших директив, згаданих у Стратегічному плані дій [2] щодо співробітників міжнародних компаній, а також сезонних робітників.

Директива про співробітників міжнародних компаній покликана допомогти останнім тимчасово направляти своїх провідних фахівців, які не є громадянами ЄС, у свої філії та дочірні компанії, що знаходяться на території Євросоюзу. Очікується, що від цієї ініціативи можуть виграти близько 20000 працівників вищої ланки з третіх країн, зайнятих у міжнародних компаніях [2]. В даний час міжнародні компанії зустрічаються з низкою труднощів пов'язаних з різними і часто ускладненими правилами та процедурами отримання дозволу на роботу для своїх працівників. Крім того, ці правила є різними в різних країнах-членах ЄС. Комісія ж пропонує створити єдиний вод правил

прискореної процедури в'їзду для таких фахівців – громадян третіх країн (скоротити процедуру до 30 днів та запровадити єдиний дозвіл на роботу та перебування). Поява директиви багато в чому спростила б діяльність великих міжнародних компаній на території ЄС, які роблять суттєвий внесок у розвиток його економіки.

Друга запропонована директива спрямована на запровадження єдиної процедури для виїзду та видачі дозволу на перебування в ЄС, а також єдиних критеріїв для сезонних робітників із третіх країн. Повинні бути встановлені і єдині часові рамки сезонних робіт (шість місяців протягом календарного року). Якщо директива буде прийнята, то сезонні робітники отримають право на багаторазові дозволи на роботу строком на три роки, або їм буде надано спрощену процедуру для повторного отримання дозволу на в'їзд. Всі ці умови мають заохочувати круговий характер легальної міграції. Важливо відзначити і той факт, що згідно з проектом директиви сезонні робітники з третіх країн мають бути забезпечені рівними з громадянами ЄС правами та умовами праці. Це зокрема стосується свободи об'єднань, права на соціальний захист. Руху ЄС у бік прийняття цієї директиви може сприяти та обставина, що сьогодні дедалі менше громадян ЄС хочуть ставати сезонними робітниками у таких галузях, як сільське господарство, садівництво та туризм. І саме у цих сферах активно займають робочі місця мігранти з третіх країн.

Розробка подібних директив, створення зовнішнього виміру регулювання трудової міграції та заохочення кругової міграції покликані служити створенню більш ефективної спільної політики ЄС у сфері регулювання легальної трудової міграції. При цьому всі запропоновані Комісією ініціативи щодо заохочення легальної міграції, як і раніше, розглядаються країнами-членами скоріше як засіб забезпечення контролю над міграційними потоками в цілому. Вольфгангом Шойбле, на неформальній зустрічі міністрів внутрішніх справ шести найбільших країн ЄС [2]. Обидва міністри висловлювали активну підтримку тіснішій співпраці між країнами-членами ЄС у сфері заохочення легальної міграції, але

відкрито позначили при цьому, що справжньою метою для них залишається загальне обмеження міграції та мінімізація її негативного ефекту для економіки та соціальної сфери.

Держави-члени зберігають суто утилітарний підхід до трудової міграції. Прагнучи полегшити доступ на ринок праці висококваліфікованим працівникам, країни ЄС одночасно намагаються створити заслону для доступу на свою територію некваліфікованим мігрантам, за що Євросоюз часто критикують. Проте цілком логічним і зрозумілим є бажання держав ЄС знизити негативні ефекти, які продовжує приносити з собою міграція. Саме її некваліфікована частина має більше шансів, не знайшовши роботу перетворитися на соціальних утриманців та підвищити навантаження на соціальну систему держав, що приймають. Крім того, виборчий підхід до залучення фахівців для того чи іншого сегменту ринку праці дозволить країнам Євросоюзу скоротити також безробіття, яке, за даними Євростату, у грудні 2010 року в ЄС становило 9,6% [1]. Очевидно, що держави-члени, як і раніше, зберігатимуть своє виняткове право регулювання трудової міграції у досить важливих галузях, як, наприклад, у визначенні квот на залучення іноземної робочої сили.

Водночас той факт, що політику щодо трудових мігрантів держави-члени прагнуть максимально зберегти у своїй компетенції та неохоче йдуть на її комунітаризацію, буде серйозною перешкодою для створення цілісної та гармонійної міграційної політики на рівні ЄС загалом. Сьогодні спостерігається очевидна слабкість запропонованих директив. Вона полягає в тому, що країни-члени можуть створювати паралельні схеми із залучення трудових мігрантів, керуючись своїми національними інтересами та конкуруючи одна з одною². Більше того, участь лише групи країн ЄС у угодах про Партнерство для мобільності посилює неоднорідність та нестабільність наднаціональної політики Євросоюзу у цій сфері.

Проте загалом останні ініціативи Європейського союзу у сфері трудової

міграції сміливо можна вважати кроком уперед. Наскільки впевненим він буде, залежить не лише від готовності країн-членів їх реалізовувати, а й від того, чи ефективними будуть механізми повернення мігрантів на батьківщину в рамках розвитку кругової та сезонної міграції. Інакше кількість нелегальних мігрантів у ЄС може лише збільшитися. Намір ЄС боротися з “витіканням умів” з третіх країн, заявлений як мета розвитку тимчасової трудової міграції, звучить лише як гасло. Повернення мігрантів на батьківщину безумовно сприяло б суттєвому позитивному внеску у вигляді знань та навичок, набутих мігрантами за час їхнього перебування та роботи в ЄС, у розвиток економіки країн їхнього походження. Проте Євросоюз не може не усвідомлювати, що висококваліфіковані мігранти, які залучаються вигіднішими, ніж на батьківщині, умовами та оплатою праці, користуючись спрощеною процедурою отримання повторних віз, можуть згодом претендувати на постійне право проживання в ЄС. А це, навпаки, лише сприятиме відтоку висококласних фахівців з третіх країн, завдаючи розвитку їх економік суттєвої шкоди.

2.3 Оцінка політики прийняття мігрантів у країнах ЄС

Міграційна політика Європейського Союзу тісно пов'язана з проблемами біженців, вимушених переселенців, осіб, які шукають політичний та тимчасовий притулок, трудових та інших переселенців, а відповідно з правовим статусом громадян та іноземних громадян, його конституційно-правовою основою та особливостями для окремих категорій фізичних осіб.

Як відомо, базові принципи надання політичного притулку, порядок перетину зовнішнього кордону та здійснення контролю за цим імміграційної політики були вже в Маастрихтському д-рі. Амстердамський договір 1997 р. призвів до комунітаризації та імміграційної політики ЄС, запровадив більш детальне регулювання питань надання довгострокових віз та посвідчень на проживання, воз'єднання сімей, умов в'їзду та перебування на території ЄС та

третіх осіб. Міграційний курс ЄС став характеризуватись «зовнішнім виміром» [1, 44], тобто співпраця з третіми країнами з питань міграції перейшла з міжурядового на наднаціональний рівень. Саме тоді було усвідомлено необхідність активної співпраці та надання допомоги країнам – потенційним донорам мігрантів.

У 1999 р. Саміт ЄС прийняв «Висновки», що отримали назву «Віхи Тампере» та виділили такі пріоритетні сфери діяльності: Імміграційна політика та надання політичного притулку, Створення «європейського правового простору», Боротьба з організованою злочинністю. На цьому етапі розвитку права ЄС міграційна політика фактично стала елементом зовнішньої політики Союзу.

У 2003 р. було ухвалено Регламент Ради № 343/2003, який встановлює критерії та механізми визначення відповідальності держав-членів ЄС за розгляд заяв про надання притулку в будь-якій із держав-членів ЄС громадянами третіх країн. Його завдання полягало в максимально швидкому визначенні держави-члена ЄС, відповідальної за розгляд клопотання про надання притулку, встановлення розумних термінів для кожної фази цього визначення та запобігання зловживанням процедурами надання притулку у формі подання кількох заяв.

У 2005 році було створено Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів «Frontex». Агентство є установою Союзу та юридичною особою. Воно координує співробітництво держав-членів з охорони кордонів та надає їм допомогу у створенні підрозділів прикордонних служб, а також у розробці загальних стандартів охорони кордонів.

У 2008 році в Пакті про імміграцію та притулок Союзом було окреслено основні вектори спільної політики ЄС, які знайшли свій розвиток у Стокгольмській програмі Союзу. Основним пріоритетом стає така міграційна політика держав-членів, яка відповідатиме комунітарним інтересам; брати до

уваги здатність країни до прийняття іммігрантів та потреби ринку; забезпечить гармонійну інтеграцію іммігрантів у суспільство. Іншим пріоритетом є боротьба з нелегальною імміграцією, у тому числі шляхом підтвердження факту повернення іммігранта до країни походження чи транзиту. Значну роль у реалізації цього пріоритету відіграє двостороння співпраця країн ЄС із третіми країнами, у тому числі в рамках «Глобального підходу до міграції», кооперація країн ЄС.

Ухвалення Лісабонського договору 2009 р. відкрило новий етап у розвитку права ЄС. Набуття чинності цим документом визначило новий рівень гармонізації міграційної політики. Ст. 79 визначила необхідність проведення спільної імміграційної політики та містить детальний перелік питань, що потребують регулювання на рівні Союзу [2].

Договір закріпив принцип солідарності держав ЄС у розподілі відповідальності за охорону кордону та регулювання припливу біженців. Було введено поняття «Блакитної карти», яка є відображенням зацікавленості Європейського Союзу у висококваліфікованих спеціалістах та надає їм додаткові права порівняно з мігрантами, які займаються некваліфікованою працею.

Однак усі новели Лісабонського договору у сфері міграційної політики носили, загалом, половинчастий характер, і змогли вивести цю сферу діяльності на комунітарний рівень. Виною цього багато в чому стала політика держав-членів, які опираються поширенню повноважень наднаціональних інститутів ЄС на сферу міграції. Оскільки ця сфера входить у спільну компетенцію, держави-члени не втратили прав щодо прийняття внутрішніх нормативно-правових актів у цій галузі, що дозволяє їм регулювати кількість та порядок видачі довгострокових національних віз та дозволів на проживання.

Ряд держав, таких як Велика Британія, Ірландія та Данія, спочатку отримали можливість не брати участь у формуванні імміграційної політики ЄС. Однак і інші держави-члени ЄС, стурбовані дедалі більшим потім нелегальним

мігрантом, згодом посилили свою міграційну політику і зокрема, боротьбу з нелегальною міграцією.

На початок 2014 р. ситуація в галузі імміграції стала важкоконтрольованою. У Європі заговорили про ескалацію «європейської міграційної кризи». Так, у 2014 р. у державах-членах ЄС було подано 630 000 заявок на притулок, з січня по вересень 2015 року було зареєстровано понад 700 тис. людей, які шукають притулок [3], а у 2016 р. очікується, що близько мільйона біженців досягнуто ЄС.

На даний момент сформувалося три основні шляхи, які використовують біженці, які прагнуть потрапити до ЄС. Так, близько 120 000 мігрантів і біженців прибули до ЄС центрально-середземноморським шляхом з Лівії, Тунісу та Єгипту до Італії або на Мальту. Будучи повністю морським, цей шлях вважається найнебезпечнішим. Протягом 2015 року понад 350 000 тисяч біженців обрали так званий Східно-середземноморський шлях, що веде через Туреччину до грецьких островів. Цей шлях використовується, в основному, біженцями із Сирії, Афганістану та Пакистану. Третій шлях – західнобалканський – із Сербії до Угорщини, далі, найчастіше, до Австрії та Німеччини. Найбільш активно цей шлях використовують громадяни Сирії та Еритреї, а також Косово та Албанії.

З метою вирішення кризи в травні 2015 р. голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер представив план боротьби з нелегальною міграцією. До нього входять чотири основні пункти:

- 1) загальна міграційна політика для всього Євросоюзу шляхом запровадження квот на прийом біженців;
- 2) спільна боротьба з нелегальною імміграцією та торгівлею людьми;
- 3) спільний контроль зовнішніх кордонів Євросоюзу;
- 4) нова політика у сфері легальної міграції [4].

Одним із результатів проведеного в Брюсселі надзвичайного саміту, присвяченого імміграційній тематиці, стало рішення про переселення

мігрантів, які вже прибули до Італії та Греції, претендують на притулок, в інші країни ЄС на основі певних квот. Дані квоти були розраховані на основі ВВП, населення, рівня безробіття та кількості вже розглянутих заяв щодо надання притулку з 2010 по 2014 роки. На думку керівництва європейськими інститутами, ця система допоможе знизити тиск на більш привабливі для мігрантів країни. При цьому до країн, які відмовляються приймати біженців, можуть бути застосовані фінансові санкції.

Пропозиція за квотами викликала опір як опозиції, а й урядів держав-членів, як-от Великобританія, Франція, Данія, Угорщина, держав Прибалтики та Східної Європи. Данія та Великобританія відмовилися брати участь у механізмі квот. Словаччина має намір саботувати рішення про ухвалення квот та оскаржити його у Суді ЄС. Польща заявила, що не прийматиме економічних мігрантів, тобто тих, кого на міграцію до Європи штовхнули нестерпні умови та бідність вдома, а не війна. Загалом така позиція держав-членів відобразила їх побоювання, що нинішні квоти в майбутньому можуть бути закріплені у новому механізмі постійного розподілу.

Ще одним напрямом щодо вирішення міграційної кризи в короткостроковій перспективі є угода з Туреччиною, відповідно до якої їй було запропоновано 3,3 млрд. доларів в обмін на утримання нелегалів на турецькій території та недопущення їх до ЄС.

На сьогоднішній день ЄС поєднує прийом біженців та мігрантів з використанням силових методів, зокрема, готує найбільш масштабну депортацію в історії, плануючи вислати близько 400 000 осіб, яким було відмовлено у наданні статусу біженця, за межі ЄС.

Крім того, ЄС планує узгодити списки «небезпечних» та «безпечних» держав: вихідцям з регіонів, де йде війна, притулок надаватиметься за спрощеною процедурою, тоді як нелегалам із «безпечних» (мирних) країн доведеться доводити, що на батьківщині їм загрожують небезпека чи переслідування. Інакше вони будуть зараховані до економічних мігрантів з

чіткою перспективою бути негайно відправленими на батьківщину.

Також планується створити на всіх проблемних кордонах ЄС центри прийому біженців, які займатимуться їхньою реєстрацією, зі зняттям відбитків пальців, для занесення до поліцейських та імміграційних баз даних Шенгену та подальшим розподілом – відправкою на розгляд запиту про притулок або поверненням на ранній фазі додому [5].

Нарешті, ЄС має намір розпочати боротьбу з криміналітетом, який стоїть за транспортуванням біженців через Середземне море. Для реалізації цього плану у 2015 р. Радою ЄС було прийнято так званий «План з міграції, що складається з 10 пунктів», який, серед іншого, містить заклик до «систематичних спроб захопити та знищити судна контрабандистів» [6]. ЄС уже має санкцію Ради безпеки на захоплення судів незаконних перевізників мігрантів. Однак при всій своїй розумності цей план є важкореалізованим і малоефективним.

Після опублікування доповіді Frontex, в якій стверджувалося про прямий зв'язок між збільшенням міграційного потоку в ЄС та загостренням терористичної загрози, Єврокомісія підготувала низку пропозицій для реформування міграційної політики.

За словами віце-президента Єврокомісії Франса Тіммерманса «криза виявила чіткі недоліки та прогалини в існуючих механізмах контролю за кордонами. Настав час перейти до справді інтегрованої системи управління кордонами». Відповідно до цього, Єврокомісія подала пропозицію щодо створення європейського агентства прикордонної служби та берегової охорони для посилення контролю за зовнішніми кордонами Євросоюзу. Його чисельність становитиме 1,5 тисячі прикордонників, які будуть готові до дислокації протягом 72 годин. Агентство буде наділене повноваженнями щодо репатріації нелегальних мігрантів [7].

Також зміни стосуватимуться реєстрації громадян третіх країн, які в'їжджають на європейську територію з короткостроковою візою (вона дозволяє

перебувати тут загалом до 90 днів кожні півроку). Штampi в паспорті та фотографію на документах за нинішніх технічних можливостей надто просто підробити, стверджується в документі Єврокомісії. Натомість на всіх пунктах прикордонного контролю ЄС мають бути встановлені термінали, які дозволять іноземним громадянам, які в'їжджають сюди, оформити перетин кордону за мінімальної допомоги офіцера прикордонних служб. Єврокомісія пропонує сканувати дані паспорта, візи та біометрики, які потім звірятимуться з інформацією, що знаходиться в загальній базі даних європейських прикордонних служб. На цій підставі виноситиметься рішення про право людини на в'їзд. Назва централізованої системи перевірки віз - Exit-Entry System (EES, або «Система в'їзд-виїзд») [8].

Говорячи про сутність та наслідки міграційної кризи в ЄС, слід зазначити, що вона пов'язана зі значною кількістю проблем. Так, ЄС необхідно виробити не лише схему розподілу мігрантів між країнами (що вже стало каменем спотикання у відносинах між державами-членами), а й заходи, які б сприяли інтеграції мігрантів у суспільство та їх економічній самостійності. Необхідність вироблення спільних політик ЄС щодо розв'язання проблеми, пов'язаних із міграційним кризом викликає значні розбіжності всередині Союзу. Значною проблемою є диспропорції у навантаженні між різними країнами ЄС, що робить практично неможливим застосування «дублінського принципу» політики надання притулку.

Також, зважаючи на те, що багато країн тимчасово вводять прикордонний контроль з метою боротьби з тероризмом, під загрозою знаходиться подальше безперешкодне функціонування Шенгенського простору. Як зазначив прем'єр-міністр Франції Мануель Вальс, «якщо Європа не здатна захистити свої кордони, то сама ідея Європи буде поставлена під сумнів» [9].

Зокрема, з кінця 2015 р. вже п'ять країн Шенгенської зони запровадили точковий або повномасштабний паспортний контроль на своїх кордонах, аргументуючи цей захід серйозною загрозою або внутрішньою безпекою (право

тимчасового відновлення кордонів передбачено ст. 29 Шенгенського кодексу про кордони). Німеччина ввела контроль на всіх своїх внутрішніх кордонах, з особливим акцентом на німецько-австрійському сухопутному кордоні; Австрія – з особливим акцентом на австрійсько-словенській та австро-угорських сухопутних кордонах; Швеція - з особливим акцентом на обрані морські порти на заході та півдні країни; Норвегія – з особливим акцентом на морських кордонах зі Швецією, Німеччиною та Данією. І, нарешті, Данія – з особливим акцентом на морських кордонах із Німеччиною та на датсько-німецькому сухопутному кордоні.

Відповідно до пропозиції Європейської Комісії з реалізації Регламенту Європейського парламенту та Ради 2016/399 від 9 березня 2016 року ці виняткові заходи можуть зберегтися до кінця 2016 р. [10].

Крім взаємодії наднаціонального та національного рівнів, очевидна зростаюча роль субнаціональних акторів у цих вже дуже складних взаємовідносинах. Регіональні уряди рідко мають компетенції в міграційній політиці, але вони, безумовно, мають свої інтереси в цій сфері. Наприклад, економічна та демографічна ситуація в регіоні може сприяти зменшенню або збільшенню потреби у мігрантах. Так, Шотландія завжди виступала за більш відкриту міграційну політику, порівняно з урядом Великобританії. Важливу роль в управлінні міграцією стали грати та міста, відповідальність яких полягає якраз у реалізації політики, розробленої на наднаціональному та національному рівнях.

Куди їдуть мігранти і наскільки добре вони інтегруються у нові громади, залежить від конкретних характеристик міста чи регіону. Більшість мігрантів селяться у мегалополісах, особливо у столицях. Великі міста приваблює завдяки наявності громад мігрантів, що вже сформувалися, а також більш простому доступу до робочих місць і громадських послуг. У багатьох європейських країнах малі та середні міста, у тому числі в сільських районах, також стали пунктами призначення для осіб, які шукають притулку. Деякі міста

прагнуть відродити свою економічну та демографічну базу, у тому числі шляхом прийому мігрантів, і ці міста шукають способів залучити прибулих. Структура регіональних економік, особливо галузева (традиційні галузі промисловості, сфера послуг, високотехнологічні галузі), значною мірою пов'язана з ринком праці мігрантів. У регіонах з розвиненим сільськогосподарським сектором тимчасові мігранти користуються особливими умовами прийому та надання послуг. Ставлення в регіонах до приїжджих варіюється: воно позитивніше і визнає внесок мігрантів у місцеву економіку в містах з великими спільнотами мігрантів та низьким рівнем безробіття серед корінного населення.

Як було показано, держави-члени завжди дуже ретельно ставилися до обмеження повноважень у сфері регулювання міграції, прикордонного контролю та надання притулку. Аналогічним чином, центральні уряди в країнах ЄС неохоче передавали повноваження регіональним та місцевим органам влади. У жодній із програм у сфері внутрішніх справ та юстиції, ані в “Європейському порядку денному з міграції” не було конкретної згадки регіонів як ключових гравців міграційної політики. Напруженість відносин між національним і регіональним рівнями виразно проявилася під час міграційної кризи, коли місцева і регіональна влада була більш готова допомогти і прийняти більше тих, хто шукає притулку і біженців, ніж національні уряди, не маючи при цьому повноваження надавати міжнародний захист. Винятком із правил стала Німеччина, де федеральні землі відповідають за розміщення та підтримку тих, хто шукає притулок. В управлінні земель знаходяться центри первинного прийому прохачів притулку; місцева влада зустрічає новоприбулих, які розподілені пропорційно по регіонах Німеччини, відповідно до податкових внесків та загальної чисельності населення земель. В цілому ж по Євросоюзу, крім Німеччини, регіони не мають компетенцій для участі в розподілі тих, хто шукає притулок. Проте деякі з них розробили регіональні програми підтримки прохачів притулку та біженців.

У той же час регіональні уряди мають право здійснювати інтеграцію мігрантів та полегшувати їм доступ до соціальних послуг. Так, іспанські регіони надають державі звіти про заходи, вжиті для інтеграції мігрантів, про житлові умови для можливого возз'єднання сімей та успіхи соціальної інтеграції. Частину таких повноважень регіональні уряди можуть передавати муніципалітетам. Каталонському уряду, наприклад, було надано право видачі початкових дозволів працювати іноземцям. У деяких випадках місцеві або регіональні органи влади можуть здійснювати адміністративну реєстрацію мігрантів (наприклад, в Іспанії та деяких містах Швейцарії), але остаточний дозвіл на проживання залишається компетенцією центральної влади.

У регіонах особлива увага приділяється неповнолітнім, які прибувають без супроводу дорослих. В Іспанії регіональні уряди відповідають за опіку над неповнолітніми, вони повинні забезпечувати їм розміщення та доступу до послуг.

Багато муніципальних урядів пропонують різні форми допомоги нелегальним мігрантам, вступаючи часом у суперечність із національною політикою. Місцеві уряди дедалі більше виправдовують нелегальних мігрантів, підтримуючи їхню легалізацію. Деякі міста навіть розвивають свої концепції "міського громадянства", на противагу обмежувальним національним визначенням громадянства. З іншого боку, багато місцевих і регіональних органів влади, особливо на зовнішніх кордонах ЄС та в основних країнах призначення, особливо страждають від зростаючих потоків мігрантів, які шукають притулку та біженців, оскільки саме вони зобов'язані приймати та інтегрувати їх. У зв'язку з цим Комітет регіонів неодноразово зазначав, що глобальний підхід до міграції вимагає багаторівневого управління, забезпечення участі регіонів (і місцевих органів влади) та визнання їх ключової ролі у заохоченні та здійсненні соціальної політики, регулювання зайнятості, прийому та інтеграції. управління нелегальною міграцією та у налагодженні діалогу та співпраці зі своїми партнерами в країнах походження та транзиту .

Для створення можливостей для інтеграції мігрантів необхідна узгодженість заходів у сферах житла, охорони здоров'я, зайнятості, освіти, соціального забезпечення тощо. Однак на практиці це завдання виявляється майже неможливим. Доповідь ОЕСР, підготовлена після міграційної кризи, виявила значні відмінності в тому, як здійснюється розміщення та інтеграція біженців. У ході опитувань на різних рівнях управління 80% респондентів із 72 європейських міст заявили про недостатню координацію між центральною та міською владою, внаслідок чого міста часто не в змозі освоїти виділені їм кошти для інтеграції та соціалізації мігрантів та біженців.

Регіони та міста також несуть відповідальність, через формальні компетенції та через практику, за інтеграцію в таких галузях, як зайнятість, освіта, житло, охорона здоров'я, соціальні послуги тощо. Дедалі більше регіональних влад і муніципалітетів прийняли свої власні плани місцевої інтеграції (наприклад, італійські регіони Сицилія і Тоскана, іспанські Каталонія і Андалусія, фінський регіон П'ят-Хяме, шведський льон Сконе) або роблять конкретні ініціативи у цій галузі. Так, дослідження інтеграції мігрантів в Амстердамі та Роттердамі показали, що два міста в межах однієї країни і схожим за складом контингентом приїжджиків дотримуються різної практики: у Роттердамі особливу увагу приділяють питанням зайнятості та житла, тоді як Амстердам значно більшою мірою орієнтований на заохочення міжкультурних відносин. За такою ж схемою діють і регіональні уряди Бельгії - Фландрія більше займається культурною інтеграцією (освіта, вивчення мови), а Валлонія - соціально-економічними проблемами. Неурядові організації також відіграють свою роль, надаючи послуги або підтримуючи роботу різних адміністрацій, які, у свою чергу, підтримують регіональні уряди та муніципалітети.

Слід зазначити, що у розпал міграційної кризи Комісія зробила спробу проводити моніторинг своїх ініціатив у сфері інтеграції мігрантів, затвердивши в 2016 р. програму "Міський порядок денний", до якої включено "Партнерства щодо включення мігрантів та біженців". У рамках програми об'єднані зусилля

держав-членів, місцевої влади, транснаціональних муніципальних мереж – Eurocities, а також неурядових організацій – Міжнародної католицької комісії з міграції (ICMC), Європейської ради у справах біженців та вигнанців (ECRE). Широкий спектр напрямів належить освоїти учасникам програми всіх рівнях управління міграцією – розселення мігрантів, зайнятість, підприємництво, соціальне забезпечення, охорону здоров'я, гендерні проблеми, нелегальність, переселення, роль малих міст у інтеграції. Провідним напрямом у своїй стає боротьба з дискримінацією і ненавистю, оскільки реалізовувати програму її учасникам доводиться у суспільстві, часто налаштованому проти мігрантів.

Питання єдиної політиці, тобто. правової уніфікації міграційної політики та притулку, ніколи не стояв на порядку денному в Євросоюзі. Як Комісія ЄС, так і національні уряди в політичній риторичі вживали термін "всеосяжна міграційна політика, загальна для всіх держав-членів", що здійснюється на різних рівнях управління. Інститути ЄС працюють над гармонізацією національних законодавств та поступовим створенням спільної міграційної політики та надання притулку. ЄС відіграє важливу роль, зокрема, у захисті кордону ЄС, розподілі відповідальності держав-членів за рішення про прийом тих, хто шукає притулок відповідно до Дублінського регламенту, але надання притулку, хоч і засноване на загальних стандартах, підпорядковується все ж таки національним законодавствам.

Протистояння національних держав та інститутів ЄС, а іноді субнаціональних урядів, національних та наднаціональних інститутів показує, що інтереси у сфері міграційної політики на різних рівнях управління далеко не завжди збігаються, і виникають конфлікти. Очевидно, що відсутність стратегії узгодження різних рівнів управління в ЄС стала однією з головних причин міграційної кризи, реакцією у відповідь на європеїзацію міграційної політики.

Під час кризи суб'єкти громадянського суспільства, регіони та міста забезпечували гостинність та притулок для нужденних, беручи на себе деякі ролі, які традиційно належали національним урядам та міжнародним організаціям. На

місцевому рівні відбувається “деполітизація” міграції: субнаціональні структури управління, такі як міські мережі та форуми мерів, керують інтеграційними проектами та схемами тимчасового захисту. Таким чином, традиційні зв'язки між урядами, інститутами ЄС та субнаціональними акторами перебудовуються під впливом міграції.

Таким чином, відсутність єдиної стратегії у сфері міграції та переважання національних інтересів є головними проблемами вироблення єдиної імміграційної політики ЄС. Нинішня міграційна криза є безпрецедентною для Європейського Союзу, чий інституційні та правові механізми не були готові до такого великого припливу мігрантів. Здійснення точкових заходів щодо обмеження припливу мігрантів не в змозі вирішити проблему в цілому. Відсутність єдиної європейської міграційної політики може стати причиною руйнування всього Шенгенського простору та похитнути основи інтеграційного устрою в Європі. Для Європейського Союзу життєво необхідним є розробка якісної нової довгострокової стратегії у сфері міграції.

2.4 Сучасна роль Європейського Союзу у регулюванні світових міграційних потоків

Через різницю у рівнях економічного, соціального та політичного розвитку нових країн – членів ЄС та держав «старого ядра», інтеграційні процеси в них розвиваються по-різному, з різною швидкістю і досить суперечливо. Найбільш вдалою у європейському проекті є економічна інтеграція, тоді як у ряді напрямів розвитку інтеграційних процесів періодично виникають і навіть наростають серйозні розбіжності, особливо у сферах, де відсутній узгоджений підхід, як, наприклад, до міграційної політики. Справжньої єдності країни – члени ЄС поки що не досягли, а економічна, фінансова, а потім і міграційна кризи посилюють розбіжності. Це показали результати референдуму у Великій Британії. Сам процес інтеграції країн ЄС уже вступив у новий етап розвитку і виявився не

найуспішнішим, про що свідчать постійні суперечки країн-членів під час розв'язання спільних проблем. При цьому все частіше почала спостерігатися тенденція до певного сепаратизму та переваги національних інтересів загальноєвропейським цінностям та принципам, таким як принцип солідарності.

Нинішній етап у розвитку ЄС розпочався у 2008 р., коли це угруповання країн «набрало критичну масу» і об'єднавчі тенденції стали співіснувати одночасно з відцентровими. Одним із факторів, що впливають на трансформацію консолідованої Європи, стало зростання притоку мігрантів. Саме цей фактор посилює націоналістичні ідеї в окремих європейських країнах, призвів до певної регіоналізації всередині ЄС, що виразилася у виділенні окремих блоків, які виступають зі своїм баченням розв'язання проблем із мігрантами, таких як Вишеградська група. Ті, хто вступив до ЄС у 2004–2007 роках, країни не мали колоній та досвіду міграційної політики, особливо щодо мусульман, на відміну від країн ЄС, які мали колонії та особливі зв'язки з ними, у тому числі досвід використання робочої сили з колишніх колоній.

Схема, що історично склалася – «старе ядро» і нові країни-члени, коли одні є локомотивами інтеграції, як Німеччина та Франція, а інших можна віднести до аутсайдерів, через складне економічне становище, – все ще продовжує діяти, відображаючи односпрямований підхід до розвитку інтеграції. Причому в групу аутсайдерів потрапляють і «старі» країни-члени, як, наприклад, Греція, яка зіткнулася з «системною кризою, що посилилася після приєднання цієї країни до єврозони» [1, р. 4]. Банківська і боргова криза в ЄС і реструктуризація боргів, що послідувала за ним, показали негативний настрій країн-кредиторів до країн-боржників, а аж ніяк не єдність Євросоюзу в боротьбі з кризовими явищами.

Економічні, політичні та соціальні причини трансформації інтеграційних процесів ще недостатньо вивчені, немає загальної теорії, що розглядає тенденції трансформації, що намітилися, і навіть деякої дезінтеграції ЄС. По суті, інтеграція та дезінтеграція є двома складовими одного діалектичного процесу. Ці тенденції пов'язані в першу чергу з консервацією підходу, що склався до

європейської інтеграції, з відсутністю адаптації деяких її напрямів, що враховує нові реалії і виклики світу, що глобалізується. Але вже зараз очевидно, що нинішні процеси розвитку спільного ринку в умовах кризи впливають на соціальну нерівність у країнах-членах, що знаходяться на різних рівнях інтеграції. З іншого боку, ці відмінності впливають на політичні позиції країн Євросоюзу та їх дії на загальнонаціональному рівні. Окремі групи країн, такі як Вишеградська група, намагаються діяти спільно, як показала міграційна криза 2015 р., а також впливати на можливості Євросоюзу діяти як єдине ціле.

Трансформація інтеграційного процесу на нинішньому етапі не означає, що настала криза в рамках ЄС. Вона лише вказує на необхідність систематично відстежувати нові тенденції, враховувати їх та вносити корективи до принципів та нормативних актів при проведенні політики Євросоюзу за всіма її напрямками. Відсутність підтримки наднаціональних інститутів, певна їх слабкість під час розв'язання спільних проблем, недостатня ефективність прийнятих ними рішень зводять нанівець бачення майбутніх вигод європейської інтеграції. А наростаючі тертя при розподілі загальних витрат призвели до падіння довіри до них. Фактичне зміщення центру прийняття рішень з Брюсселя до Берліна, який взяв на себе провідну роль у Євросоюзі, свідчить про розмивання ролі цих інститутів і нерівноправність, що намітилося в рамках ЄС з виділенням головних і другорядних членів. Відхід від ідеї спільних дій у багатьох країнах ЄС «посилить ерозію принципу солідарності всередині Європейського союзу і феномен дезінтеграції, що спостерігається зараз» [2, с. 151].

На відміну від інтеграційних процесів, що мають тенденцію до поглиблення та залучення нових країн до європейського проєкту, міграційні процеси в країнах ЄС останніми роками розвиваються за наростаючою, характеризуються нерівномірністю розподілу країнами та значними змінами структури потоку, який стає дедалі етнічно різномірним. Змінилися також рушійні чинники міграційних потоків на тлі зростаючої соціальної, політичної та економічної взаємозалежності між окремими державами [3, с. 15]. Міграційна

криза 2015-2016 років показала, що відсутність загальноєвропейської міграційної політики спричинила зростання розбіжностей серед країн – членів ЄС. Спроби мінімізувати свої зобов'язання та витрати, перенести їх на інші країни-члени, не дотримуватись Дублінських угод та правил ЄС щодо приймання біженців ведуть до розхитування самих підвалин Євросоюзу.

Відправною точкою становлення загальної міграційної політики стало підписання 1992 р. Маастрихтського договору, який започаткував міжурядове співробітництво у цій сфері. Але фактично ця політика почала формуватися після підписання Амстердамського договору (1997 р.), коли прийом мігрантів, надання їм притулку, охорона кордонів, візовий режим було передано до компетенції Співтовариств, чи так звану «першу опору» ЄС. Потім було прийняття «плану Тампере» (1999 р.), який сприяв зближенню міграційних законодавств, крім управління легальною міграцією.

Наступний етап тривав до 2004 року і був спрямований на прийняття різних актів та гармонізацію національних законодавств перед вступом нових членів, з якими доводилося узгоджувати загальні засади політики інтеграції мігрантів. З 2007 р. після підписання Лісабонського договору акцент перемістився на формування наднаціональних інститутів, які відповідають за загальну політику міграції. Було засновано спеціальний фонд для фінансування національних програм адаптації мігрантів та прийнято низку документів, які вважаються основою загальної міграційної політики ЄС 2. Зміна міграційного простору після розширення Євросоюзу та зростання мобільності населення вимагали вдосконалення законодавства та регулювання спільної міграційної політики Євросоюзу, що є основою забезпечення його безпеки. Було створено нові структури – ФРОНТЕКС (Агентство ЄС з безпеки зовнішніх кордонів, 2004 р.) та ЄВРОСУР (Європейська система спостереження за зовнішніми кордонами, 2008 р.) для контролю за зовнішніми прикордонними зонами держав – членів ЄС.

Основні європейські інституції мали відповідати за реалізацію загальної міграційної політики, але ніколи цим не займалися, крім прийняття окремих

директив та актів. Проблеми міграції не вийшли на наднаціональний рівень і залишаються прерогативою національних урядів. При цьому більш розвинені країни-члени чинять тиск на нових членів, нав'язують їм свої рішення та загрожують їм скороченням фінансування у разі відмови приймати біженців. Така ситуація склалася після пропозиції Ради Європи запровадити квоти щодо приймання біженців у країнах ЄС (у травні 2016 р. 120 тис. осіб та у вересні ще 40 тис. осіб) та виділити кошти для боротьби з міграційною кризою. 13 червня 2017 р. Єврокомісія запустила процес запровадження заходів проти трьох країн Вишеградської групи (Угорщини, Польщі, Чехії) через невиконання ними зобов'язань щодо вживання біженців.

Чинні соціально-економічні відмінності між окремими країнами ЄС, щедра система соц забезпечення, особливості національного міграційного законодавства роблять одні країни більш, а інші менш привабливими, особливо ті, які однорідні у національному, конфесійному та культурному відношенні та проводять рестриктивну міграційну політику, як країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), які вважають, що міграційна криза була насамперед спровокована політикою «старого ядра» ЄС. Але їхні протестні голоси під час голосування за квотами у Раді Європи не змогли заблокувати рішення щодо розподілу квот.

Нові виклики та ризики. Міграція все частіше розглядається як основний засіб для вирішення низки демографічних та економічних проблем у країнах ЄС. Але в останні роки змінився баланс між факторами, що притягують і виштовхують. Міграційні потоки змінилися кількісно і якісно і мають не економічний характер, а являють собою вимушену та гуманітарну міграцію через збройні та міжнаціональні конфлікти, що надає виштовхуючим факторам іншого сенсу [4, р. 47-57].

Перша хвиля трудових мігрантів пов'язана з відновленням європейської економіки після Другої світової війни і тривала до початку 1970-х років. Трудові ресурси переміщалися з країн Південної Європи та Туреччини, з якою Німеччина

в 1961 р. підписала угоду про наймання робочої сили, а також з колишніх колоній у колишні метрополії, тобто потік йшов з півдня на північ. Друга хвиля мігрантів тривала до кінця 1990-х років і була етнічно різномірною, але намітилася тенденція до переважання мусульман та утворення мусульманських діаспор у країнах ЄС.

Першому поколінню мігрантів не вдалося асимілюватися, але все ж певною мірою воно інтегрувалося в європейське суспільство, зберігаючи свої традиції та звичаї. Зростання мусульманської присутності після возз'єднання сімей призвело до того, що мусульманські громади, що компактно проживають, як правило, не інтегрувалися в європейський соціально-культурний простір і поступово стали являти собою в країнах ЄС «держава в державі», де живуть за нормами шариату, де зростає кількість мечетей та шкіл з вивчення ісламу (близько 9 000 мечетей у 15 «старих» країнах – членах ЄС) [5, р. 24]. Особливо це стосується останніх поколінь мусульман-мігрантів, які розмовляють європейськими мовами, здобули світську освіту, але не прагнуть долучатися до європейських цінностей. У цьому лише 8–15% європейських мусульман регулярно відвідують мечеті [6].

Після розпаду соціалістичної системи намітилася міграція зі сходу на захід за рахунок потоку трудових ресурсів та біженців із країн ЦСЄ. Внутрішня міграція до ЄС після підписання 1985 р. Шенгенської угоди, незважаючи на лібералізацію імміграційного законодавства, залишалася незначною. Падіння народжуваності та пов'язана з цим нестача робочої сили змусила розробити інтеграційні програми для включення трудових мігрантів з третіх країн, які стали важливим елементом ринку праці, в економічне життя країн ЄС та його соціальний простір. Нові тенденції у 2000-ті роки були пов'язані з розширенням Євросоюзу, деякою активізацією припливу внутрішніх мігрантів із нових країн-членів, пов'язаною з потребою у кваліфікованій робочій силі для побудови інноваційної економіки.

Крах політики мультикультуралізму, складності адаптації в суспільстві, проблеми толерантності у відносинах між місцевими та приїжджими, висхідна активність мусульман-мігрантів, посилення ролі ісламу стають тепер головними викликами та соціальними ризиками. Поступово формуються нові контури їхньої інтеграції під впливом самоізоляції та замикання в рамках своїх громад. Рівень життя більшості мігрантів значно нижчий, ніж у корінних європейців, а ризик опинитися за межею бідності більш ніж удвічі вищим [7, р. 61].

Існує ряд особливостей, притаманних мігрантам із третіх країн. По-перше, їхня частка у спільному населенні ЄС постійно зростає. По-друге, вони не є заміщаючим, а доповнюючим елементом на ринку праці, гірше працевлаштовані, ніж корінні жителі, крім малокваліфікованої робочої сили. По-третє, вони здебільшого не мають базової підготовки, а здобута ними освіта в країнах походження відрізняється від європейської. По-четверте, якість та умови життя іноземних мігрантів гірші, ніж у корінних жителів. По-п'яте, вони зазнають більшої дискримінації, ніж вихідці з інших країн ЄС, навіть якщо народилися в європейській країні.

На тлі стабілізації потоку громадян нових країн – членів ЄС та мігрантів із прикордонних із ЄС європейських країн у період кризи 2008–2009 років приплив мігрантів із третіх країн продовжував зростати, і в 2013 р. кількість осіб іноземного походження досягла 20 млн осіб [8, р. 300]. Зміна структури потоку мігрантів у бік зростання частки біженців, у тому числі молоді без освіти та неповнолітніх, які прибувають із зон конфліктів, а також сімейної міграції, на тлі зниження трудової міграції, призвели до зростання навантаження на систему соцзабезпечення та соціальну інфраструктуру країн ЄС. За деякими прогнозами, у 2030 р. частка мусульман-мігрантів у населенні країн ЄС перевищить 8%, а у 2050 р. – 10,2%, але не стане переважаючою у їхньому населенні [9]. Частка іноземного населення різних країнах ЄС зросте з 8%–18% 2000 р. до 20%–30% до 2050 р. [10]. Ситуація, що складається з мігрантами, може призвести до порушення балансу, що склався між корінним та іноземним населенням, а

зростання частки мусульман стає небезпечним для збереження національної ідентичності і веде до зростання соціальних ризиків і конфліктів у європейському суспільстві.

Можна виділити такі фактори, що впливають на посилення соціальних викликів та ризиків і розрізняються по країнах ЄС: 1) якісні та кількісні параметри мігрантів; 2) рівень зайнятості мігрантів; 3) ступінь реальної інтеграції мігрантів у суспільстві, що приймає; 4) граничний обсяг приймання мігрантів та біженців для збереження національної ідентичності; 5) можливості соціальної системи забезпечити посібниками мігрантів та біженців; 6) кількість мусульман серед мігрантів та посилення ісламського фактору у суспільному житті. Останній чинник стає дуже важливим, оскільки мусульманські громади у Європі дедалі більше є паралельні суспільства, які зберігають свої соціально-культурні звичаї.

За розрахунками Євростату, у 2010 р. приблизно 10,5 млн мігрантів із третіх країн (26%) і лише 2,2 млн громадян країн – членів ЄС (19%) перебували у групі ризику за рівнем життя, а для місцевого населення ця цифра становила 17% [11, р. 14]. На відміну від трудових мігрантів з їх загалом позитивним впливом на конкурентоспроможність економіки, зростання кількості біженців у країнах ЄС деструктивно впливає на їх соціально-економічний розвиток і сформовану там суспільну систему.

Мігранти на ринку праці. Існує зв'язок між політикою інтеграції, зайнятстю та міграційною політикою, оскільки успішна інтеграція в суспільство, що приймає, сприяє отриманню максимальної економічної вигоди від припливу мігрантів до країн ЄС. Особливу роль відіграє зайнятість мігрантів, яка залежить від можливостей ринку праці в країнах ЄС та рівня зарплати, які є основними факторами, що притягають. Громадяни країн ЄС та мігранти з третіх країн займають у країнах Євросоюзу різні економічні ніші: в Ірландії та Великій Британії переважає тенденція до приймання висококваліфікованих кадрів, у

Франції, Іспанії, Італії йде наплив малокваліфікованих, у Німеччині спостерігається приплив як тих, так і інших.

Внутрішня міграція в країнах ЄС недостатньо активна для збалансування потреби в робочій силі в окремих галузях, що компенсується припливом мігрантів із третіх країн. У 2014–2015 рр., за даними Євробарометра, лише 4% населення ЄС працювало та проживало в інших країнах-членах. Досі в європейських країнах зберігаються бар'єри, що перешкоджають мобільності трудових ресурсів усередині ЄС, такі як мовні бар'єри, видача професійних ліцензій, обмеження додаткових пенсійних виплат, різниця у системах соціального забезпечення окремих країн тощо.

У період економічного зростання трудова міграція згладжує диспропорції у розподілі трудових ресурсів між галузями виробництва, порушеними процесами реструктуризації. Стійкий приплив іноземної робочої сили, що відповідає потребам ринку праці, дозволяє отримати вигоду та посилити конкурентоспроможність європейської економіки. Але в період спаду трудові мігранти стають небажаними на європейських ринках, незалежно від їхньої кваліфікації та досвіду. Так, у 2008 р. приплив мігрантів до країн ЄС знизився на 6% [12, р. 1]. Мобільність та зайнятість мігрантів також залежать від макроекономічної ситуації, у тому числі від ВВП на душу населення в країнах, що приймають, та країнах походження мігрантів.

У 2015 році зайнятість мігрантів з третіх країн становила в ЄС 56,7%, для всіх іноземних громадян 63,7%, а для місцевого населення цей показник був 70,6% (див. табл.). У 2012–2013 роках. середній рівень зайнятості вихідців із третіх країн становив 54%, всім іноземним громадянам – 62%, для корінного населення – 68% [8, р. 306-307]. У різних країнах ЄС рівень зайнятості для громадян Євросоюзу, іноземної робочої сили та місцевого населення є різним. Так, рівень зайнятості іноземних громадян вищий, ніж у корінних жителів, наприклад, у Чехії, Польщі та Італії, а у Франції, Нідерландах та Данії він був нижчим, ніж у місцевого населення (див. табл.). Ці варіації відображають

різницю між країнами за такими чинниками, як гнучкість ринку праці, вимоги до знання мови, рівень освіти мігрантів та ін. Основними нішами для мігрантів на європейських ринках праці є будівництво, торгівля, сфера послуг, сільське господарство [13, с. 143].

Рівень освіти мігрантів відіграє важливу роль при їхньому працевлаштуванні в країнах ЄС, але не гарантує відповідності їхньої освіти наявним вакансіям. Це пов'язано з феноменом формальної недооцінки освіти мігрантів або надмірною освітою.

Рівень зайнятості населення країн ЄС у 2013–2015 роках. (У %) *

Країни ЄС	Корінні жителі 2013 р. 2015 р.	Усі іноземні громадяни 2013 р. 2015 р.	Громадяни країн ЄС 2013 р. 2015 р.	Громадяни третіх країн 2013 р. 2015 р.
ЄС 28	68,9	61,9	70,9	56,1
	70,6	63,7	73,4	56,7
Бельгія	68,7	55,3	63,6	39,9
	68,5	59,3	65,5	45,2
Чехія	72,4	78,5	77,4	79,5
	74,8	77,3	79,0	76,0
Німеччина	78,7	65,0	75,2	58,5
	79,6	65,8	76,7	57,0
Данія	76,7	64,6	74,1	58,0
	77,8	65,1	77,3	56,4

Франція	70,6	55,9	70,1	48,6
	70,8	53,3	67,9	46,6
Італія	59,5	61,9	65,8	60,1
	60,3	62,4	66,3	60,7
Іспанія	59,5	52,8	58,2	50,0
	62,5	57,6	62,2	55,0
Греція	53,4	50,3	52,4	49,7
	54,9	55,4	56,8	55,1
Нідерланди	77,3	61,6	74,6	50,5
	77,2	61,4	74,0	49,7
Австрія	76,8	67,2	75,5	60,7
	75,8	65,8	75,2	55,9
Швеція	81,3	61,0	75,5	50,2
	82,1	61,7	78,8	50,7
Польща	64,9	67,0	79,0	62,0
	67,8	66,7	79,8	62,3
Великобританія	75,4	70,4	79,2	61,9
	77,2	73,8	82,0	63,3

* У віці від 20 до 64 років.

для такої ніші, як трудомістка робота, яка традиційно займається ними. Затягнута процедура визнання дипломів про освіту та професійну кваліфікацію змушує мігрантів погоджуватися на нижчеоплачувану та неprestижну роботу. У сприятливіших умовах перебувають вихідці інших країн-членів ЄС [14, р. 13-14]. Так, у Німеччині у 2009–2014 роках близько 5% місцевого населення із закінченою середньою освітою та 5% громадян країн ЄС 15 займалися фізичною працею, для іноземних мігрантів ця цифра була 13%, для громадян ЄС 10 – 18%. Для Франції ці цифри становили відповідно 6% для корінних жителів, 7% для громадян ЄС 15, 17% для мігрантів із третіх країн, 22% для громадян ЄС 10. В Італії відповідно 4%, 2,5%, 37% та 30 % [15, нар. 184].

Рівень безробіття іноземних мігрантів у країнах ЄС вищий, ніж у місцевого населення, але він поступово знизився з 10% у 2012–2014 роках до 9,2% у 2015 р. для громадян ЄС, та з 22% у 2012–2013 рр. до 18,9% у 2015 р. для мігрантів із третіх країн [6, р. 310]. У 2015 р. найвищий рівень безробіття для іноземних мігрантів був в Іспанії (32,9%), Греції (31,7%), Швеції (29,3%) та Франції (25,4%). Серед молодих мігрантів (15–29 років) він зріс з 16,6% у 2008 р. до 26,9% у 2015 р. і досяг рекордного рівня у 42% в Іспанії та 38,7% у Греції [16].

Попри ухвалення спільних директив, країни ЄС не змогли збільшити вільне пересування робочої сили між країнами-членами. На ринках праці іноземні мігранти часто більш затребувані та спостерігається надлишок трудових ресурсів у деяких неконкурентоспроможних галузях важкої промисловості. Тенденція до використання освічених кадрів у трудомістких галузях, які не потребують особливої кваліфікації, пов'язана з низькими темпами зростання та високим рівнем безробіття, особливо після міграційної кризи 2015 року.

Сімейна міграція та проблема біженців. Сімейна міграція в рамках політики возз'єднання сімей зараз є найбільш численним компонентом і основним каналом міграційних потоків у країнах ЄС. Понад 2/5 усіх мігрантів у 2007–2011 роках припадало на сімейну міграцію, особливо у Великій Британії та

Данії. 36% всіх дітей мігрантів у цей період були молодшими за 4 роки, а 2/3 сімейної міграції припадає на жінок, що поступово перетворило політику воз'єднання сімей з міграційної проблеми на соціальну [17, р. 16].

У жовтні 2008 р. на саміті країн ЄС було прийнято Пакт про імміграцію та надання притулку, де схвалено потоки легальної трудової міграції та обмежено інші види міграції, у тому числі сімейну. Країни ЄС мали враховувати свої можливості щодо приймання та інтеграції іноземних мігрантів, рівня їх доходу, їх житлових умов. Рівень народжуваності у мусульманських сім'ях вищий, ніж у європейців (1,6% у європейського населення та близько 2% серед мусульман) [6]. А можливості працевлаштування членів сімей мігрантів досить обмежені, оскільки наявність дозволів на роботу та трудові контракти не поширюються на членів їхніх сімей. Це передбачає отримання соціальної допомоги та збільшує навантаження на систему соцзабезпечення європейських країн без відповідної віддачі у вигляді податків та інших відрахувань.

У 2013 р., ще до міграційної кризи, 23% мігрантів приїжджали до країн ЄС на роботу (у 2001 р. – 40%), 32% – по лінії воз'єднання сімей (30% у 2001 р.), а кількість біженців перевищила 22 % (2001 р. 10%) [18]. За даними Євростату, приплив біженців зріс з 562 тис. осіб у 2014 р. до 1,255 млн осіб у 2015 р. і склав близько 1,2 млн у 2016 р. [19]. У результаті в таких країнах, як Австрія та Швеція, частка іноземного населення, що становила до міграційної кризи 15%, зросла у 2016 р. до 18,5% в Австрії та до 16,8% у Швеції. В Угорщині у 2015–2016 роках частка осіб, які народилися в інших країнах, збільшилася з 4,6% до 5,8%, а в Німеччині – найбільш багатонаселеній країні Євросоюзу, куди йшов основний потік біженців, з 14,9% до 15,6%. У Франції та Великобританії приплив мігрантів був меншим, і частка іноземного населення зросла лише на 0,2 % – до 13,4 % у Великій Британії та до 12,3 % у Франції [20].

Основний потік біженців йшов із трьох країн – Сирії (28%), Афганістану (15%), Іраку (10%). Приблизно по 3–4% складали біженці з Албанії, Пакистану, Нігерії та Косова. Найбільш популярними країнами були Німеччина (45%

біженців), Угорщина та Італія (по 8%), Швеція (7%). А транзитними країнами стали Греція, балканські країни, що як входять, так і не входять до ЄС [19]. Умови для міграційної кризи формувалися протягом останніх шести років. Перша хвиля біженців та мігрантів до країн Євросоюзу була пов'язана з подіями «арабської весни». Але ЄС не надав значення процесам, що відбуваються в цих країнах, хоча створив цілу систему взаємозв'язків з ними (Барселонський процес, політика сусідства, Союз для Середземномор'я), і все обмежилось посиленням охорони кордонів ЄС. У 2014 р. було прийнято загальноєвропейські програми з порятунку мігрантів – «Тритон» та «Посейдон». У квітні 2015 р. Єврокомісія запропонувала «Європейський порядок денний з міграції», що містить необхідні дії, засновані на більш гнучкій солідарності та конструктивній гнучкості [21, с. 16]. Євросоюз також звернув увагу на зовнішні чинники міграційної політики, «вважаючи, що ефективність регулювання міграційних потоків багато в чому залежить від відносин ЄС із навколишнім світом» [22, с. 12].

Друга хвиля, більш масова, була пов'язана з військовим конфліктом у Сирії та активізацією діяльності терористичної організації ІДІЛ в Іраку та Сирії, що становило реальну загрозу для безпеки країн ЄС. Але Європа продовжувала дивитися на південь і була готова до припливу мігрантів з Близького Сходу [21, з. 6]. Основний потік біженців йшов до Туреччини, Лівану, Йорданії, а потім до країн ЄС через «балканський маршрут» і країни Східного Середземномор'я. Одночасно до Італії продовжували прибувати біженці з Еритреї, Нігерії та інших країн Африки. Угорщина, Греція та Італія у 2015–2016 роках стали основними перевалковими базами для мігрантів, що прямують до більш щасливих європейських країн, включаючи Швейцарію та Норвегію. У цей період реакція країн ЄС була різкішою, але різноспрямованою. Посилилися суперечності в рамках Євросоюзу, а національні інтереси окремих країн вийшли на перше місце. Ще однією проблемою приймання біженців стали витрати на їх розміщення. Здебільшого країни-члени використовують свої правила приймання біженців. Вони різняться за характером і розмірами підтримки прохачів притулку та

отримання доступу ринку праці. За оцінками МВФ, частка бюджетних видатків у ВВП країн ЄС через приймання біженців збільшилася на 0,05% у 2015 р. та на 0,1% у 2016 р. В основному вони зросли в Австрії (0,08% та 0,23% відповідно), Швеції (0,2% та 0,7%), Німеччини (0,12% та 0,27%) [23, р. 12].

Попри зростання припливу мусульман до Європи, вони навряд чи стануть переважаючою групою в населенні Європи в найближчому майбутньому. Проте неконтрольований міграційний потік останніх двох років може призвести до зростання непотрібних трудових ресурсів у тій чи іншій країні за рахунок біженців, які розраховують на соціальну допомогу та пільги, а не на працевлаштування. Це створить проблеми і з легалізацією статусу, і зрештою – зі зростанням бідності та злочинності серед безробітних мігрантів. Близько 20% біженців становлять неповнолітні, що потребує додаткових витрат на їх утримання та розміщення. Рішення країн ЄС у сфері міграційної політики показали нездатність зупинити потік біженців, а політика «відчинених дверей» у більшості країн-членів порушує низку положень загального міграційного законодавства, руйнує згуртованість і саму структуру європейської безпеки, створює загрозу на території Євросоюзу, про що свідчать теракти у Парижі, Брюсселі, Лондоні та на території Німеччини.

У XXI столітті стає очевидно, що іммігранти безпосередньо впливають на національну проблему Франції і рівень конфліктогенності в країні. У зв'язку з цим важливо розглянути події у Франції 2005 року, які можуть служити в якійсь мірі підтвердженням концепції Гантінгтона про зіткнення цивілізацій.

В кінці жовтня - початку листопада 2005 року в департаментах Парижа, та й в самому Парижі почалися вуличні заворушення, які супроводжувалися різними вуличними погромами, підпалами і т.д.

Причиною для подібних подій послужила загибель двох арабських підлітків, які померли від сильної напруги струму в результаті нещасного випадку. Вони рятувалися від поліції і сховалися в небезпечній трансформаторній підстанції.

Епіцентром «мусульманського руху» стали департамент Сена - Сен-Демі і невеликий передмісті Кліші-су-Буа. Далі воно просунулося в Лілль, Тулузу, Рен, Ен, Нор, Уаза, Сомма, Нуази-ле-Гран, Валь-де-Марн і ін.

Дані події були спровоковані і здійснюються з боку «емігрантів з мусульманських країн» або «вихідців з країн Магрибу та Африки», як це вживається в рф пресі.

У відповідь на заворушення Рада міністрів Франції ввела в країні з 8 листопада спеціальним декретом надзвичайний стан. Цей захід носить безпрецедентний характер і вживається вкрай рідко. Він ґрунтується на законі від 3 квітня 1955 р який був прийнятий у зв'язку з війною в Алжирі.

Введення надзвичайного стану дозволяє префектам вводити, на свій розсуд, комендантську годину в будь-якій частині підконтрольної їм території країни.

Вже 15 листопада французька влада вирішила продовжити надзвичайний стан в країні на три місяці, для чого необхідно було прийняти новий закон.

Опозиція країни на чолі з Жан-Марі Ле Пенем заявила про те, що ультраправі завжди мали рацію і провела демонстрацію з вимогою «покласти край навалі іноземних орд».

Також ще однією причиною заворушень можна назвати прийняття нового закону, який набрав чинності з вересня 2004 р, спрямованого на закріплення традиції повного поділу держави і релігії. Згідно з цим указом в державних навчальних закладах заборонено носити релігійний одяг та атрибутику. Це викликало великі заворушення. Зокрема, по Франції пройшли гучні багатотисячні демонстрації протесту, в яких брали активну участь керівники мусульманських організацій.

Коріння ж зазначених подій йдуть ще в 1950-ті роки, коли французькій економіці не вистачало дешевої низько кваліфікованої робочої сили. Тоді активно стала вітатися імміграція з колишніх французьких колоній. Для самих

іммігрантів це стало хорошою можливістю використовувати свої знання мови і отримувати за це гроші.

Іммігранти першої хвилі досить добре адаптувалися у Франції. Вони швидко заводили сім'ї, дуже часто багатодітні. Приводів для серйозних конфліктів між іммігрантами і корінними жителями не виникало, так як у них практично не виникало точок дотику в економічному і соціальному плані.

Перший вибух стався в кінці 1980-х - початку 1990-х, в той момент, коли французька економіка і суспільство вийшли на грань індустріалізму і постіндустріалізму. Зростання продуктивності праці, розвиток високих технологій і вивезення трудомістких виробництв в країни «третього світу» «вибили економічне підґрунтя з-під ніг іммігрантів». Більшість з них не мали наміру підвищувати свою кваліфікацію, хоча попит на низко-кваліфіковану роботу помітно знизився або перемістився за межі Франції. Більш того, піросло покоління багато в чому виявилось менш лояльним до прийняла їх країні, ніж їхні батьки. Переважна більшість молоді не змігло чи не захотів знайти собі роботу, вважаючи за краще досить стерпне життя на соціальну допомогу.

Майже відразу з'явилася небезпека того, що заворушення можуть перекинутися і в інші європейські країни, такі як Німеччина та Бельгія. Ці побоювання підтвердилися.

Останні заворушення у Франції за участю іммігрантів були відзначені в серпні 2012 року, коли в м Ам'єн близько 100 іммігрантів підпалили дитячий сад і молодіжний спортивний центр, а також спалили півтора десятка автомобілів. В результаті даного погрому постраждало 16 поліцейських.

Аналітики відзначають, що «ситуація в Ам'єні назривала як мінімум кілька останніх місяців. Невеликі сутички з поліцією проходили за цей час кілька разів. Цей район міста, за даними місцевої поліції, входить в 15 найбільш неблагополучних місць Франції. Безробіття серед молоді до 25 років в північному кварталі Ам'єна досягає 45% ».

Питання іммігрантів обговорюється дуже серйозно не тільки у Франції, але і у всьому світі. Протистояння між мусульманами і представниками інших релігій (між різними цивілізаціями за Хантінгтоном) стає загрозливим стабільності сучасного світу. Після терактів в Лондоні, Москві, Мадриді, Парижі та інших посилюється контроль за в'їздом громадян країн арабського світу, що також є негативною обставиною.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ З БЛИЗЬКОГО СХОДУ ДО КРАЇН ЄС

3.1 Статистика міграції з різних країн Близького Сходу до країн ЄС

Основною гіпотезою, перевіреною в представленій концепції, є припущення про безпосередній вплив міграції на міжнародні відносини. В основному це стосується взаємних відносин, особливо по обидва боки Середземного моря. Однак масштаби зробили його глобальним. Можливо, з цієї причини стає помітним вказівка на його нові форми. Окрім економічних питань, важливим є феномен дестабілізації безпеки громадян. Міграція є надзвичайно складним процесом, який передбачає не лише важкі рішення, але, перш за все, ризик. Що стосується вищезгаданого ризику, головне полягає в тому, що під час подорожі за кордон, без належної соціальної підтримки, поїздка не завжди може завершитися успіхом. Часто важко знайти роботу та місце в новому населеному пункті. Звичайно, приймаючі країни застосовують у такій ситуації відповідні правила, але вони не завжди відповідають соціально-економічним процесам. Тому рішення про еміграцію має бути пов'язане з індивідуальною ситуацією людини. спеціалісти визначають міжнародні міграції як частину глобалізації, яка не перестає бути локальною, регіональною чи внутрішньоцивілізаційною [16, С. 162]. Найкращим прикладом цього є міграції з регіону Близького Сходу, які мають глобальний і міжнародний характер

Близький Схід і Північна Африка нещодавно пережили потрясіння. Чотири країни, такі як Сирія, Ірак, Лівія та Ємен, занурені у прірву громадянської війни, яка спричинила значні втрати людей та інфраструктури. Близько 15 мільйонів людей покинули свої домівки, в тому числі до інших нестабільних або економічно важких країн, таких як Йорданія, Джибуті та Туніс. Ця ситуація призвела до найгіршої кризи біженців у світі з часів Другої світової війни. Згідно з книгою Migration and Remittances Factbook 2016, кількість мігрантів із

Близького Сходу та Північної Африки становить приблизно 23,9 мільйона осіб. 38% з них живуть у розвинених країнах, приблизно 31% проживають у тому ж регіоні. Найбільшими країнами-експортерами мігрантів є Палестинська автономія, Сирія, Єгипет, Марокко та Ірак. Тільки до регіону прибуло 11,7 млн мігрантів, переважно з Йорданії, Лівану, Ірану, Сирії та Лівії [13, с. 31-32].

У країнах Близького Сходу з високим рівнем доходу, також відомих як Рада співробітництва країн Перської затоки (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати), за останні кілька років спостерігалось значне зростання зайнятості робітників 1. У 2014 році кількість біженців становила приблизно 14,4 млн осіб (не враховуючи біженців з Палестини, загальна чисельність яких досягла 5,1 млн осіб, 86% мігрантів прибувають до країн, що розвиваються, насамперед до Туреччини, Пакистану, Лівану, Ірану, Ефіопії та Йорданії). Кількість біженців у розвинутих країнах становить приблизно 1,6 млн. Згідно зі звітом Світового банку, у 2015 році кількість мігрантів у всьому світі перевищила 250 млн, що є найвищим показником у світовій історії. Причина – пошук кращих економічних умов 2 [13, стор. 7-9]

Проблема міграції стала важливою проблемою безпеки в багатьох західних країнах через можливий зв'язок між міграцією та тероризмом 3. Тому Євросоюз почав сприймати потік нелегальних мігрантів як джерело ризику, що може становити загрозу європейській безпеці. Це призводить до поширення та посилення інших явищ, таких як організована злочинність, торгівля наркотиками, етнічний та релігійний екстремізм, нестабільність.

Концепції Близького Сходу та міграції

Був введений термін Близький Схід

британським офіцером, дипломатом і мандрівником сером Томасом Едвардом Гордоном і популяризував американський військово-морський командир Альфред Тайер Махан у статті «Перська затока та міжнародні відносини». В американському двотижневику «National Review» (вересень 1902

р.). Махан використовував термін Близький Схід для опису географічного регіону, розташованого між Аравійським півостровом та Індією, таким чином відокремлюючи та диференціюючи цю відносно однорідну територію від Далекого Сходу [3, с. 95-96].

Термін Близький Схід є суперечливим і викликає дискусію в літературі на цю тему. Єдиного задовільного визначення цього терміну немає. Досить зазначити, що це поняття іноді вживається з іншими термінами в різних наукових дослідженнях, але зазвичай вони означають щось інше, наприклад, Схід, Близький Схід, Великий Близький Схід, Широкий Близький Схід, ісламський Близький Схід [17]. Міжнародні організації, включаючи ООН і Світовий банк, використовують термін МЕАРА, або Близький Схід і Північна Африка, який географічно охоплює 20 країн.

Термін Близький Схід стосується території, що включає арабські країни, тобто країни Леванту, Сирійську Арабську Республіку, Йорданське Хашимітське Королівство, Ліванську Республіку, Державу Ізраїль, Палестинську Автономію, країни розташовані на Аравійському півострові та в Перській затоці, тобто Королівська Аравія Саудівська Аравія, Королівство Бахрейн, Катар, Кувейт, Султанат Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Республіка Ірак та Ісламська Республіка Іран.

Говорячи про проблему міграції, слід насамперед зазначити, що завдяки їй відбувається значний економічний розвиток. Крім того, міграція часто сприяє розвитку країн і навіть цілих суспільств. Крім того, вони збагачують інші культури. Тому вважається, що міграції важливі як для країн, які приймають іммігрантів, так і для країн, які емігранти залишають [14, р. 57].

Як зазначає М. Okólski, попри низку теорій у літературі, які посилаються на визначення міграції переважно через економічний фактор, слід зазначити, що на практиці не лише економічні чинники визначають міграцію чи ні. Цей дослідник вказує на психологічні, культурні, поколінні та гендерні чинники – частіше мігрують молоді люди та жінки [16, С. 234].

Дж. Хольцер визначає еміграцію як групу людей, що виїжджають назавжди, а імміграцію як групу, що прибуває на певний період часу. Він зазначає, що при дослідженні вищезазначених процесів слід враховувати наступні критерії: ареал міграції, час міграції та мету міграції населення [8, С. 287].

Як вказує «Політична енциклопедія», термін еміграція належать до конкретних переміщень населення (це можуть бути індивідуальні або групові переміщення). Зазвичай йдеться про залишення одного географічного простору та переміщення до іншого з метою отримання конкретних вигод [12, с. 37-39]. У свою чергу, М. Трібалат, крім вищесказаного, додає, що міграція також може означати переїзд з однієї країни в іншу, або це може бути поїздка на інші території, щоб провести там частину вільного часу або жити там постійно [1, С. 38-40].

В іншому підході міграція визначається через посилення на її мотиви. Еміграція означає переміщення людей з певною метою. Найчастіше це пошук безпеки або пошук роботи. Мігрант – це особа, яка хоче жити в іншій країні, ніж її батьківщина. Водночас прагнучи отримати нове громадянство та асимілюватися у своєму суспільстві [12, С. 42].

У такому підході міграція безпосередньо пов'язана зі зміною місця проживання з рідної країни на іншу. Головне – проживати в іншій країні постійно або на певний період. Отже, міграція є природним явищем, яке існувало споконвіку. Однак раніше це було джерелом у необхідності шукати їжу та притулок, або окремі групи рятувалися від загроз, пов'язаних зі стихійними лихами. Однак нині мотивами міграції є війни, голод і політична дестабілізація. І ці причини настільки серйозні, що еміграція стає все більш поширеною. Однак це змушує приймаючі країни запроваджувати конкретні правові акти, які розв'язуватимуть ці питання вирішити. Попри це, багато іммігрантів - переважно з країн Близького Сходу - часто ризикують життям, щоб дістатися Західної Європи, щоб боротися за краще життя.

Причини та наслідки міграції

Звичайно, еміграція – явище складне. Це залежить від кількох факторів. Перш за все, це впливає на соціальну та психічну ситуацію людей у русі. Іноді еміграція також пов'язана з торгівлею людьми. У такому випадку людина позбавляється свободи, а також піддається сильному контролю, позбавляється можливості вирішувати власний status quo. Крім того, використовується фізичне та психологічне насильство

Переважає більшість еміграції пов'язана з економічною міграцією. Потім люди переміщуються між країнами:

- походження, тобто країна, з якої походять емігранти,
- транзитні, де є транспортні шляхи для емігрантів,
- напрямки, тобто країни, куди їдуть емігранти [21, с.14].

Сильна поляризація регіонів з точки зору відмінностей у рівні економічного розвитку призводить до того, що люди з бідних суспільств шукають можливості покращити своє життя, де це можливо, в інших країнах. Так звані фактори штовхання та тяги.

Фактори підштовхування – це ті, які спонукають людей вирішувати емігрувати з країни походження. Тоді еміграція має особливе значення, оскільки вона пов'язана з такими життєвими умовами, як бідність чи безробіття [21, С. 17].

Друга група факторів, тобто фактори приваблення, лежить на стороні країни, яка приймає мігранта. Рішення про вибір країни, куди людина переїжджає, залежить, серед іншого, від низького рівня безробіття в даній країні, а також від різноманітних соціально-правових умов (прикладом яких є високий рівень соціального забезпечення, добре оплачувана робота). Ці елементи також є важливими для пояснення інтенсивності міграційних рухів, а також активізації діяльності окремих злочинних угруповань, які займаються торгівлею людьми [11, С. 91].

Важливою є також обмежувальна міграційна політика країн призначення, тобто тих, куди потрапляють жертви торгівлі людьми. Це перетворюється на велике явище.

Неможливість легально перетнути кордон змушує мігрантів шукати нелегальні шляхи, які дозволяють їм потрапити на територію США чи країн Євросоюзу. Тоді на допомогу приходять організовані злочинні угруповання, які стверджують, що можуть нелегально перетинати кордон, за що вони часто очікують від мігрантів повернення фіктивного боргу, який нібито був отриманий за допомогою їхніх «послуг» [11, с.114-115]. Однак це означає, що люди, які обирають організований транспорт, часто закінчуються ціною свого життя, тому що їх зазвичай перевозять в умовах, що принижують людську гідність – у перевантажених ящиках, без доступу до води чи свіжої їжі. Однак реальні розміри явища не до кінця відомі, оскільки базуються на оцінках, а не на вірогідних даних [21, с. 17-18].

Причини еміграції включають наступне:

1) економічні причини:

- високий рівень безробіття,
- високий рівень бідності,
- відсутність перспектив отримання легальної роботи за кордоном [9, с. 12-13].

2) соціальні причини:

- алкоголізм в сім'ї або наркоманія,
- слабо розвинена система соціального забезпечення [11, с. 472-475].

3) політичні та соціальні причини:

- зміна політичної системи в даній країні,
- політичні зміни в сусідніх країнах,
- війни та збройні конфлікти [18, С. 182].

4) законні причини:

- неузгоджена правова система,
- недотримання прав, які має кожна людина,

– відсутність відповідних правових механізмів, які захищатимуть людей у тій чи іншій країні [11, С. 493].

Тому зрозуміло, що факторів, які визначають еміграцію, багато. Однак це не всі, а лише головне. Це пояснюється тим, що практично кожен емігрант може вказати індивідуальні причини аналізованих суспільних рухів.

Еміграція на Близькому Сході пов'язана з внутрішніми економічними, соціальними та політичними чинниками в рідних країнах і зовнішніми, тобто умовами в країні перебування – Західна Європа виявляється привабливою для емігрантів з Близького Сходу через рівень економічного, політичного і соціального розвитку. Багато ризикують своїм життям, долаючи моря, високі гори та сотні кілометрів і сплачуючи великі суми, щоб нелегально потрапити до Європи. Революція в розвитку ЗМІ та комунікацій сприяла створенню нових стимулів до еміграції. Імігрант із Близького Сходу бачить велику різницю між реальністю, в якій він живе, і процвітаням Першого світу, завдяки чому мрія про еміграцію перетворюється на життєву мету та ідею майбутнього, варту зусиль і ризику.

Неможливо зрозуміти глобальний міграційний рух без урахування взаємозв'язку зі світовою капіталістичною економічною системою, яка визначає форму світової економіки та зміни, що відбуваються в ній [7, с 6]. Також неможливо вивчати міжнародну міграцію без аналізу розвитку світового поділу праці, пов'язаного з виникненням і розвитком капіталістичної системи, не тільки в розвинутих капіталістичних країнах, а й у країнах, де капіталізм був імплантований у спотвореній формі, що робило їх відсталими країнами [7, с. 6-7].

Метою міграції є отримання різниці між зарплатою, отриманою на батьківщині, і доходом, отриманим у країнах приймання. Це реакція на економічну відсталість країн, з яких виїжджають емігранти, і на велику різницю в рівнях доходів. Про це свідчить низький рівень ВВП на душу населення в країнах Близького Сходу. Крім того, економіка цих країн базується на сільському

господарстві та нафтовому секторі, що не гарантує стабільності розвитку. Більшість молодих людей емігрують, щоб забезпечити краще майбутнє. Отже, джерело проблеми лежить у їхніх рідних країнах. Еміграція часто є для них єдиним способом врятуватися від важких умов, у яких вони живуть.

Близький Схід має високі темпи зростання населення порівняно з рештою світу. Згідно зі статистичними даними Світового банку за 2013 рік, населення арабського світу становить приблизно 345 мільйонів, тоді як загальний валовий внутрішній продукт арабських країн становить 1 трильйон 490 мільярдів доларів США, що означає, що ВВП на душу населення не перевищує 3500 доларів США на рік. В арабському світі щонайменше 11 мільйонів людей живуть менше ніж на один долар на день, що ООН вважає глибокою бідністю.

Таблиця 3.1 – Основні демографічні фактори Близького Сходу та Північної Африки

Рік	2000	2005	2013
Кількість жителів (млн.)	277	301	340
ВВП на душу населення (у доларах)	1483	1992	4210
Річний приріст ВВП на душу населення	1,2	1,2	-2,0
Кількість людей, які живуть менше ніж на \$1,25 на день (млн.)	14	10	8
Рівень грамотності серед жіночої молоді 15-25 років, %	80	-	88
Рівень грамотності серед чоловічої молоді 15–25 років, %	90	-	94

Природне зростання не супроводжується зростанням ВВП або розширенням національних ринків, які не в змозі прийняти таку кількість нових працівників і надають всі робочі місця. Безробіття, яке на Близькому Сході

досягає одного з найвищих показників у світі, є основною причиною еміграції. Згідно зі звітом Міжнародної організації праці про глобальні тенденції зайнятості в 2014 році, зростання безробіття в усьому світі, особливо серед молоді, спричинене помітним зростанням безробіття в регіоні Близького Сходу та Північної Африки. Згідно зі звітом Міжнародної організації праці, загальний рівень безробіття на Близькому Сході становив у 2013 р. 11,5% [6, С. 64].

Слід підкреслити, що безробіття стосується людей з будь-яким рівнем освіти та професійної кваліфікації, у тому числі з вищою освітою. Неспроможність внутрішнього ринку забезпечити їх роботою змушує шукати її за кордоном, нехай і в складних умовах. Люди з вищою освітою воліють емігрувати та працювати на посадах, які не відповідають їхнім високим компетенціям, але забезпечують адекватну винагороду. Дослідження, проведене Арабською радою спадщини та розвитку, показало збільшення кількості бідних людей в арабських країнах до 83% від загальної кількості населення та збільшення розриву між великою групою бідних і багатих людей. 236 мільйонів людей у 13 арабських країнах мають дуже низькі доходи, що не перевищують 1500 доларів на людину на рік [4].

У більшості країн Близького Сходу правлять недемократичні режими, а в державних установах процвітає бюрократія і корупція. Громадянські свободи пригнічуються, спалахують етнічні та релігійні війни та конфлікти, а права людини та меншин порушуються, змушуючи людей тікати до інших країн у пошуках безпеки та стабільності. Близькосхідний регіон (Ірак, Сирія) є найбільшим джерелом біженців у світі.

Не можна також ігнорувати негативні наслідки арабо-ізраїльських війн, які призвели до еміграції палестинців та ліванців, частина з яких виїхала до країн Перської затоки, а інша – до Магрибу чи Європи. Якщо поглянути на країни, з яких найбільше емігрантів, то виявиться, що це країни, охоплені політичними та етнічними конфліктами, тобто Ірак, Палестина, Ліван чи Сирія. Варто також згадати еміграцію політичної опозиції з Тунісу, Алжиру та Марокко до

європейських країн, де дисиденти знайшли притулок. Після подій «арабської весни» 2010–2014 років посилюється хвиля еміграції до ЄС із країн, у яких відбувалися політичні зміни.

Вищезазначені обставини є основним мотивом еміграції з Близького Сходу, яка з тимчасового перетворилася на постійний процес, а це означає, що мало хто з емігрантів замислюється про повернення на батьківщину.

Еміграція з Близького Сходу до Західної Європи

Це дослідження стосується мігрантів з Близького Сходу. Це пов'язано з тим, що в цій країні походить найбільша група людей, які змінюють місце проживання навіть нелегально. Треба сказати, що Близький Схід і Північна Африка є одними з важливих регіонів на карті міграції в глобальному масштабі. Як свідчать статистичні дані, співвідношення кількості емігрантів до кількості жителів становить 5,3%. І цей показник є одним із найвищих у світі (за статистикою Світового банку за 2010 р.) [20, с. 11-12].

Однак, якщо говорити про форми міграції, як вказує Департамент міграції Ліги арабських держав, у цій сфері можна виділити дві моделі еміграції. Це пов'язано з напрямком руху. Отже, перший тип – міграція з півдня на північ. Потім відбувається переміщення людей із країн, що розвиваються, у розвинені країни. Це явище особливо помітно в регіоні північної Африки, звідки її жителі намагаються потрапити до Європи. За наявними даними, у світі налічується приблизно 20 мільйонів іммігрантів з Близького Сходу, що в перекладі становить майже 5% жителів арабського світу, які покинули цей регіон. Найбільше емігрує з Єгипту та Марокко, потім з палестинських територій, Іраку, Алжиру, Ємену, Сирії, Йорданії та Лівану [20, с. 14-15].

Цей вид еміграції ще називають нелегальною. Він визначається як «прибуття на територію країни громадян іншої країни за обставин, що не відповідають правовим умовам, що регулюють перебування іноземців на її території», тоді як нелегальний емігрант — це «іноземець, який в'їжджає на територію іншої країни». країни, відмінної від своєї рідної, без дозволу уряду цієї

країни або залишаючись на її території після закінчення терміну дії візи» [5, с. 12-16]. У цьому випадку можна виділити дві підкатегорії імміграції:

- іммігранти, які в'їжджають на територію іноземної держави нелегально і не намагаються врегулювати свій правовий статус,
- іммігранти, які в'їжджають на територію іноземної держави, але роблять це законним шляхом.

У такому випадку найбільше емігрантів приймає Європейський Союз. У 2005 році до ЄС в'їхало 70,6 млн осіб. Далі йде Північна Америка з 45,1 мільйонами емігрантів, а третя — Азія з прибл. 25,3 млн. емігрантів. 3 мільйонів емігрантів ці нелегали становлять приблизно 10-15% від загальної кількості емігрантів у світі, згідно з оцінками Міжнародної організації праці 5.

Однак ми повинні знати, що цей тип переміщення населення набирає обертів, оскільки все більше і більше територій уражені війною. Говориться навіть про хвилю еміграції, яка опосередковано почала нести певні загрози, що викликало суспільний спротив і прояви расистської поведінки. Проте кожна прийнята особа має потенціал, який, якщо правильно керувати ним, принесе відчутну користь.

Нелегальні мігранти прибувають обтяжені соціально-економічними проблемами і доставляють їх до країн призначення, що, безумовно, впливає на соціальне життя в цих країнах. Інтеграція та асиміляція залежить від самих емігрантів, особливо останнім часом, коли зросла кількість біженців зі схожим соціальним становищем та кваліфікацією. Однак більшість біженців походять із бідніших і менш освічених соціальних верств. Їх важко включити в освітню програму, а особливо навчити мови, яка є основою для асиміляції та інтеграції.

Міграції християн з Близького Сходу

Найбільшою релігійною меншиною на Близькому Сході є християни, які проживають переважно в Єгипті, Іраку, Сирії та Лівані. Протягом двох тисяч років християни жили в регіоні, куди були послані пророки і де були засновані релігії, зокрема іудаїзм, християнство та іслам. Християни мали дуже добрі

стосунки з іншими народами та конфесіями, з якими їх пов'язували національні, історичні та культурні зв'язки. Деякі християни Близького Сходу є спадкоємцями асирійської, халдейської та арамейської цивілізацій. Однак ці зв'язки почали слабшати через зміни в цивілізаційній, соціальній, культурній та політичній структурі, що відбулися в останні роки, які фрагментують соціальну та культурну ідентичність людей Близького Сходу. Вони почали емігрувати через релігійні, етнічні та політичні конфлікти, які почали загрожувати їхньому існуванню. В основному християни емігрують з Іраку, Палестини та Сирії до Європи. Причини еміграції залежать від країни.

Перша хвиля християнської еміграції відбулася наприкінці 1960-1970-х років, коли партія Аль-Бас прийшла до влади в Сирії в 1967 році. Остання хвиля біженців спричинена триваючим конфліктом у Сирії та захопленням Ісламською державою контролю над значною частиною її території, включаючи регіони, населені християнами. Кілька сотень тисяч християн втекли до Лівану, Йорданії та Європи. В Іраку, наприклад, після повалення режиму Саддама Хусейна в 2003 році релігійні меншини стали об'єктом нападів екстремістських терористичних релігійних організацій. Кілька десятків разів підривали церкви та мечеті, що призвело до загибелі тисяч невинних мирних жителів⁶. Теракти значною мірою сприяли еміграції кількох сотень тисяч християн з Іраку. Сьогодні, після окупації значних територій Іраку та Сирії Ісламською державою, релігійні меншини почали масово емігрувати з цих земель, особливо з Ніневійської рівнини. Близько двохсот тисяч іракських християн було вигнано з Мосула, де християнство виникло задовго до того, як іслам виник і дійшов до Іраку⁷. Нині близько півмільйона християн живуть поза домом. Деякі європейські країни, особливо Франція, вирішили прийняти іракських християн і надати їм права біженців. Своєю чергою, в Палестині політика Ізраїлю щодо палестинського народу, включно з християнами, сприяє їх еміграції до Європи, крім постійного ізраїльсько-арабського конфлікту. Еміграція християн з Єгипту – це явище, яке стало помітним під час правління Братів-мусульман у 2011 році. На нещодавню

еміграцію єгипетських коптів значною мірою вплинуло використання ісламської релігії екстремістськими групами в Єгипті, особливо після того, як ісламські групи прийшли до влади після подій Арабської весни 8. Ті, хто вирішив залишитися, звичайно, живуть у складних соціальних умовах, особливо якщо вони належать до меншин.

Міграції висококваліфікованих кадрів

Важливим питанням є еміграція кваліфікованих кадрів і науковців з арабських країн до країн Заходу. Його джерела сягають 19 століття, коли він був невеликим за розмірами. У 20 столітті він почав збільшуватися, особливо після закінчення Другої світової війни та початку промислової революції на Заході. Криза поглибилася в 1967 році, після Шестиденної війни, наслідки якої викликали великий психологічний шок в арабському світі.

Термін «відтік умів» з'явився в науковій літературі в 1950-х роках як дослівний переклад англійського терміну «відтік інтелекту», який був створений для опису еміграції багатьох британських інженерів і вчених до Сполучених Штатів. Подібні терміни цього терміну включають: еміграція умів, еміграція кваліфікацій, втеча потенціалу, еміграція вчених, пограбування знань або полювання за знаннями. Проте видається, що такі терміни, як еміграція еліт, кваліфікації, талантів, знань, інтелектуалів чи наукових працівників найкраще ілюструють суть проблеми. Арабський світ залишається регіоном, з якого найбільша кількість кваліфікованих людей емігрує до розвинених країн Заходу та країн Перської затоки. Серед двадцяти країн світу, які приймають найбільше емігрантів, є три арабські країни – Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати та Йорданія [19, С. 54].

У другій половині 20 століття від 25% до 50% людей з вищою освітою емігрували з арабського світу до Європи та США, у тому числі 750 тис. науковців, які емігрували з 1977 по 2006 рік. Щороку близько 100 тис. осіб емігрують з дев'яти арабських країн: Лівану, Сирії, Іраку, Йорданії, Палестини, Єгипту, Тунісу, Марокко та Алжиру. інженерів, лікарів і спеціалістів різних

галузей, що обходиться арабським країнам у мільярди доларів щорічно. 70% науковців, які виїжджають за кордон для отримання спеціального навчання, і 54% арабських студентів, які починають навчання в європейських країнах або Америці, не повертаються на батьківщину.

Кваліфіковані іммігранти відіграють надзвичайно активну та важливу роль у функціонуванні приймаючих країн. Вони займають високі керівні та наукові посади. Наприклад, у Національному дослідницькому інституті Франції SNRS працює понад 1100 арабських дослідників, які вважаються одними з найбільш кваліфікованих у Франції. Деякі з них наказом міністра призначені директорами закладів. Арабські дослідники створюють власні організації, наприклад, у Кремнієвій долині, Організацію туніських випускників французьких університетів, Організацію арабських техніків і вчених та інші [2, с. 211-212].

У праці під назвою *Hijrat al-kafa'at: Ru'ja hadariyja wa-mukaraba ijtima'iyja* (Еміграція кваліфікації: цивілізаційна перспектива та наближення проблеми з точки зору суспільства) д-р Абд ар Рахман Будра з Марокко пише, що еміграція — це явище, яке існувало з самого початку людської історії, створюючи етнічну та культурну різноманітність у громадах, які радо приймають іммігрантів. Він зазначив, що вивчення цього явища є важливою частиною соціологічних досліджень і служить для того, щоб людина усвідомила свою цінність і становище серед інших, а також дізналася про наслідки свого вибору. Дослідник виділив різні категорії еміграції, зокрема комерційну, політичну та наукову. Він вважає, що більшість емігрантів з арабських країн є політичними біженцями, змушеними покинути країну авторитарними урядами, шукаючи безпечнішого та стабільнішого середовища та бажаючи, щоб їхні наукові та інтелектуальні кваліфікації були оцінені.

Другим типом у цій класифікації є еміграція з півдня на південь, яка, своєю чергою, має місце щодо країн, що розвиваються. Найкращим прикладом тут є імміграція до країн Близького Сходу, розташованих на узбережжі Перської затоки [2, с. 16-17].

Щоб краще проілюструвати масштаби цього явища, як доводить звіт про еміграцію Ліги арабських держав, порівнюючи кількість людей, які іммігрували до арабського світу, з кількістю людей, які емігрували з нього в 2000–2013 роках, значне зростання еміграції помітно. У цьому випадку ми говоримо про зовнішню еміграцію до арабського світу, протиставляючи її виїзній еміграції. У цьому випадку різниця між обома вищезгаданими групами у 2013 році становила 22,4 мільйона на користь тих, хто емігрував до арабського світу. Проте 13 роками раніше цей показник становив 10,5 млн [2, с. 18-20]. Таким чином, за короткий проміжок часу ця кількість подвоїлася і все ще має тенденцію до зростання.

Інша проблема – економічна еміграція, часто спрямована до країн Близького Сходу. Спочатку джерело цієї еміграції було пов'язане з 1970-ми рр.. Саме тоді були відкриті поклади нафти в Перській затоці. Це призвело до того, що іноземні сили також почали приходити на ці території роботи з Азії. Йшлося передусім про людей, які живуть у найбільш бідніших країнах світу.

Спочатку люди були зайняті в основному в переробній та нафтовій промисловості. З часом, однак, зайнятість почалася також у промисловості, торгівлі, туризмі та сферах послуг. У результаті на Близькому Сході проживає величезна кількість економічних емігрантів, які в деяких країнах явно переважають місцеву робочу силу. Прикладом може бути Катар, де трудові мігранти становлять аж 94% робочої сили, а в Саудівській Аравії – понад 50% [19].

Своєю чергою, у 2000 році з усіх іммігрантів в арабських країнах 62% прибули з країн Перської затоки. За статистичними даними, їх кількість оцінювалася в 10,06 млн іммігрантів. Для порівняння, у 2013 році це число зросло до 24,4 мільйона, що становить 74% усіх іммігрантів в арабському світі, які також проживають у країнах Перської затоки. Кількість іммігрантів у країнах Перської затоки 9 виглядає так:

- Саудівська Аравія – 9,06 млн. іммігрантів,
- Об'єднані Арабські Емірати – 7,83 млн. іммігрантів,

- Кувейт – 2,03 млн. іммігрантів,
- Катар – 1,6 млн іммігрантів,
- Оман – 1,11 млн. іммігрантів,
- Бахрейн – 730 тис. іммігрантів [20, с. 16-17].

Найбільшою групою іммігрантів у країнах Перської затоки є індійці, яких за оцінками 2013 року налічується 6,8 мільйона. У регіоні проживає приблизно 120 різних національностей, більшість з яких є робітниками з Азії. Згідно з даними, кількість іммігрантів з інших арабських країн у країнах Перської затоки зросла з 1,7 мільйона в 2000 році до 4,7 мільйона в 2013 році, причому найбільше це були єгиптяни, єменці та суданці.

За оцінками Міжнародної організації праці, у світі налічується 53 мільйони домашніх робітників, 83% з яких – жінки. Ця цифра не включає дітей, які працюють вдома, кількість яких зростає як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Більшість домашніх робітників на Близькому Сході та в Північній Африці походять з країн Азії та Африки: Шрі-Ланки, Філіппін, Бангладеш, Непалу, Індонезії та Ефіопії [10]. Вони відіграють важливу роль у суспільстві та економіці, а грошові перекази, надіслані на батьківщину, складають більшу частину доходу їхніх родин і 10% державного бюджету [20, с.20]. Однак у більшості арабських країн на них не поширюється трудове законодавство, що робить їх залежними від роботодавців через систему гарантій, у якій опікун визначає умови їхньої роботи та життя.

Кафала, тобто система спонсорства або гарантії (з араб. kafeel - спонсор, гарант) вперше з'явилася в країнах Перської затоки через кілька десятиріч після відкриття нафтових ресурсів. Це передбачає майже повну залежність працівника від роботодавця, при цьому ігноруються елементарні права людини. Поручитель (kafeel) бере на себе відповідальність за працівника, на якого укладено договір поруки, фактично повністю контролюючи його життя. Ця система дає гаранту можливість обмежувати свободи працівника, наприклад, змінювати роботу чи навіть залишати країну, в якій він працює. При цьому

поручитель несе юридичну відповідальність за працівника перед органами влади у разі вчинення злочину чи заподіяння шкоди. Працівник не може в'їхати до країни Перської затоки, не маючи там поручителя. Якщо охоплений працівник залишає штат, він або вона може повернутися лише через певний період часу.

Перш ніж в'їхати в одну з країн Перської затоки, іноземець повинен отримати в'їзну візу та дозвіл на роботу. Після в'їзду протягом тижня він має укласти гарантійну угоду, завдяки якій отримує посвідку на проживання від МВС, а потім укладає з роботодавцем трудовий договір, де прописуються обов'язки та права обох сторін. Іноді буває так, що працівник приїжджає в одну з країн Перської затоки і виявляє, що ситуація зовсім інша, ніж очікувалося, а потім швидко укладає договір поруки. Він не отримує права пройти тримісячний випробувальний термін, але відразу прив'язується до свого роботодавця, після чого в його паспорт вноситься документ, що дає право залишитися», – говорить Юсуф Аз-Заман, юрист і колишній суддя. Система поруки жодним чином не захищає працівника у разі конфлікту між ним і поручителем. Трапляється, що деякі поручителі не розривають договір у разі виникнення спору з працівником, що не дозволяє працівнику підписати його з кимось іншим, оскільки система вимагає згоди поручителя за передачу поруки – і це питання є джерелом більшості скарг і нарікань, пов'язаних з функціонуванням системи 11 [19].

Через кількість порушень і рабський характер найманства систему застави слід заборонити. Держава через запровадження відповідного законодавства має бути єдиним гарантом, а набір іноземних працівників має відбуватися на конкретних умовах та на основі контракту. Це дозволило б державі поповнювати робочу силу залежно від потреб ринку праці та усунуло б недосконалість системи, а отже, унеможливило б її зловживання поручителями, зменшило жорстоке поводження з працівниками та кількість випадків втечі та злочинів. вчинені найманцями, відповідальність за які несе поручитель.

Проте слід усвідомлювати, що аналізоване явище впливає практично на всі аспекти функціонування суспільства. Хоча для багатьох емігрантів це місце, де

вони залишаться лише до тих пір, поки не будуть усунені джерела проблем у їхній країні. Але економічний потенціал, який вони приносять, також може бути неоціненним, особливо у зв'язку зі старіючим суспільством Західної Європи. Проте для самих емігрантів цей процес завжди пов'язаний з багатьма факторами, а також безпосередньо пов'язаний із ризиком. Звідси виникає необхідність проведення оцінки прибутковості у разі міграції. Зазвичай це супроводжується важкими рішеннями та високою ціною.

Необхідно встановити угоди між країнами ЄС та країнами-експортерами іммігрантів не лише на двосторонньому, а й на багатосторонньому рівні щодо нелегальної міграції та її ситуації. Розв'язання проблеми має починатися з батьківщини іммігрантів. Батьківщини емігрантів не мають зрілої міграційної політики, і немає жодних ознак того, що політична, економічна та соціальна ситуація на Близькому Сході покращується – навпаки, ситуація все ще погіршується, що, безсумнівно, посилить хвилю емігрантів, які виїжджають в регіон. Слід зазначити, що міграція на Близькому Сході включає виїзд до більш розвинених країн регіону (країни Перської затоки) та західних країн, інших соціальних груп і класів, а також вихідців з інших країн (Європа, США). Ці еміграції різні, вони включають країни.

3.2. Причини міграції та профілі мігрантів

Однією з ключових причин, що призвела до різкого зростання імміграції до країн ЄС, став початок громадянських війн у Сирії та Іраку у 2011 р. Початком конфліктів на території цих країн стала ціла низка різних факторів: відсталість економічного розвитку країни, корумпованість влади, безробіття та бідність населення. Значну роль у виникненні конфліктів відіграли демографічні особливості та складна етноконфесійна структура населення Сирії та Іраку. Із середини ХХ ст. у арабських країнах Азії відбулися кардинальні зміни структури населення. Чисельність населення регіону зросла з 20,2 млн осіб (1950) до 152,5

млн осіб (2015) [3]. Насамперед причиною такого різкого зростання чисельності населення став процес демографічного переходу [4].

Цей процес був викликаний тим, що, досягши незалежності в середині ХХ ст., Держави Західної Азії отримали можливість ширшого використання світових досягнень у галузі медицини, внаслідок чого суттєво знизився рівень смертності населення, у тому числі і дитячої смертності. Так, за період із 1950 по 2015 р. смертність знизилася більш ніж у 4 рази – з 22,3 до 5,3 %, а показник дитячої смертності знизився з 250 до 20,6 % [5].

У той же час показники народжуваності залишалися на колишньому високому рівні у зв'язку з тим, що народжуваність не піддається різкому зниженню. Це тривалий процес, для якого потрібна державна політика, спрямована на розбудову демографічної поведінки населення. Плоди цих перетворень у країнах регіону почали виявлятися лише останні десятиліття. При аналізі зміни показника сумарного коефіцієнта народжуваності в регіоні простежується унікальне зниження народжуваності для сучасної демографічної історії світу. У період 1950-1970-х років сумарний коефіцієнт народжуваності майже в усіх країнах Близького Сходу становив понад сім дітей на жінку, а наступні роки він почав різко знижуватися. На сьогоднішній день у більшості країн регіону народжуваність становить лише три дитини на жінку, що означає падіння у більшості з них народжуваності у 2–3 рази [5]. Ці зміни свідчать про суттєву трансформацію репродуктивної поведінки населення цього регіону.

Пік зниження смертності населення, зокрема дитячої смертності, у більшості арабських країн Азії за ще високої фертильності, що ще зберігається, припав на 1970-і – 1980-і рр., що призвело на початку нового тисячоліття до стрімкого зростання чисельності молоді. Спочатку відбулося значне зростання абсолютної та відносної чисельності дітей (0–14 років), а потім із переходом цих поколінь до наступної вікової категорії – молоді 15–24 років. Зниження частки молоді 15–24 років лише почалося, але абсолютна чисельність цієї групи населення, за прогнозами, продовжить зростати майже в усіх арабських країнах

Азії, що загалом притаманно більшості мусульманських країн світу [6]. У результаті на даний момент виник так званий «молодіжний бугор» – різке збільшення чисельності населення вікової когорти від 15 до 29 років.

Але варто зазначити, що цей регіон має територіальні відмінності за демографічними показниками. Порівнюючи показник медіанного віку, що ділить все населення на дві рівні частини: молодший і старший за медіанним віком, спостерігаються серйозні відмінності. Для таких країн, як Ірак, Ємен, Сирія та Палестина, він становить 19–21 роки, водночас для Бахрейну, Катару, Кувейту, ОАЕ, Оману, Саудівської Аравії коливається в межах 29–33 років [5]. Дані просторові відмінності пояснюються низкою причин. По-перше, у країнах Затоки значно нижчі показники природного приросту. По-друге, дані країни завдяки гігантським запасам вуглеводнів та розвитку нафтогазового сектора стали одними з найбагатших країн світу. Так, дані країни є одними зі світових лідерів, наприклад, за значенням ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, Катар займає перше місце у світі – 140,6 тис. дол., значення інших країн мають показники, що перевищують середньосвітове значення ВВП за ПКС, яке становить 15 тис. дол.: Кувейт - 73,6 тис. дол.; ОАЕ – 67,6 тис. дол.; Саудівська Аравія – 51,9 тис. дол.; Оман - 38,6 тис. дол. [8]. Завдяки високому рівню економічного добробуту та високої потреби в робочій силі країни Перської затоки стали одним із глобальних центрів світової імміграції, що займає 3-тє місце у світі після Північної Америки та країн ЄС за загальною чисельністю мігрантів, внаслідок чого ці країни не мають ефекту «молодіжного бугра», а у віково-статевій структурі

Кількість мігрантів до ЄС із країн Перської затоки невелика. Так, за даними статистичного агентства Eurostat, на території країн ЄС проживає близько 100 тис. громадян країн регіону, причому 78 тис. сконцентровано у Великій Британії, громадяни якої проголосували за вихід зі складу ЄС на референдумі 23 червня 2016 р., але офіційно поки що є країною-членом ЄС.

Основними причинами міграції до ЄС є ведення власного бізнесу та здобуття якісної європейської освіти, яка найчастіше спонсорується державою [2].

З іншого боку, для таких країн, як Йорданія, Ірак, Ємен, Ліван, Сирія, які належать до типу країн, що розвиваються, економічний добробут яких знаходиться на низькому рівні (показник ВВП на душу населення за ПКС варіюється від 4 до 15 тис. дол.) [8], проблема стрімкого зростання чисельності населення з переважанням у його структурі молоді стоїть особливо гостро. Низький рівень економічного розвитку та інфраструктурна відсталість цих країн неможливо повністю забезпечити робочими місцями молоде населення країн. Відсутність заробітку, корупція, невідповідність ідеалів життя, які нав'язуються сучасними ЗМІ, реального життя викликає невдоволення, внаслідок чого молоде населення у пошуках кращого життя вирішується на міграцію до Європи.

Найбільш яскравим прикладом є сучасна ситуація в Сирії та Іраку. Перед початком громадянської війни у Сирії для неї була характерна підвищена частка населення віком від 15 до 29 років, що становить 30,7 % населення країни, високий рівень безробіття серед молоді – 26,8 %, за загального рівня безробіття – 8,3%. Внаслідок громадянської війни та діяльності бойовиків «Ісламської держави» (ІД), «Фронту ан-Нусра»¹ відбулася релігійна радикалізація частини населення країн, що викликало міграцію до сусідніх країн та ЄС представників релігійних та національних меншин цих країн [9].

Виникає питання, чому міграційні потоки з економічно нещасливих та охоплених внутрішніми конфліктами арабських країн Азії спрямовані до країн ЄС, а не до сусідніх, близьких за мовою та культурою країн Перської затоки. Першою причиною є те, що монархії Перської затоки не підписали Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про статус біженців, отже вони були не зобов'язані ні приймати біженців, ні розв'язувати питання їх забезпечення та розміщення. Другий чинник можна пояснити тим, що населення країн Затоки на 48 % складається з мігрантів, а в Катарі, Кувейті та ОАЕ це значення перевищує 75 %

[10]. Приймання додаткових сотень тисяч мігрантів може збільшити ймовірність політичної, етнічної та релігійної напруги.

До притягуючих факторів для мігрантів у країнах ЄС слід віднести їхню політичну стабільність, економічний добробут та пов'язану з ним можливість отримання вищої заробітної плати. Важливу роль для стимуляції міграції також відігравала державна політика надання соціальної допомоги, поширена в ЄС. Слід зазначити, що всередині ЄС, у країнах, що приєдналися до Шенгенської угоди, немає прикордонного контролю на внутрішніх кордонах, що дає можливість мігрантам вільно переміщатися територією ЄС. Варто звернути увагу і на те, що збільшення масштабів міграції було вигідно деяким бізнесовим колам у країнах ЄС, зацікавленим у збільшенні чисельності дешевих трудових ресурсів на ринках праці європейських держав. Таким чином, у результаті масштабної міграції з арабських таборів Азії до ЄС сформувалися численні мігрантські мусульманські громади, що стало важливим наслідком процесів глобалізації у соціокультурній сфері у багатьох регіонах світу [11].

Отже, сучасна Європейська міграційна криза виникла через безпрецедентний приплив біженців та нелегальних мігрантів внаслідок подій Арабської весни. За період 2011–2016 років їхня кількість збільшилася майже на 3 млн осіб. Основними донорами стали охоплені внутрішніми збройними конфліктами Сирія та Ірак.

Аналіз міграції населення арабських країн Азії до ЄС дозволяє зрозуміти, що міграція – сукупність чинників, серед яких можна виділити як штовхаючих, так і тих, що притягують мігрантів. До виштовхувальних чинників відносяться такі якості територій вибуття, як підвищене демографічне навантаження, викликане внаслідок інфраструктурної відсталості та відсутності робочих місць, економічної слабкості країн, в результаті політичне та релігійне переслідування, громадянська війна, внаслідок якої відбулося зростання релігійної радикалізації в регіоні. До притягуючих факторів можна віднести високий рівень життя та

політичну стабільність у країнах ЄС, їхню прихильну міграційну політику, спрямовану на надання допомоги біженцям.

Поєднання цих факторів призвело до формування великих міграційних потоків, орієнтованих з економічно та політично нестабільних арабських держав Азії до розвинених регіонів світу, до яких належать країни ЄС.

3.3 Адаптація мігрантів до нових умов життя

Біженці з країн Близького Сходу, переселяючись до Європи, не бажають змінювати свої звички та перебудовуватись під європейський спосіб життя. Найбільш яскравим прикладом є постійні злочини щодо європейських жінок із боку мігрантів. Весь світ сколихнула новина про масові домагання щодо німкені з боку біженців під час святкування Різдва та Нового року в Кельні наприкінці 2015 року. При цьому варто зазначити, що під час різдвяних урочистостей у Німеччині насильства зазнали і жінки з інших міст – Гамбурга, Штутгарта, Франкфурта-на-Майні, Нюрнберга. Загалом тієї ночі від нападів мігрантів постраждали 653 жінки. [6] Також серед відомих випадків варто відзначити зґвалтування та вбивство у Фрайбурзі 19-річної студентки місцевого університету Марії Ладербургер, яке було скоєно 16-річним афганським мігрантом, який жив у німецькій родині, що притулила його. Резонанс справа набула після оприлюднення факту, що батько дівчини є заступником керівника юридичного відділу Єврокомісії [4].

На думку переселенців, місцеві дівчата поводитися занадто зухвало і є об'єктом для нападів, при цьому викликом можуть послужити короткий одяг, яскрава помада та інші елементи гардероба, які вважаються в західному світі природними, але ганебними на Сході. Дедалі більше мусульман, які прибувають до Європи за програмою переселення біженців, вважають нове місце проживання ворожим та мріють про побудову в регіоні суспільства, в основі якого лежатиме мусульманський фундаменталізм. По суті більшість емігрантів

просто відкидає саму європейську ідентичність, воліючи взаємодіяти всередині своїх етнорелігійних груп. За словами засновника нідерландської «Партії свободи» Герта Вілдерса, «ісламська імміграція призведе до народозаміщення, покінчить з європейською культурою та свободами» [3]. Французька письменниця Жеральдіна Сміт в інтерв'ю газеті «Фігаро» («Le Figaro»), присвяченому ляпасу, яка отримала офіціантка арабського походження у Франції за подачу спиртного під час Рамадану, розповіла про новий спосіб життя в її країні. У книзі «Вулиця Жан-П'єра Тембо» письменниця загострила увагу на проблемах асиміляції, що існують у французькому суспільстві. За словами Сміт, жінки в Парижі не можуть ходити у відкритому одязі – закривати доводиться навіть руки, французьку молодь дедалі активніше агітують ходити до мечеті, а також поширювати іслам. Діти почали їздити до школи самостійно, оскільки мусульманські батьки не хотіли, щоби дівчатка їздили в автобусі разом з хлопчиками. Таким чином, суттєво погіршилося становище малозабезпечених сімей, які змушені витратити додаткові кошти на поїздки дітей до місця навчання. У пекарні Парижа булочник обслуговує жінок лише після того, як обслуговуватиме всіх чоловіків. Власник піцерії з Тунісу був змушений змінити місце проживання та роботи після множинних претензій від ісламістів: вони вимагали, щоб його дружина носила хустку; хотіли, щоб він закривав заклад на час молитви, а також продавав арабську колу. Під час Рамадану мусульманські активісти стоять біля полиць зі спиртним у супермаркеті, щоб унеможливити розпивання спиртного одновірцями. [14] Можна сміливо сказати, що процес асиміляції значно уповільнюється войовничими фундаменталістами. При цьому їхнім утискам піддаються не лише європейці, а й представники ісламу, які бажають інтегруватися в місцеву культуру.

Проблема конфлікту культур

Але феномен радикального ісламу в Європі – це не феномен витіснення, як вважається. Це феномен відсутності в європейців власної культури, стрижневої та єднальної країни та ідеї, спільних цінностей. Те, що в сучасному західному

суспільстві називається основами моралі, на практиці дає вкрай негативний результат: гей-паради та марші феміністок, культ кар'єризму та відсутність традиційних сімейних цінностей породили розвал Старого Світу як колиски світової цивілізації. Д. Дідро та Ш.-Л. Монтеск'є підмінили виданням "Шарлі Ебдо", В.-А. Моцарта змінила Кончіта Вурст. Цінності, нав'язані народам Європи останні 30 років, призвели до кризи культури у регіоні, що, своєю чергою, дало шанс мусульманським громадам у Європі. Тому, перш за все, цей конфлікт виникає через серйозні помилки з обох сторін: політика надмірної толерантності у європейців, що руйнує основні традиційні цінності і призводить до деградації населення, і відчуття вседозволеності мігрантів. Варто зазначити, що обидві проблеми виникають через політичну безвольність влади ЄС. Керівництво країн діє вкрай жорстко у разі прояву будь-яких форм дискримінації, але при цьому зовсім не турбується про відстоювання європейської культурної ідентичності та протидію цінностям, що нав'язуються ззовні. Наприклад, на праймеріз Соціалістичної партії Франції кандидат Венсан Пейон порівняв становище мусульман у сучасній Франції із гоніннями на євреїв у період існування режиму Віші. [13]

Етноконфесійна проблема

Ця проблема по структурі складається з двох частин:

Перша полягає в тому, що згідно з ісламом, який є домінуючою релігією серед мігрантів, які прибувають до Європи, сім'ї повинні мати від 3 до 8 дітей. Європейці на нинішньому етапі розвитку більшою мірою орієнтовані на кар'єру, причому як чоловіки, так і жінки. Складається ситуація, коли у корінних жителів Європи діти народжуються у пізньому віці, а також у невеликій кількості, що, своєю чергою, веде до зміни демографічного співвідношення в регіоні. Замість стимулювати народжуваність серед власного населення, європейська влада намагається замінити їх мігрантами, що може призвести до повторення сценарію краю Косова, який історично був сербським, а надалі, внаслідок високої

народжуваності серед албанців та низькою серед південних слов'ян, територія відійшла під чужий контроль;

Друга проблема – факт активного просування ісламського фундаменталізму. Варто зазначити, що європейська влада намагається боротися з мусульманським екстремізмом у Європі. Наприклад, у Франції 2016 р. уряд закрив близько двадцяти мечетей та молитовних будинків радикалізованих мусульман. [7] У тій же Франції з 2011 р. діє заборона на носіння хіджабів, а з 2016 р. була введена заборона на носіння закритих ісламських купальників (буркіні). [1] Проте, на цей час іслам, в якому немає визнання важливості різноманіття думок, а в ціні відданість сім'ї та громаді поступово змінює правила життя в Європі. Утискам від мусульман зазнають і християни близькосхідного походження: у Німеччині, у землі Північний Рейн-Вестфалія, у наметовому містечку, розташованому неподалік Білефельда, чотирнадцяти іранцям загрожували смертю у разі збереження відданості християнству. [8] Європейці, своєю чергою, починають негативніше оцінювати наслідки ісламізації свого регіону. Наприклад, у Франції опублікували статистику французького центру громадської думки (Ifop). Згідно з оприлюдненими даними, тенденція погіршення ставлення до ісламу почалася з 1989 р. Тоді будівництво мечетей у Франції підтримували 33% громадян, у 2016 р. подібну ініціативу підтримували лише 13%. Число противників носіння вуалі збільшилося вдвічі – 31% французів 1989 р. проти 63% зараз. [10] Статистичні дані підтверджуються і результатами опитування британського аналітичного центру Chatham house, під час якого жителів європейських держав просили відповісти, чи згодні вони із твердженням, що «вся міграція з держав із переважно мусульманським населенням має бути зупинена». [9] Опитування було проведено серед мешканців десяти країн – Угорщини, Бельгії, Польщі, Англії, Німеччини, Франції, Італії, Австрії, Іспанії та Греції. Згідно з оприлюдненими даними, 55% опитаних підтримують зупинення міграції мусульман до Європи. Серед країн-лідерів із неприйняття міграції з країн із переважно мусульманським населенням

варто відзначити Польщу – за заборону міграції проголосували понад 70% поляків. В Австрії за заборону виступає 65%, у Німеччині – 53%, а Італії – 51%. Жителі двох країн із десяти, Британії та Іспанії, здебільшого не проти такого виду міграції – у цих країнах незадоволеними виявилися 47% та 41% респондентів відповідно. Вищі показники нетерпимості виявляли люди старше 30 років. [9]

Мовна проблема

Арабська мова стає одним із інструментів ісламського впливу в Європі, витісняючи традиційні мови країн регіону. Звичайно, говорити про загрозу головним державним мовам поки що зарано, але варто зазначити, що арабська виходить на 2 – 3 місця за популярністю у багатьох країнах ЄС. Наприклад, у Швеції другим за популярністю мовою є аж ніяк не мова найближчих сусідів – фінська, а чужа культурно та історично арабська. Таких висновків у ході свого дослідження дійшов лінгвіст зі Стокгольмського університету М. Парквалл. Ще в 2012 р., за даними Шведського радіо (Sveriges Radio), перевага була на боці фінів – 200 тис. із рідним фінським проти 150 тис. із рідною арабською. Довгий час фінська була другою за поширеністю мовою у Швеції, але загострення міграційної кризи та приплив біженців (за статистикою за 2015 р., лише у Швеції 163 тис. осіб подали заявку на надання притулку) забезпечили перевагу арабській. [12] Варто зазначити, що враховувалися саме носії мови, тому ми можемо простежити зміну співвідношення народів країни. У тій же Скандинавії, в сусідній Данії, арабська мова також вийшла на друге місце, а в країні йдуть дебати щодо можливості використання арабської мови для викладання в фінських школах. [11] Схожа ситуація сталася і у Франції: у 2016 р. міністр освіти країни (марокканка за національністю) запропонувала школярам вивчати другу іноземну мову – арабську. Представниця партії «Республіканців» А. Женевар сказала, що пропозиція міністра є «ісламською індоктринацією», а також заявила, що подібними діями міністр ставить під сумнів єдність французького народу, повідомляє радіостанція RFI. [5] Втім, цим фактом експерименти над французами не обмежуються: нещодавно місцеві підлітки з

неблагополучних районів, в основному, арабського походження, вигадали свою мову під назвою «верлан». Суть його полягає у вільному трактуванні французьких слів, в основному, заміни першого та останнього складу, також зустрічається вимова слова навпаки. У вигаданій мові також зустрічається чимало арабізмів.[2] "Верлан" був створений для того, щоб мова іммігрантів-мусульман була незрозумілою для співробітників правоохоронних органів.

Загроза арабської експансії нависла над Європою. Використовуючи інструментарій «м'якої сили» разом із погрозами та терористичними актами, радикальні ісламісти стрімко просуваються до центру європейської цивілізації, прагнучи захопити владу над умами корінних жителів Старого Світу та придушити їхню волю. Їхній радикалізм спрямований і на земляків, які бажають інтегруватися до європейської родини та жити за місцевими законами. Втім, ісламісти ще не усвідомлюють безглуздість і контрпродуктивність таких зусиль, оскільки на хвилі стрімкого зростання популярності правих партій навіть традиційно ліберальним політикам Європи доводиться вносити правки до своїх програм і виробляти жорсткішу політику стосовно біженців.

Теракти, вбивства, згвалтування, підпали машин і будинків, образи людей відкрили європейцям очі на те, що вже давно відбувається в арабському суспільстві – соціумі, в якому жінки зазнають постійних утисків, одновірці можуть вбивати один одного через різне трактування Корану, існують суворі, нав'язані суспільством, порядки. Багато політологів говорять про те, що Європа сама винна в кризі, яка на неї обрушилася, але при цьому забувають про головне: всі ті події, які відбуваються на європейському континенті зараз, в ісламському світі існують століттями. Європа має забезпечити мир, стабільність та сталий розвиток на Близькому Сході шляхом знищення терористичного угруповання ІДІЛ, а також зниження радикальних настроїв у арабського населення шляхом культурних та освітніх обмінів. Таким чином, у ісламістів, основним ґрунтом для діяльності яких є неписьменність і бідність населення, не буде шансів нав'язувати деструктивну і згубну для всього цивілізованого світу ідеологію. На

території європейського континенту необхідно максимально посилити контроль над міграційними процесами з неєвропейських країн, а також усунути бюрократичні перепони для висилки неблагонадійних мігрантів з країн ЄС. Великим кроком уперед для європейців стане відродження власної культури шляхом повернення до традиційних цінностей, що дозволить зберегти ідентичність Старого Світу.

3.4 Проблеми та виклики, пов'язані з міграцією

Перспективи міграційних процесів у Франції і в усьому Євросоюзі, а також реформування самої міграційної політики тісно пов'язані з проблемою поточних потоків мігрантів з Близького Сходу і Північної Африки і розробкою нової загальноєвропейської політики регулювання міграції.

Події і дискусії навколо підготовки «нової» стратегії всього ЄС - «Європейському порядку денного з міграції» 45, де перераховані коротко- і довгострокові завдання політики імміграції та притулку, розгорнулися в момент найгострішої міграційної кризи в Європі. Криза продемонструвала, що інститути ЄС не володіють достатніми важелями і ресурсами, щоб оперативно вирішити питання, які потребують всебічного і комплексного підходу. Процес розробки, ревізії та імплементації імміграційного законодавства виявив всілякі перешкоди на шляху досягнення значущих результатів.

Тим часом проблема міграції була визнана в Європейському Союзі настільки важливою, що ще в 2014 р в новий склад Комісії Ж.К. Юнкера була виділена із загального портфеля внутрішніх справ і юстиції, що свідчило про намір Євросоюзу намагатися її врегулювати в рамках різних напрямків політики ЄС.

У 2015 році Єврокомісія представила свій «Європейський порядок денний з міграції» в дуже важкий і важкий час, перш за все на тлі трагічних ситуацій загибелі нелегальних іммігрантів в Середземному морі і, крім того, в умовах

економічної кризи і підйому крайніх правих сил і євроскептиків в Європі . У такому контексті перед Комісією стояло надзвичайно важке завдання - вона повинна була реагувати дуже швидко, але мала дуже обмежені можливості для маневру. «Європейський порядок денний з міграції» містить чотири пункти коротко-, середньо- та довгострокових заходів:

- протидія нелегальній міграції; розростання кримінальних мереж контрабандистів і торгівців людьми;
- охорона кордонів і порятунок терплять лихо в Середземному морі (для чого пропонувалося збільшити втричі бюджет діючої операції «Тритон» і розширити повноваження агентства ФРОНТЕКС);
- нова політика надання притулку - реформа існуючої системи;
- вдосконалення політики інтеграції легальних мігрантів (зокрема, перегляд положень директиви про «блакитну карту» для залучення висококваліфікованих мігрантів).

По суті «Порядок денний» повторює всі ті ж завдання, які Комісія ставила з самого початку формування спільної міграційної політики. Головний акцент, безсумнівно, був зроблений на порятунок людей, що гинуть в Середземному морі.

З усіх перерахованих вище завдань частково виконаною в короткі терміни можна вважати саме цю задачу - Комісії вдалося домогтися збільшення бюджету операції ФРОНТЕКС «Тритон» та участі в ній морських судів держав-членів, в тому числі британського «Булворк», екіпаж якого врятував майже три тисячі життів .

При відсутності відповідних договорів про реадмісію врятованих відвезли не в Лівію, звідки вони припливли, а в Італію, куди вони і прямували, що лише загострило міграційну ситуацію в країні. Проте люди на деякий час перестали тонути. Шум в пресі навколо нелюдської політики ЄС вщух, поки в липні 2015 р центрі уваги громадськості не виявилось тяжке становище мігрантів, одні з яких проривалися до Великобританії з французького Кале через Євротунель, інші

штурмували кордон Угорщини. Уже в липні 2015 основна маса мігрантів (майже 50 тис.), Які намагалися проникнути до Європи, була затримана на грецьких островах; угорська влада повідомила про 34 тис. 800 затриманих; 12,5 тис. мігрантів облягали іспанські анклави Сеуту і Мелілью.

Що стосується дуже розумних пропозицій голови Комісії Ж. К. Юнкера про підвищення ефективності легальних каналів залучення іммігрантів, в яких держави-члени як і раніше потребують, то ця частина «Порядку денного» була відкладена на потім, оскільки в даній кризовій важкій ситуації ці плани здавалися Євросоюзу несвоєчасними. Проте суспільна дискусія про перегляд методів залучення кваліфікованих фахівців, таких необхідних Євросоюзу, чекає свого часу.

Головним пунктом «Порядку денного» став перерозподіл мігрантів, які потребують міжнародного захисту, по всіх країнах ЕС49. Для цього передбачалося задіяти ст.78.3 Договору про функціонування ЄС для того, щоб запустити механізм «тимчасового захисту». Цей механізм свого часу був заснований директивою 2001/55 / ЕС, прийнятої в умовах масового напливу претендентів на притулок з Косово до Німеччини. Тоді справа не дійшла до застосування директиви, Німеччина прийняла на себе потік потенційних біженців. Заклики привести в дію «тимчасовий захист» лунали і в 2011 році у зв'язку з припливом іммігрантів з Північної Африки, головним чином, Тунісу, після «арабської весни».

Однак і Комісія, і більшість держав-членів пропозицію не підтримали. Крім того, і за формальними ознаками в той момент механізм «тимчасового захисту» не міг бути задіяний: прибулі в Європу тунісці не могли претендувати на статус біженця після перемоги в країні демократичної революції.

Це були економічні мігранти, які позбулися роботи і соціальних благ і намагалися возз'єднатися з родичами, що проживають у Франції.

Повторювані трагедії в Середземномор'ї і зростаючий наплив претендентів на притулок з Сирії змусили Єврокомісію нарешті звернутися до «тимчасового

захисту». В рамках «Європейського порядку денного з міграції» були запропоновані критерії розподілу по державам членам 40 тис. Претендентів на притулок з Італії та Греції. Чисельність переселенців пропонувалося визначати в залежності на 40% від загального населення країни, на 40% від її ВВП, на 10% від рівня безробіття і на 10% від чисельності вже прийнятих державою-членом біженців і заяв про притулок. Таким чином, претендентами на прийом переселенців стали Німеччина, куди передбачалося відправити 18,42%, Франція - 14,17%, Італія - 11,84%, Іспанія - 10%. До них приєднувались Польща (5,64%), Нідерланди (4,35%), Швеція - (3%), Бельгія (2,9%).

Комісія особливо підкреслила, що розселенню підлягатимуть лише претенденти, що дійсно потребують міжнародного захисту, головним чином, це жителі Сирії та Еритреї. Ті, хто не отримає статусу біженця, будуть відправлені додому. Решта можуть сподіватися на добру волю урядів держав-членів, які погодяться добровільно прийняти у себе якесь число претендентів на притулок і полегшити тягар їх прийому, непосильний для Італії та Греції.

Так, Ірландія готова була прийняти 300 осіб, хоча, як і Великобританія, вона має законне право вибірково брати участь в імміграційній політиці ЕС50. Італія і Греція були обрані Комісією на два роки в якості суб'єктів допомоги - претенденти на притулок тільки з цих двох країн підлягають розселенню. Для того щоб вибрати майбутніх переселенців, офіцери ФРОНТЕКС відправляються в Італію і Грецію і визначають, хто з величезної маси людей більше потребує захисту. Однак остаточне рішення про прийом того чи іншого претендента на притулок залишається за державами-членами. Комісія готова платити 6 тис. євро за переселення кожного претендента на притулок, всього ж на два роки на задіяння механізму 78.3 передбачається виділити 240 млн. Євро.

Таким же чином Комісія мала намір в рамках діючої програми розселення біженців розподілити по державам-членам 20 тис. Мігрантів, які очікують своєї долі в таборах УВКБ ООН в Лівані, Йорданії і Туреччині. Варто відзначити, що в цих країнах осідає значно більше біженців, ніж в Європі.

Великобританія негативно поставилася до пропозиції прийняти у себе претендентів на притулок. Однак механізм «тимчасового захисту» відповідно до ст.78.3 ДФЕС міг бути запущений при наявності кваліфікованої більшості в Раді, що давало можливість обійти британське вето, рішення ж Європарламенту при цьому не було потрібно, лише консультація. Комісія сподівалася, що міністри внутрішніх справ і юстиції 16 червня 2015 року в Люксембурзі візьмуть запропоновану програму дій, після чого глави держав і урядів повинні були дати зелене світло пропозицією на саміті 26 червня. У цьому випадку механізм тимчасового захисту почав би діяти вже з липня. До кінця 2015 року Комісія мала намір розробити законодавчу пропозицію про постійну обов'язкову систему розподілу претендентів на притулок по країнам ЄС. У той же час поки що не йшлося про введення системи гуманітарних віз на території країн результату претендентів на притулок, які обговорюються європейськими політиками. Противники такого підходу побоюються збільшення клопотань про притулок легальними каналами при збереженні нелегальних шляхів транспортування людей. Європейський парламент назвав пропозицію про квоти розселення «історичним», проте на шляху його здійснення виникли проблеми, головна з яких - невдоволення ряду держав-членів системою розподілу претендентів на притулок. Так, вже на наступний день, після того як були оприлюднені остаточні розрахунки по переселенню, Франція і Німеччина виступили зі спільною заявою проти пропозицій Комісії. Франція спробувала оскаржити принцип розподілу претендентів і наполягала на тому, щоб враховувалися «зусилля, які країна вже робить для забезпечення міжнародного захисту та інших видів допомоги». Зрозуміло, що країни, на частку яких і так вже випадає найбільша кількість клопотань про притулок, не горіли бажанням приймати додатково претендентів. З аналогічними протестами виступила і Бельгія, яка вважає за необхідне враховувати не чисельність, а щільність населення країни при розселенні. Іспанія вимагала більшого врахування рівня безробіття в країні, що приймає мігрантів.

Сумніви в правильності обраних критеріїв висловила і Франція, проти системи квот заперечили Польща, Угорщина, прибалтійські країни.

Дослідники посилаються на компетенцію країн ЄС визначати імміграційні квоти самостійно відповідно до Лісабонського договору. Однак в ст. 5 Договору про функціонування ЄС згадується право держав-членів регулювати число іммігрантів, які претендують на зайнятість, а не на притулок. Тому Комісія за підтримки Європарламенту твердо мала намір здійснити свої пропозиції, незважаючи на перешкоди.

Підтримував оголошені плани і Європарламент, наполягаючи на ухваленні постійної і обов'язкової для здійснення схеми розподілу претендентів на притулок по державам-членам в разі надзвичайної ситуації.

Таким чином, пропозиції Комісії ЄС в рамках «Порядку денного з міграції» не зустріли ентузіазму і підтримки всіх держав-членів ЄС, в тому числі і у Франції. У той же час заклик розподілити шукачів притулку за квотами змусив брати участь в дебатах про пошук рішення і ті країни, які раніше вели себе так, ніби те, що відбувається їх не стосується. Рішучість Комісії ЄС і Європарламенту просувати й удосконалювати загальну імміграційну політику і надання притулку не слабшає, незважаючи на опір країн ЄС. Поки що Євросоюз змушений вести війну з мігрантами.

На початку другого тижня листопада 2015 року, якраз перед терактами в Парижі, масові заворушення мігрантів відбулися у французькому місті Кале. Почалися вони з спроби 200 мігрантів заблокувати автомобільну дорогу. Поліції довелося застосувати триста гранат зі сльозогінним газом, однак мігранти стали закидати поліцейських камінням. Всього в Кале проживає не менше 6 тис. Чоловік, переважно - вихідців з Еритреї, Судану і Сомалі, а також біженців з Сирії та Афганістану. Розжарилася обстановка в Кале змусила керівництво французького МВС направити в місто додаткові підрозділи жандармерії і спецназу чисельністю понад 450 осіб.

Для сучасної Франції масові заворушення, що влаштовуються мігрантами з африканських та азійських країн, давно стали цілком буденним подією. У передмістях Парижа і ряду інших французьких міст зіткнення мігрантської молоді з поліцією відбуваються регулярно, але навіть на цьому тлі ситуація останнього року виглядає найбільш тривожною. Особливо, якщо враховувати, що Франція «загрузла» у військовій кампанії в Сирії, ініційованої американцями. Те, що теракти в Парижі мають «сирійський слід», вже зараз практично ніхто не ставить під сумнів. Очевидно, що саме війна в Сирії і Іраку і пов'язана з нею неконтрольована міграція «біженців» в Європу представляють собою найбільшу загрозу національній безпеці європейських держав.

Про те, що головним об'єктом пропагандистської уваги екстремістів є французька молодь арабо-африканського походження і молодь із сімей біженців і мігрантів, свідчить і той факт, що серед смертників в залі «Батаклан» було двоє підлітків у віці 16-18 років. Молодь і підлітки другого і третього поколінь мігрантів - це особливий випадок. Вони відчують себе настільки ж повноцінними громадянами Франції, що й етнічні французи, оскільки народилися і з дитинства жили у Франції. Але, в той же час, вони відчують свою «інакшість», незадоволені своїм соціальним становищем і це невдоволення трансформується в участь в радикальних рухах і екстремістських організаціях. Професор Сорбонни Софі Боді-Жандра займається дослідженням молодіжних етно-кримінальних угруповань у Франції. За словами дослідника, «коли чорношкірі підлітки палять машини, вони самі вважають себе французами, обділеними державою, і влада вважає їх французів» 55. Подібна ситуація типова не тільки для Франції, але і для більшості тих європейських країн, де мігранти та їхні нащадки становлять досить значну частину населення.

Також соціально неблагополучне середовище «мігрантських гетто» стає сприятливим ґрунтом для поширення а і екстремістських поглядів. З іншого боку, це середовище постійно підживлюється все новими і новими мігрантами з країн Азії та Африки. Якби європейські країни максимально посилили

міграційну політику, то проникнення нових хвиль мігрантів в соціальне середовище передмість європейських міст було б припинено. Відповідно, нащадки мігрантів в другому і третьому поколінні отримали б більше стимулів для асиміляції в приймаючому суспільстві, так як втратили б контакт зі «свіжими» одноплемінниками, які приїхали з «історичної батьківщини» і виступають у ролі основних трансляторів національних і релігійних традицій і світоглядних установок.

13 листопада 2015 року, незалежно від того, хто в дійсності стояв за терористичними актами в Парижі, в черговий раз звернула увагу на ті колосальні проблеми, з якими зіткнулася Європа внаслідок своєї міграційної політики. Теракти в Парижі стали можливі, в першу чергу, завдяки відсутності виразної політики французької держави щодо іноземних мігрантів. Приблизно такі ж проблеми і у інших європейських країн. У зв'язку з цим стає очевидно, що конфліктогенний потенціал міграційної політики має стати ключовим аспектом при забезпеченні пріоритетів по досягненню національної і регіональної безпеки.

Проблеми імміграції у Франції продовжують залишатися найважливішими питаннями порядку денного в останні роки через міграційну кризу в ЄС. Посилення ісламського фундаменталізму в мусульманській діаспорі, соціокультурна ізоляція і відчуження іммігрантів з арабськими і африканськими країнами, часті теракти - все це призвело до несприятливої ситуації у французькому суспільстві. Інтеграція іммігрантів у французьке соціум практично відсутня на тлі посилення їх припливу та високого рівня народжуваності. Відбуваються у французькому суспільстві процеси, пов'язані з міграційним кризою, і фактичне видавлювання однієї цивілізації зі своєю культурою і релігією інший знайшли відображення в опитуваннях населення. Ось такими були основні причини, які підштовхнули Е. Макрона, що має більшість у французькому парламенті, до переходу до більш жорсткої міграційної політики. Двоє з трьох французів, за деякими опитуваннями на початку 2018 р вважали, що політика уряду щодо мігрантів і біженців занадто

м'яка, хоча міграційний криза в ЄС надає все подальше посилення впливу на загальну політику Євросоюзу. 54% французів виступають проти того, щоб Франція одна несла відповідальність за тих мігрантів, які перетинають Середземне море.

У передвиборний період на тлі ультраправого Національного фронту Марін Ле Пен міграційна програма Е. Макрона виглядала досить помірною, доброзичливою і гнучкою. Кандидат в президенти і гуманний глобаліст виступав за мульти-культурну толерантність, вважав імміграцію позитивним фактором економічного розвитку, бачив в мігрантах перспективу для розвитку країни, був згоден на прийом біженців за квотою ЄС. Як прихильник євроінтеграції під час виборчої компанії Е. Макрон балансував між національними інтересами і загальноєвропейськими принципами, між відходом від політики «відкритих дверей» щодо мігрантів, заклик до допомоги біженцям і введенням певних заходів щодо стримування їх припливу. Однак поступово його заяви про необхідність допомогти іммігрантам стали жорсткіше.

За даними Національного інституту статистики та економічних досліджень (INSEE) про друге покоління іммігрантів («Born in France to an Immigrant parent»), їх чисельність становила в 2015 р 7,3 млн осіб або 11% населення. З них 45% мають європейське коріння (діти вихідців з Іспанії та Італії в 1930-і рр. І Португалії в 1970-і рр.) І інтегровані у французьке суспільство. 42% - вихідці з країн Африки (31% з країн Магрибу та 11% з країн Африки на південь від Сахари). Майже половина з другого покоління (3,3 млн чол.) - ті, у кого батько й мати іммігранти, а 3,6 млн - від змішаних шлюбів 76. Походження іммігрантів другого покоління відображає особливості міграційних потоків до Франції протягом цілого століття, в тому числі пов'язані з колоніальним минулим країни і формуванням інтеграційного союзу в Європі.

Перший крок в сторону посилення міграційної політики Е. Макрона був зроблений в липні 2017 року, коли прем'єр-міністр Едуард Філіп представив попередній план під назвою: «Гарантувати права на притулок і краще

контролювати міграційні потоки», в якому підкреслювалася необхідність депортації нелегальних мігрантів. Це було пов'язано з тим, що на початку міграційної кризи в 2015 р потік біженців до Франції був менш численним, ніж в Італії, Греції, Німеччині та інших країн ЄС. Потім більш-менш стабільний потік мігрантів з країн Північної Африки і Африки на південь від Сахари, який становив приблизно 180 тис. ос. в рік, пішов з Лівії, що знаходиться фактично в стані громадянської війни, і став рости. За даними ОЕСР вже в 2016 р Франція прийняла 258 900 «постійних мігрантів», з них 38% (або 98 400 осіб.) Прибутку в рамках возз'єднання сімей, що є головним каналом імміграції в країну. 33,6% (або 86 900 осіб.) - громадяни ЄС, які прибувають в рамках вільного пересування людей, трудові мігранти становлять 10,8%, з гуманітарних причин прибуло 9% (або 23 200 осіб.) Та інші - 8,7 % (або 22 500 ос.). З 2008 по 2016 році у Франції було видано 1,9 млн дозволів на проживання терміном на три роки, але тільки 9% з них було пов'язано з економічною міграцією, а 47% - в рамках возз'єднання сімей.

За 2017 р приплив мігрантів з третіх держав був вельми відчутним за рахунок біженців з Африки, Азії, Сходу, і за 2017 році у Франції статус біженців привласнили 36 тис. мігрантів. Дана цифра практично в два рази більше, ніж за 2016 р На думку французьких і європейських експертів, біженці і далі будуть у великих кількостях прибувати до Франції. Керівництво міграційної влади країни відзначило, що за 2017 року було подано більше 100 тис. Заяв від мігрантів про отримання статусу біженця. З 2016 року дане кількість не перевищувала 85 тис., А за 2012 р було зареєстровано не більше 60 тис. прохань про надання статусу біженця.

Другим кроком Е. Макрона до нової міграційної політики стало проведення в серпні 2017 р його ініціативи і його європейських колег з Італії, Німеччини та Іспанії неформального саміту за участю Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ф. Федеріка Могеріні і лідерів Лівії, Нігеру і Чаду. Йшлося про центрально-середземноморський маршрут, по якому

незаконно в Європу прибуває понад 2/3 нелегальних мігрантів. Е. Макрон запропонував створити в Лівії, Чаді та Нігері спеціальні центри з оформлення документації для дистанційного подання заявки на отримання притулку в ЄС. Однак ні додаткові заходи щодо посилення контролю на південних кордонах Євросоюзу, ні сприяння національним урядам країн Африки по обробці прохань про притулок, особливо в Лівії, де небезпечно, не змогли зупинити потік масової міграції. Це призвело лише до певного скорочення чисельності мігрантів, що прибувають через Середземне море, і появі нового тренду - зміни головного маршруту: переорієнтація потоку з Італії як найпопулярнішою країни призначення мігрантів на західний маршрут в Іспанію. Найбільш ефективним заходом може стати сприяння ЄС боротьбі з бідністю і безробіттям в африканських країнах-донорах і створення там нових робочих місць. Ці плани були відображені ще в цілях Євро-середземноморського партнерства та Союзу для Середземномор'я,

Перехід Макрона від передвиборних доброзичливих і інтеграційних гасел, від певного ідеалізму до реалізму і посилення заходів щодо небажаних мігрантів знайшов відображення в цифрах: частка виселених нелегалів в 2017 р зросла на 14,6% в порівнянні з 2016 р, а частка іноземних громадян, яким було відмовлено у в'їзді на територію Франції, зросла на 34%. У січні 2018 року було виселено на 29% мігрантів більше, ніж в січні 2017 г. Це пов'язано і з тим, що з 2012 р масштаби системи надання притулку збільшилися вдвічі, як і кількість центрів термінового розміщення. Витрати на підтримку цієї інфраструктури досягли суми в 4 млрд євро. Тільки в Парижі, за даними міністра внутрішніх справ Франції, на систему термінового розміщення мігрантів витрати становлять 930 млн євро.

Найважливіший крок у бік посилення міграційної політики був зроблений Е. Макрона в поданому ним «Законопроекті про контрольовану імміграції, ефективному праві біженців та успішної інтеграції», направленому на посилення контролю за міграційними процесами в країні. Основні положення цього закону:

- посилення відповідальності за незаконний перетин кордону, включаючи штрафи (3750 євро) або тюремне ув'язнення; - скорочення терміну подачі заяви на надання притулку зі 120 до 90 днів після в'їзду до Франції і прискорене видворення з її території певних категорій осіб, яким було відмовлено в наданні притулку; - подвоєння тривалості утримання під вартою нелегальних мігрантів, яким загрожує депортація, з 45 до 90 днів; - шукачі притулку можуть бути затримані при перетині кордону строком не на 45, а на 90 днів. Вони матимуть право меншу раз, ніж раніше, подавати заяву на отримання притулку, а його розгляд тривати не 11, а 6 місяців.

Цей закон повинен зменшити приплив мігрантів і біженців, які претендують на соціальні виплати. Він був ухвалено 22 квітня 2017 р.; за нього проголосувало 228 депутатів Національної Асамблеї, проти - 139, утрималися 24 парламентарія. Його розкритикувала як права, так і ліва парламентська опозиція: праві «Республіканці» і вкрай правий Нацфронт порахували проект закону занадто м'яким, а ліві фракції назвали його «антилюдяною». Цим законом Е. Макрон зняв табу на проблеми імміграції, але поки неясно, чим закінчиться діалог «глухих», які виступають за необхідність припливу мігрантів з тими, хто бачить в ній основну небезпеку для країни.

Деякі експерти, парламентарії та громадські організації вважають, що нинішня міграційна політика Е. Макрона жорсткіше, ніж політика Н. Саркозі, можливо найжорсткіша в сучасній історії країни. Вона будується на наступних принципах: - посилення контролю на кордонах держав Африки, звідки нелегали відправляються через Середземне море для того, щоб зупинити потік ще на цьому етапі; - два основних напрямки боротьби з нелегальною міграцією залишаються колишніми (безпека і розвиток); - посилення заходів проти тих, хто не отримав право на притулок; - поліпшення умов для тієї меншини, яка отримує право на притулок.

Кількість іммігрантів-нелегалів у Франції в даний час складає близько 300 тис. Чоловік, оскільки країна залишається привабливим місцем для мігрантів

через відсутність розмежування між країнами, «визнаними безпечними французьким офісом щодо захисту біженців та осіб без громадянства і небезпечними».

Незважаючи на значні цифри припливу мігрантів, Франція в ЄС не є країною з найбільшою кількістю іноземців. Тільки 12% населення країни - іммігранти, для Великобританії і Іспанії ця цифра становить 13%, а в Німеччині їх частка досягла 15%. На кінець 2017 р посвідку на проживання в країні мало приблизно 3 млн іноземців.

Основний ризик для французів представляє зростаюче мусульманське населення, чисельність якого оцінюють приблизно в 6 млн осіб, з них близько 500 тис. Активно сповідують іслам і строго слідують його нормам. Незважаючи на загрозу безпеці, що йде від цієї частини населення, важко провести якусь пряму залежність між часткою мусульман і загрозою тероризму. Всі ці фактори, включаючи позитивний та негативний вплив припливу мігрантів на зайнятість, рівень безробіття і зарплату, підштовхують Францію до активного переходу від політики «відкритих дверей» до більшої закритості суспільства, так як наслідки від зростання імміграції в довгостроковій перспективі можуть привести до подальшого підйому націоналізму і популярності крайніх правих партій, таких як Національне об'єднання М. Ле Пен.

Остання за часом новація в сфері інтеграції на національному рівні належить соціалістам: в 2013 р радник президента Ф. Олланда Т. Тюо розробив концепцію «інклюзивного суспільства». За 8 місяців робочі групи підготували воістину революційні пропозиції, серед яких були: повна легалізація незаконних іммігрантів; спрощення процедури прийняття громадянства; дозвіл публічних молитов; «Найкраща інтеграція ісламу, якому потрібно дати місце великий релігії» [12]. Останній пункт є продовженням ідеї Н. Саркозі про необхідність розвитку «французького ісламу» шляхом його інституціоналізації - створення в світській державі (курсив мій. - О. Х.) Ради мусульманських культур для плекання «авторитетного керівництва, що представляє інтереси ісламського

співтовариства Франції» [32]. Зрозуміло, ці ініціативи, що йдуть врозріз з республіканськими принципами, були зустрінуті в суспільстві вкрай негативно, і від них було вирішено відмовитися. При цьому через два роки, в 2015 р, після атаки на журнал карикатур Charlie Hebdo був створений «Союз французьких мусульманських демократів», що говорить про прагнення мусульман у Франції об'єднатися для захисту своїх прав на державному рівні і в той же час ставить під сумнів самі основи французької державності.

Сучасні законодавчі акти дозволяють трактувати поточний напрямок міграційної політики Франції як очевидно асиміляційний. Автори останнього законопроекту, який надійшов на розгляд Національних зборів на початку 2018 р пропонують, наприклад, скоротити з 14 до 6 місяців термін розгляду прохань про притулок, але одночасно спростити процедуру видворення з Франції. Також пропонується продовжити термін утримання під вартою нелегалів, яким загрожує виселення. Президент Е. Макрон, який під час передвиборної кампанії заявляв, що міграція - шанс для Франції, за рахунок чого отримав підтримку близько 90% експатів, тепер заявляє, що законопроект міністра внутрішніх справ Ж. Коллон покликаний якнайшвидше видворяти з країни тих, кому в притулок відмовили, тому що «Європа зіткнулася з безпрецедентною потоком мігрантів, який не припиняється, а Франція не може прийняти всіх бідних »2. Втім, законодавчу ініціативу Ж. Коллон критикують правозахисники, опозиція і навіть деякі представники парламентської більшості з партії «Вперед, Республіка». Примітно, що ліві критикують його за зайву м'якість, а праві - за недостатню жорсткість. «Республіканці» вважають, наприклад, що потрібно ввести щорічні квоти на прийом мігрантів і біженців і обмежити возз'єднання сімей.

Таким чином, в даний момент у французькому законодавстві прописана «республіканська модель» прийому мігрантів по типу асиміляції, разом з тим присутні і елементи мультикультуралізму. Інтеркультуралізм може стати для Франції рішенням багаторічної проблеми пошуку адекватної сучасним реаліям моделі прийому іммігрантів. Так, місто Ліон з 2008 р бере участь в спільній

програмі Європейської комісії і Ради Європи «Міжкультурні міста». У жовтні 2018 року він прийняв неформальну зустріч представників МВС 6 країн ЄС: Франції, Німеччини, Італії, Польщі, Великобританії та Іспанії. Обговорювалася загальноєвропейська позиція по боротьбі з міграційним кризою. Глава МВС Франції Е. Філіп заявив, що проблему неможливо вирішити на національному рівні.

Поки ЄС шукає єдине для всіх країн рішення, інтеграція пропонує працювати на муніципальному рівні. У тому ж Ліоні, який підключився до програми з 14 міст, вже кілька років існує мусульманське гетто - район Магнетт. Такі ж гетто існують в Парижі, Марселі, Бордо, та й багатьох інших містах Франції та її сусідів по Євросоюзу. Зміщення акценту політики інтеграції на рівень місцевого самоврядування може дозволити вирішувати проблеми взаємодії та взаємопроникнення різних культур послідовно. Французи, схоже, до цього готові. Це, зокрема, підтверджує статистика міжнародних шлюбів: 27% шлюбних союзів громадяни Франції укладають з іноземцями, в основному - з вихідцями з Алжиру, Марокко та Тунісу.

Формування європейської моделі інтеграції відбувається, з одного боку, в умовах «втоми» від розширення кордонів Євросоюзу, з іншого - в ситуації зростання популярності ідеї національної держави [Куропятник, Куропятник 2018: 256]. Таким чином, модель інтеграції в практичному його вираженні розроблена не до кінця. Судячи з палкої дискусії в авторитетному журналі «Порівняльні дослідження міграції» (*Comparative Migration Studies*), що розгорнулася навесні 2018 року між апологетом мультикультуралізму Т. Модудом [Modood 2018] і тими, хто відстоює інтеграцію [Joppke 2018], в середньостроковій перспективі концепт буде залишатися однією з головних тем європейських політологічних досліджень і практичних експериментів.

Так, Н. Саркозі виступав проти квот для біженців по країнах і за укладення нової Шенгенської угоди (Шенген-2), одночасно пропонуючи ввести тимчасово

статус «біженця війни» щоб узаконити їх розміщення у Франції до встановлення миру в Іраку і в Сирії. Його однопартійці Ф.Фійон і А. Жюппе продовжували підтримувати політику «відкритих дверей». Соціалісти фактично прийшли до розколу: Б. Амон, кандидат ФСП, виступав за лібералізацію міграційного режиму. Проти прийому мігрантів - ультраправий Національний фронт. М. Ле Пен критикувала спільну міграційну політику ЄС і практику возз'єднання сімей, пропонуючи скоротити число легальних мігрантів до 10 тис. чол. в рік і закрити мечеті, в яких ведеться ісламістська пропаганда.

Новий президент Франції - центрист Е. Макрон, будучи прихильником євроінтеграції, також балансує між закликами допомогти мігрантам і біженцям і введенням заходів щодо стримування їх припливу. Макрон фактично став першим президентом Франції, фактично визнала необхідність допомагати іммігрантам інтегруватися в європейський соціум, покращувати умови в передмістях великих міст і «нестабільних міських зонах». На його думку, проблеми виникають не через хвилі масової міграції, а через нездатність належним чином інтегрувати мігрантів.

Вважаючи, що міграція в Європу неминуча і буде тільки розширюватися на тлі міжнародної нестабільності і неефективної міграційної політики ЄС, Е. Макрон пропонує перекласти тягар роботи з мігрантами на ті країни, звідки йде цей потік, включаючи африканські, з якими у Франції склалися найбільш тісні зв'язки. Це необхідно для перекриття каналів проникнення мігрантів через Середземне море. У той же час, на його думку, біженці і мігранти породжують нові економічні, культурні та соціальні можливості для Франції, оскільки імміграція вважається позитивним показником у всіх теоріях економічного зростання. Він виступає за спрощення процедури розгляду запитів про надання притулку. Однією з пропозицій Е. Макрона стала ідея заснування єдиного європейського бюро з питань надання притулку,

28 серпня 2017 року в Парижі пройшов неформальний саміт Франції, ФРН, Італії і Іспанії з проблем міграції, скликаний з ініціативи Е. Макрона. Е. Макрон

і його європейські колеги (А. Меркель, П. Паоло Джентілоні, М. Рахой) зустрілися з Верховним представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ф. Федеріка Могеріні і лідерами Лівії, Нігеру і Чаду. На саміті підкреслювалося, що необхідно чітко розділяти мігрантів, які залишають свої країни через проблеми безпеки, і тих, хто біжить від поганих умов життя. Також пропонувалося створити в Лівії, Нігері і Чаді процесингові центри, де мігранти могли б подати заявку на отримання притулку в ЄС.

Цей саміт свідчив про готовність окремих країн-членів ЄС спільно вирішувати проблеми міграції, відстоювати свої інтереси не тільки на загальноєвропейському рівні, а й в рамках окремих груп. Країни ЄС, які брали участь в саміті, зосередили свою увагу на біженців, що потрапляють в ЄС по середземноморському маршруту, але не торкнулися проблеми міграційної кризи в цілому. З іншого боку, цей саміт означав, що для Франції на першому місці коштують не стільки загальні для ЄС проблеми припливу біженців та нелегалів, які прибувають до Європи за різними маршрутами, скільки проблеми з мігрантами з її колишніх - африканських - колоній. Тим самим міграційний криза стала одним з важливих чинників загострення розбіжностей і певної регіоналізації в рамках Євросоюзу.

Франція в цілому слід загальні напрями виправлення ситуації і пріоритетам міграційної політики ЄС. Ця політика є не найуспішнішою частиною євроінтеграційного проекту і все ще знаходиться в процесі формування, в тому числі під впливом кількісних і якісних змін міграційних потоків. Як такої єдиної політики в сфері міграції поки немає, а є лише набір законів і нормативних актів, які носять скоріше рекомендаційний характер.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній (магістерській) роботі представлено комплексне дослідження міграційних потоків із Близького Сходу до країн Європейського Союзу (ЄС), що охоплює ретельний аналіз проблеми, вихідного матеріалу та методології дослідження.

У першому розділі, присвяченому стану дослідження, джерел даних та методології, проведено аналіз чинного ландшафту досліджень. Даний розділ заклав основу для подальшого аналізу глибинних причинно-наслідкових зв'язків феномену міграції. Різноманітні джерела та методології, використані в цьому дослідженні, забезпечили надійне та тонке розуміння динаміки міграції.

У другому розділі, який наводить огляд міграційної політики ЄС, було проведено дослідження міграційної політики ЄС, що виявило складний ландшафт, сформований історичним контекстом, законодавчими рамками та поточними оцінками політики. Сучасний стан міграційної політики ЄС відображає динамічну відповідь на нові виклики, пов'язані з міграцією, підкреслюючи необхідність адаптивних стратегій.

Третій розділ розкриває аналіз міграційних потоків з Близького Сходу до країн ЄС. Статистичний аналіз моделей міграції з Близького Сходу до країн ЄС висвітлив ключові тенденції, включно з визначенням рушійних сил і викликів. Дослідження підкреслило багатогранний характер міграції, наголошуючи як на позитивному внеску, так і на труднощах, пов'язаних з адаптацією мігрантів у приймаючих країнах ЄС.

Загалом, дослідження підкреслює важливість цілісного підходу до розуміння міграції, визнаючи взаємозв'язок правових, політичних і соціально-культурних факторів. Отримані результати дають цінну інформацію для політиків і дослідників, наголошуючи на необхідності адаптивної політики, яка враховує унікальні виклики та можливості,

пов'язані з міграцією з Близького Сходу до ЄС.

Дослідження рекомендує проводити поточні дослідження для моніторингу змінної динаміки міграції, продовжувати оцінювати політику ЄС і розробляти цільові заходи для розв'язання проблем, виявлених у процесі адаптації. Підсумовуючи, дане дослідження покращує загальне розуміння проблем міграції та забезпечує основу для прийняття обґрунтованих рішень у сферах політики, наукових кіл та практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Барановська В. Польща вже не влаштовує. Українці вибирають для заробітків іншу країну. 2021. URL: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/polsha-uzhe-ne-ustraivaet-ukraincy-vybirayut-dlya-zarabotkovdruguyu-stranu-1576192.html>.
2. Беднова Г., Губа Р. В Україні вже 6,5 мільйонів переміщених осіб. 2022. URL: <https://p.dw.com/p/48hs3>.
3. Бурова К.А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми сьогодення. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11251/1/Burova_268-273.pdf.
4. Гоган Е. Море лиха. Світ у 2017. С. 30.
5. Гребіник Я. Політична реакція країн ЄС на міграційну кризу. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал. 2018. № 1(6). С. 139–142.
6. Департамент соціального захисту населення, Прес-служба ОДА. На Львівщині офіційно зареєструвалися уже понад 235 тисяч переселенців: кілька простих кроків, як отримати статус ВПО. 2022. URL: <https://old.loda.gov.ua/news?id=67585>.
7. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. Зайнятість та безробіття в IV кварталі 2021 року. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/28.pdf>.
8. Дорош Л., Івасечок О. Особливості функціонування та виклики розвитку ЄС у близькій перспективі (2017–2018 рр. Humanitarian vision. 2017. Vol. 3. Num. 1. С. 19–24.
9. Желіховський С. «Податковий рай» для трудових мігрантів? Як уряд Польщі переманює українців. 2021. URL: https://lb.ua/world/2021/09/03/493158_podatkoviy_ray_trudovih.html.
10. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» № 761-VIII від

05.11.2015 р., із змінами і доповненнями № 341-IX від 05.12.2019 р.

11. Іващенко К. Динаміка міграційних настроїв населення України: що змінилось за 30 років? Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Київ. 2021 р. Випуск 8 (22). С. 169–184. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021-bez-dodatkov.pdf>.

12. Малиновська О. Ukraine Crisis Media Center. Міграція в Україні: цифри і факти. УКМЦ 29.10.2021р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pgdhRR4gxzs>.

13. Трудова міграція: чи побільшає українських заробітчан у 2022р. 2022. URL: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi>.

14. УКРІНФОРМ. Понад 3 млн українців працює за кордоном на постійній основі – Мінсоцполітики. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2752271-ponad-3-mln-ukrainciv-pracue-za-kordonom-napostijnij-osnovi-minsocpolitiki.html>.

15. Філіпчук Л., Ломоносова Н., Сирбу О., Кабанець Ю. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022>.

16. Яворович Т. Україна посіла восьме місце у світі за кількістю емігрантів. 2021. URL: <https://suspilne.media/190735-ukraina-posila-vosme-misce-u-sviti-za-kilkistu-emigrantiv>.

17. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти: довідник, 2-ге видання – доповнене і перероблене / У.Я. Садова, Р.Т. Теслюк, М.М. Біль, О.Т. Риндзак, О.П. Мульська та ін. ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 226 с.

18. Zipf G. The (P1P2 / D) hypothesis: on the intercity movement of persons. American Sociological Review. 1946. № 11. P. 677–686.

19. Zipf G. Human Behavior and the Principle of Least Effort. Cambridge :

Addison-Wesley Press. 1949. 573 p.

20. Lee E. A Theory of Migration. Demography. 1966. № 3. P. 47–57.
21. Zelinsky W. The Hypothesis of the Mobility Transition. Geographical Review. 1971. № 61. P. 219–249.
22. Castles S., Miller M. The age of migration: international population movements in the modern world. London : Macmillan. 1993. 306 p.
23. Massey D. A Synthetic theory of international migration. World in the mirror of international migration. 2002. № 10. P. 143–153.
24. Le Goff M. Feminization of Migration and Trends in Remittance. 2016. 220 p.
25. International Migration 2020 Highlights. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2020_international_migration_highlights.pdf (дата звернення:).
26. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валецький та ін.] ; за ред. В. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 33 с.
27. Лібанова Е. М., Фтомова О. С. Особисті перекази мігрантів: оцінка масштабів і наслідків. Демографія та соціальна економіка, 2019, № 3 (37). С. 11–29.
28. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018, № 2 (33). С. 10–26.
29. Малиновська О. А. Міграційна політика: теоретичні підходи та напрями наукового аналізу. Демографія та соціальна економіка, 2018, № 2 (33). С. 27–37.
30. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. К. : НІСД, 2018. 472 с.
31. Міграційний рух населення у 2018 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/mr/mr_u/mr1218_u.html (дата звернення:).

32. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко. К.: Довіра, 1998. 912 с.

33. Міграція населення. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення:).

34. Европейский Союз в борьбе с нелегальной иммиграцией: новые тенденции. URL: <http://www.alleurora.ru/index2.php> (дата звернення: 08.11.2019).

35. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsivv-esdovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku> (дата звернення: 08.11.2019).

36. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. Humanitarian vision. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 41-46.

37. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

38. Міграційна криза загрожує розколом Євросоюзу. URL: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1401504-migracijna-krizazagrozhuerozkolom-evrosoyuzu>.

39. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. 2016. С. 30–32.

40. Crepeau F. Facilitating Mobility and Fostering Diversity: Getting EU Migration Governance to Respect the Human Rights of Migrants. URL: <https://www.ceps.eu/publications/facilitating-mobility-and-fostering-diversitygetting-eu-migration-governancerespect>.

41. Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders pursuant to Article 25 et seq. of the Schengen Borders Code

/ European Commission. URL: [https:// ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf](https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf).

42. Scalia G. European migrant crisis, last measures of the EU policy on migration. URL: <http://mediterraneanaffairs.com/european-migrantcrisis-last-measures-of-the-eu-policy-on-migration/>.

43. Spring 2015 Standard Eurobarometer: Citizens see immigration as top challenge for EU to tackle. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5451_en.htm.

44. The European Agenda on Migration: EU needs to sustain progress made over the past 4 years / European Commission. 2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_1496.

45. The International Organization for Migration. URL : <http://www.iom.int/>.